

ลวดลายประดับผ้าทอพื้นเมืองอยุธยาตอนปลาย

โดย

นายศิริวัฒน์ คงสวัสดิ์

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**PHA THIP : THE CLOTH DECORATING THE BASE OF THE BUDDHA IMAGE IN LATE
AYUTTHAYA PERIOD**

By

Siriwat Khongsawad

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Art History

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2009

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้การค้นคว้าอิสระเรื่อง “ ลวดลายประดับ
ผ้าทอสมัยอยุธยาตอนปลาย ” เสนอโดย นายศิริวัฒน์ คงสวัสดิ์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตั้งกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เชษฐ ติงสัญชลี)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์)

...../...../.....

50107212 : สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

คำสำคัญ : ผ้าทอ / สมัยอยุธยาตอนปลาย

ศิริวัฒน์ คงสวัสดิ์ : ลวดลายประดับผ้าทอสมัยอยุธยาตอนปลาย. อาจารย์ที่ปรึกษา
การค้นคว้าอิสระ : รศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์. 92 หน้า.

งานวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาลวดลายประดับผ้าทอสมัยอยุธยาตอนปลายที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนตั้งแต่ช่วงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 เนื่องจากการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับงานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในสมัยอยุธยาตอนปลายที่ผ่านมายังไม่ชัดเจนนัก รวมทั้งประเด็นในเรื่องที่มาของรูปแบบ ผู้วิจัยจึงศึกษาและรวบรวมหลักฐานงานศิลปกรรมที่พบทั้งในเขตและนอกเขตราชธานีอยุธยา เพื่อนำศึกษามาวิเคราะห์เพื่อจัดกลุ่มตามรูปแบบของลวดลายที่ปรากฏบนงานประดับผ้าทอ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า

1. งานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปมีที่มาจากการประดับผ้ารองพุทธบัลลังก์ในศิลปะอินเดีย สมัยคันธาระ ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 6-9 โดยพัฒนาเป็นรูปแบบที่ชัดเจนสมัยปลาย ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 14-17 ก่อนส่งอิทธิพลให้แก่งานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะยุคหลังต่อมา

2. งานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะไทย ซึ่งพบความนิยมอย่างมากในสมัยอยุธยาตอนปลายเกิดขึ้นตามวิวัฒนาการของส่วนฐานที่ยึดสูงขึ้นจึงมีพื้นที่ในการประดับผ้าทอ โดยจากการศึกษาพบว่างานประดับผ้าทอในศิลปะไทยปรากฏหลักฐานก่อนหน้าสมัยอยุธยาตอนปลายมาแล้ว ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งจากการวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมแสดงให้เห็นว่ามีรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลจากศิลปะขอม

3. ลวดลายประดับผ้าทอสมัยอยุธยาตอนปลายที่ปรากฏทั้งในงานประติมากรรมและงานจิตรกรรมมีรูปแบบที่สอดคล้องกัน เปรียบเทียบได้กับรูปแบบลวดลายที่ปรากฏเป็นงานประดับในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ซึ่งบางลวดลายนั้นแสดงอิทธิพลจากศิลปะภายนอก สามารถกำหนดอายุได้ในช่วงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 - พุทธศตวรรษที่ 23

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาค้นคว้าอิสระ

50107212 : MAJOR : ART HISTORY

KEY WORD : PHA THIP / LATE AYUTTHAYA PERIOD

SIRIWAT KHONGSAWAD : PHA THIP : THE CLOTH DECORATING THE BASE OF THE BUDDHA IMAGE IN LATE AYUTTHAYA PERIOD. INDEPENDENT STUDY
ADVISOR : ASSOC. PROF. SAKCHAI SAISINGHA, Ph.D. 92 pp.

This research is aimed to study the design of PHA THIP in late Ayutthaya period, which is found many evidences in 17th centuries A.D. .Due to the studies about the source of PHA THIP style in the past were not obvious. This study collects many evidences that are found both inside and outside Ayuttaya. And be grouped the design by analysing from the method of the Art History.

The results of the research can be summarized as follows :

1. PHA THIP decorating at Buddha throne is from the cloth decorating at the throne in Indian Art, Gandhara period, 1st -4th centuries A.D. .It becomes a clear style, which is called PHA THIP, in Pala period, 9th -12th centuries A.D. .And influences to the decorating of PHA THIP in next periods.

2. For Thai Art, PHA THIP was popular in late Ayutthaya period, there is an evolution of throne, which is higher. Therefore, it has more areas to decorate. Anyway, from the study, there is PHA THIP decorating in Thai since 14th centuries A.D. ,and deal with Khmer Art.

3. In late Ayuttaya period,the designs of PHA THAP both sculpture and mural are similar ,and appear in other art objects. Some of designs influence from other countries. In conclusion, the studied evidences in during the 17th -18th centuries A.D.

Department of Art History Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2009

Student's signature

Independent Study Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความกรุณาและการสนับสนุนจากบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ อันประกอบด้วย

รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระที่กรุณาให้คำแนะนำและแนวทางในการศึกษาค้นคว้า อีกทั้งตรวจแก้งานวิจัยฉบับนี้ให้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เชษฐ ติงสฤษดิ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง อาจารย์ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ คณาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะอันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยอย่างมากมายมหาศาล

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นปริญญาโท นางสาวเกศินี ศรีวงค์ษา นางสาวศร อัมสงวน นางสาวพลอยไพลิน เทพพงษ์ นางสาวอาทิตย์ยา ศรีพรายพรรณ นางสาววิราภรณ์ สุวดีปฐมพงศ์ นางสาวรุจภา ประวงษ์ นางสาวอัญชลี สินธุสอน ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน และนายกวิฏ ตั้งจรัสวงศ์ ภัณฑารักษ์ปฏิบัติการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ สำหรับกำลังใจและความช่วยเหลือที่มอบให้ผู้วิจัยเสมอมาจนกระทั่งสำเร็จการศึกษา ผู้วิจัยขอไว้อาลัยแด่การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของเพื่อนที่แสนดี นายสุพจน์ ลีศิริอานนท์ และขอขอบคุณมิตรแท้จากกลุ่มเพื่อน OSK 120 และ ARTS'35 ที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขเสมอมา

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณบุคคลในครอบครัว อันได้แก่ คุณแม่อารีย์ คงสวัสดิ์ คุณพ่อยงยุทธ คงสวัสดิ์ นางสาวจุฑามาศ คงสวัสดิ์ และนางสาวศศิธร ชาติพิทักษ์ ที่ได้ให้การสนับสนุนแก่ผู้วิจัยในการศึกษาหาความรู้ มอบความรักและความห่วงใย รวมทั้งเป็นกำลังใจที่สำคัญแก่ผู้วิจัยเสมอมา ขอขอบพระคุณ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ฉ
สารบัญลายเส้น.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
สมมุติฐานของการศึกษา.....	3
ขอบเขตการศึกษา	4
ขั้นตอนการศึกษา.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
2 ที่มาและรูปแบบงานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูป	5
รูปแบบงานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะอินเดีย	5
รูปแบบงานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.....	9
งานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะพม่า.....	9
งานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะขอม	11
งานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะชวา	13
รูปแบบงานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะไทย.....	15
งานประดับผ้าทอในจิตรกรรม.....	16
งานประดับผ้าทอในประติมากรรม.....	21
3 ลวดลายประดับผ้าทอในสมัยอยุธยาตอนปลาย.....	26
ลวดลายประดับผ้าทอในงานประติมากรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย	27
ลายพื้น.....	29
ประเภทดอกลอย	29
ลายดอกลอย.....	30
ลายราชวัติ.....	31

บทที่	หน้า
ประเภทลายพรรณพฤกษา.....	45
ลายก้านขด.....	45
ลายก้านช่อหางโต.....	47
ลายเชิง.....	50
ลายขอบ.....	55
ลายมุม.....	64
ลวดลายประดับผ้าทอในงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย.....	68
ลายพื้น.....	73
ประเภทดอกลอย.....	73
ลายดอกลอย.....	73
ลายราชวัติ.....	77
ประเภทลายแบบพิเศษ(ลายผ้า).....	79
ลายเชิงและลายขอบ.....	81
ข้อเสนอแนะ.....	84
4 บทสรุป.....	86
บรรณานุกรม.....	89
ประวัติผู้วิจัย.....	92

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	พระพุทธรูปประทับนั่งท่ามกลางเหล่าสาวก	6
2	พระพุทธรูปประทับนั่งแสดงปางธรรมจักรมูทราในถ้ำอชันดาที่ 6	7
3	พระพุทธรูปปางรับบาตรพญาวานร	7
4	พระพุทธรูปปางมารวิชัย จากแคว้นพิหาร	8
5	พระพุทธรูปประทับนั่งใต้โพธิบัลลังก์ วิหารอนันทเจดีย์ สมัยพุกาม อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17	10
6	พระพุทธรูปประทับนั่งแสดงธรรม Mye-bon-tha-hapaya-hla อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17	11
7	ชิ้นส่วนหน้าบันหนึ่งพบบริเวณปราสาทตาพรหม อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18.....	12
8	ภาพสลักทวารบาลบนผนังระเบียงคต ปราสาทบายน พบความนิยมประดับผ้าทิพย์ที่ บริเวณฐาน อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18.....	13
9	ภาพสลักพระโพธิสัตว์ประทับนั่งบนฐานที่มีการประดับด้วยผ้าทิพย์ บูโรพุท โธ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 14.....	14
10	พระพุทธรูปปางธรรมจักรมูทรา ประทับนั่งห้อยพระบาท ศิลปะชวาภาคกลาง ประดับผ้าทิพย์วงโค้ง	15
11	พระพุทธรูปประทับนั่งบนพุทธบัลลังก์ประดับด้วยผ้าทิพย์ ภายในเรือนธาตุปรางค์ บริวารด้านทิศใต้ หมายเลข 16ค. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี	17
12	ภาพจิตรกรรมบริเวณผนังคูหาทางด้านทิศเหนือภายในเรือนธาตุปรางค์ประธาน วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชบุรี	19
13	พระพุทธรูปประทับนั่งบนพุทธบัลลังก์ที่มีผ้าทิพย์ประดับบริเวณผนังคูหาทางด้าน ทิศใต้ภายในเรือนธาตุ ปรางค์ประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชบุรี.....	20
14	สภาพปัจจุบันภาพปูนปั้นพุทธประวัติตอนหลังจากการตรัสรู้ บริเวณหน้าบันปราสาท แบบขอมทางทิศเหนือ วัดพระพายหลวง สุโขทัย	21
15	ภาพถ่ายเก่าแสดงภาพปูนปั้นพุทธประวัติตอนหลังจากการตรัสรู้ ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์	22
16	พระพิมพ์ทองคำคูนูน ปางมารวิชัย	24
17	พระพิมพ์ทองคำคูนูน ปางมารวิชัย	24

ภาพที่	หน้า
18 พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตก วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	28
19 ลายดอกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์ ฐานชุกชีงานแกะสลักไม้	30
20 ลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์ ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	32
21 ลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์ ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	32
22 ลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์ ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตก วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	33
23 ลายรูปวงกลมประดับเสาดัดผนังด้านสกัดหลังพระประธาน ภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี.....	33
24 งานสลักนูนต่ำบนแผงศิลากรอบหน้าต่าง ปราสาทนครวัด สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2	34
25 งานสลักผนังศิลาบนกำแพงปราสาทบันทายภูมิจี ศิลปะเขมร สมัยบายน.....	34
26 พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ประดิษฐานบริเวณโดยรอบภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา	35
27 ลวดลายกليبบัวประดับฐานชุกชี พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย บริเวณโดยรอบ ภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา	36
28 ลวดลายกليبบัวประดับฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา	36
29 ลวดลายกليبบัวประดับฐานชุกชีพระอันดับทรงเครื่องใหญ่ ภายในพระอุโบสถ วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ	36
30 ขาสีงห์ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น บริเวณโดยรอบภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา	37
31 ขาสีงห์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันออก วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา	38
32 ขาสีงห์รองรับกรอบหน้าต่างพระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม พระนครศรีอยุธยา	38
33 ลายราชวัติที่มีดอกกลมเป็นดอกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์ ฐานชุกชีพระพุทธรูป ปูนปั้น ภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา	39

ภาพที่	หน้า
34 ลายราชวัติที่มีลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นดอกกลอย ประดับลายพื้นผ้าทิพย์ ฐานชุกชี พระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา.....	40
35 ลายราชวัติที่มีลายประจำยามเป็นดอกกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์ ฐานชุกชี พระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา.....	40
36 พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้น ปางมารวิชัย พระประธานภายในพระอุโบสถ หลังเก่าวัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา.....	41
37 ลายราชวัติที่มีลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นดอกกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชี พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้น วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา.....	42
38 ลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ระหว่างเจดีย์และเทวคาบริเวณผนังด้านขวาพระประธาน ภายในพระอุโบสถหลังเก่า วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา.....	44
39 ลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ที่ผนังคูหาเจดีย์ประธานทรงสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา.....	44
40 รูปแบบการทำระหนกปลายคิ้วท้อสิ่ง ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา.....	44
41 ฐานชุกชีพระอันดับทรงเครื่องใหญ่ ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ.....	45
42 ลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ประกอบอยู่กับลายก้านขดจิตรกรรมฝาผนังเขียนสีภายในเมรุทิศ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	46
43 ลายคล้ายช่องทางโคชุ้มประตูบริเวณด้านทิศเหนือ เมรุทิศใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	47
44 ลายช่องทางโถบนลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น ภายในพระอุโบสถ วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี.....	48
45 ลายช่องทางโถขนาบด้วยลายก้านขดฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น ภายในพระอุโบสถ วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี.....	49
46 ลายช่องทางโถที่ผนังสกัดหลังชั้นในพระอุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี.....	49
47 ลายช่องทางโถประดับหน้าบันพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี.....	49
48 หน้าบันศาลาการเปรียญจำหลักไม้ผนังสกัดหน้า ด้านทิศตะวันออก วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี.....	50
49 หน้าบันซุ้มประตูพระอุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี.....	50

ภาพที่	หน้า	
50	ลายกรวยเชิงประดับลายเชิงผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	51
51	ลายเฟื้องอุบะประดับบริเวณใต้บัวหัวเสาภายในเมรุทิศ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	51
52	ลายกรวยเชิงประดับผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีพระอันดับทรงเครื่องใหญ่ ภายในพระอุโบสถ วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ.....	52
53	ลายกรวยเชิงประดับผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น ภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา.....	53
54	ลายเฟื้องอุบะปูนปั้นประดับเสากรอบประตูวัดภูเขาทอง พระนครศรีอยุธยา.....	54
55	ลายเฟื้องอุบะปูนปั้นประดับเรือนธาตุเจดีย์ทรงปราสาทวัดมิ่งกุญ พระนครศรีอยุธยา.....	54
56	ลายกรวยเชิงปูนปั้น เจดีย์ทรงปราสาทวัดวรเชตุเทพบำรุง พระนครศรีอยุธยา.....	55
57	ลายประจํายามก้ามปูประดับลายขอบผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	56
58	ลายดอกกลมสลักสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแบบพิเศษฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	57
59	ลายดอกกลมล้อมรอบด้วยวงกลมวางสลักกับลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แยง ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	57
60	ลายประจํายามออกลายเกลียวฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตก วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	58
61	ลายประจํายามก้ามปูประดับหน้ากระดานฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันออก วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	58
62	บุษบกธรรมาสัน สลักไม้ จากวัดเสาชิงช้า ปัจจุบันเก็บรักษาใน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี.....	59
63	ลายขอบล่างประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา.....	60
64	ลายขอบประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา.....	60
65	ลายประจํายามก้ามปูสลักดอกกรุปวงรีประดับลายขอบประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชี พระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา.....	61

ภาพที่	หน้า
66	ลายประจำยามก้ามปูสลับลวดกรุปวงรี ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา..... 61
67	ลายประจำยามก้ามปูสลับลวดกรุปวงรี ฐานชุกชีพระอันดัมทรงเครื่องใหญ่ วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ 61
68	ลายประจำยามก้ามปูสลับลวดกรุปวงรีจิตรกรรมฝาผนังมุขปรารงค์ประธาน วัดพระราม พระนครศรีอยุธยา..... 62
69	ลายประจำยามก้ามปูสลับลูกฟักประดับลายขอบผ้าทิพย์ ฐานชุกชีพระพุทธรูป ทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้น วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา..... 63
70	ลายประจำยามก้ามปูสลับลูกฟักภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในเมรุทิศ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา..... 63
71	ลายประจำยามก้ามปูสลับลูกฟักภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถหลังเก่า วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา 63
72	ลายประจำยามก้ามปูสลับลูกฟักบุษบกธรรมาสันสลักไม้ วัดมณีชลขันธ์ ลพบุรี ปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี..... 64
73	ลายมุมประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา..... 65
74	ดอกโบตั้นบุษบกธรรมาสันสลักไม้ จากวัดเสาชิงช้า ปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี..... 66
75	ลายดอกโบตั้นปูนปั้นผนังเมรุทิศตะวันออก วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา..... 66
76	ลายมุมประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่เมรุทิศตะวันออกเฉียงเหนือ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา..... 66
77	ลายมุมที่บุษบกธรรมาสันสลักไม้ วัดมณีชลขันธ์ ตำบลพรหมมาستر ลพบุรี ปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี..... 67
78	ลายมุมประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา..... 67
79	ภาพจิตรกรรมแถวพระอดีตพระพุทธรูปประทับนั่งบนฐานชุกชีมีผ้าทิพย์ประดับ ด้านหน้า บริเวณส่วนบนสุดของผนังภายในอุโบสถวัดปราสาท นนทบุรี 69
80	ภาพจิตรกรรมพระพุทธรูปประทับนั่งบนพุทธบัลลังก์มีผ้าทิพย์ประดับเบื้องหน้า ภายในเรือนธาตุปรารงค์ประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชบุรี 70

ภาพที่	หน้า
81 ภาพจิตรกรรมแถวพระอดีตพระพุทธเจ้าภายในคูหาปรางค์มুমุทิศตะวันตกเฉียงเหนือ บนฐานไฟที่ของปรางค์ประธาน วัดมหาธาตุ พระนครศรีอยุธยา.....	70
82 ภาพจิตรกรรมพระอดีตพุทธเจ้าประทับนั่งบนพุทธบัลลังก์ บริเวณด้านหลัง พระประธาน ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ	71
83 ฐานชุกชีประดับผ้าทิพย์ที่มีรูปแบบการเขียนกระหนกออกที่ข้างฐานภาพจิตรกรรม พระอดีตพุทธเจ้า วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ	72
84 ลายดอกกลมประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระอดีตพระพุทธเจ้า บริเวณผนัง ด้านบนสุดภายในพระอุโบสถวัดปราสาท นนทบุรี	74
85 ลายดอกไม้อย่างธรรมชาติประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระอดีตพระพุทธเจ้า บริเวณผนังด้านบนสุดภายในพระอุโบสถวัดปราสาท นนทบุรี	70
86 ภาพจิตรกรรมฝาผนังพุทธประวัติตอนปางปาเลไลยก์ ภายในพระอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี	75
87 ลายดอกกลมสลับลายดอกประจำยามฐานชุกชีพระอดีตพุทธเจ้า บริเวณส่วนบนสุด ของผนังด้านทิศเหนือภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ	75
88 ลายดอกลอยทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระอดีตพระพุทธเจ้า ด้านหลังพระประธาน ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ	76
89 ตาลปัตรทรงพุ่มข้าวบิณฑ์คั่นระหว่างแถวพระอดีตพุทธเจ้า ภาพจิตรกรรมภายใน พระอุโบสถวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ	76
90 ลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระอดีตพระพุทธเจ้า ด้านหลังพระ ประธานภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ	77
91 ลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี	78
92 ลวดลายประดับฐานทรงของภาพวิยาศร ภายในอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี	78
93 ลายพื้นผ้าทิพย์ภาพจิตรกรรมฝาผนังปางอชชาपालนิโครธ ภายในพระอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี	79
94 ลายฐานทรงของเทพชุมนุมภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถหลังเก่า วัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา.....	80

ภาพที่	หน้า
95	ลายภูษาทรงของเทพชุมนุมภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี 80
96	เสารูปสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม ผนังสกัดหลังวิหารวัดไผ่ อำเภอบางบาล ลพบุรี 81
97	เสารูปสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม บนผนังเมรุทิศวัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา 81
98	ลายเชิงและลายขอบประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรองค์ประทับนั่งสมาธิ ภาพจิตรกรรมภายในอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี 82
99	ลายเชิงประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระอดีตพุทธเจ้า บริเวณส่วนบนสุดของผนังด้านข้าง พระประธาน ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ 82
100	ลายเชิงประดับผ้าทิพย์ภาพจิตรกรรมฐานชุกชีพระอดีตพุทธเจ้าด้านหลังพระประธาน ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ 82
101	ผ้าทิพย์ประดับฐานชุกชีภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนรัตนจักรมเจดีย์บริเวณผนัง ด้านซ้ายพระประธานภายในพระอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี 83
102	ภาพพระอดีตพุทธเจ้าภายในอุโบสถมหาเศวตฉัตร เมืองสทิงพระ สทิงพระ นครศรีธรรมราช 85

สารบัญถายเส้น

ถายเส้นที่		หน้า
1	แสดงส่วนฐานที่มีการประดับฝ้ารองพุททบัลลังก์ ศิลปะอินเดีย สมัยคันธาระ ราวพุททศตวรรษที่ 6-9	6
2	แสดงส่วนฐานที่มีการประดับฝ้าทิพย์ ศิลปะวาทฏกะ ที่ถ้อชันตาที่ 6 ราวพุททศตวรรษที่ 11-13	7
3	แสดงส่วนฐานที่มีการประดับชายฝ้าทิพย์สี่เหลี่ยม ขนาบข้างด้วยสิงห์เ็ียวด้วยกษา ศิลปะอินเดีย สมัยปาละ ราวพุททศตวรรษที่ 15-16	7
4	แสดงส่วนฐานยกเก็จประดับชายฝ้าทิพย์ที่มีการทำชายเ็ียวตะขาบ ศิลปะพม่า สมัยพุกาม ราวพุททศตวรรษที่ 17	10
5	แสดงส่วนฐานประดับด้วยชายฝ้าทิพย์ มีการสลักลวดลายดอกบนพื้นฝ้ อายุราวต้นพุททศตวรรษที่ 18	12
6	แสดงส่วนฐานบัวคว่ำบัวหงายประดับชายฝ้าทิพย์วงโค้ง ศิลปะชาวภาคกลาง ราวก่อนพุททศตวรรษที่ 15	15
7	แสดงส่วนฐานที่มีเค้าโครงของการประดับฝ้าทิพย์ ภาพจิตรกรรมภายในเรือนธาตุ ปรารภัรวิหารด้านทิศใต้ หมายเลข 16ค. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี.....	17
8	ภาพจิตรกรรมพระพุททเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัยเรียงกันเป็นแถว	19
9	แสดงถายเส้นส่วนฐานจากภาพที่ 13	20
10	แสดงส่วนฐานที่มีการประดับฝ้าทิพย์จากภาพปูนปั้นพุททประวัติตอนหลังการตรัสรู้ วัดพระพายหลวง สุโขทัย	22
11	แสดงส่วนฐานที่มีการประดับฝ้าทิพย์พระพิมพ์ทองคำคูนนูน จากกรุปรางค์ประธาน วัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา	24
12	แสดงส่วนฐานที่มีการประดับฝ้าทิพย์พระพิมพ์ทองคำคูนนูน จากกรุปรางค์ประธาน วัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา	24
13	แสดงตำแหน่งต่างๆ ของลวดลายประดับบนฝ้าทิพย์ จากฐานชุกชีพระพุททรูป ทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศ เมรุราย วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	29
14	ถายเส้นถายดอกลอยประดับลายพื้นฝ้าทิพย์.....	30
15	ถายเส้นถายราชวัติประดับลายพื้นฝ้าทิพย์ ฐานชุกชีพระพุททรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา	32

ลายเส้นที่	หน้า
16 ภาพลายเส้นลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	32
17 ภาพลายเส้นลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตก วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	33
18 ภาพลายเส้นลวดลายกลีบบัวประดับฐานชุกชี พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย บริเวณโดยรอบภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา.....	36
19 ภาพลายเส้นขาสีงห์ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา	37
20 ภาพลายเส้นขาสีงห์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันออก วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา	38
21 ภาพลายเส้นขาสีงห์กรอบหน้าต่างพระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม พระนครศรีอยุธยา	38
22 ภาพลายเส้นลายราชวัติที่มีดอกกลมเป็นดอกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชี พระพุทธรูปปูนปั้น ภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา..	39
23 ภาพลายเส้นลายราชวัติที่มีลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นดอกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์ พระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา...	40
24 ภาพลายเส้นลายราชวัติที่มีลายประจายามเป็นดอกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชี พระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา...	40
25 ภาพลายเส้นลายราชวัติที่มีลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นดอกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์ พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้น วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา	42
26 ภาพลายเส้นกระหนกปลายคิ้วท้องสิงห์ ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา	44
27 ภาพลายเส้นลายคล้ายช่อหางโตชุ้มประตูด้านทิศเหนือ เมรุทิศใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา	47
28 ภาพลายเส้นลายกรวยเชิงประดับลายเชิงผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	51
29 ภาพลายเส้นลายกรวยเชิงประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา.....	53
30 ภาพลายเส้นลายเฟื้องอุระประดับเสากรอบประตูวัดกุเขาทอง พระนครศรีอยุธยา...	54
31 ภาพลายเส้นลายเฟื้องอุระปูนปั้นประดับเรือนธาตุเจดีย์ทรงปรางค์วัดมังกู พระนครศรีอยุธยา	54

ลายเส้นที่	หน้า
32 ภาพลายเส้นลายกรวยเชิงปูนปั้น เจดีย์ทรงปราสาทวัดวรเชตุเทพบำรุง พระนครศรีอยุธยา	55
33 ภาพลายเส้นลายประจายมก้ามปูประดับลายขอบผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูป ทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	56
34 ภาพลายเส้นลายดอกกลมสลักสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแบบพิเศษฐานชุกชีพระพุทธรูป ทรงเครื่องใหญ่เมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา	57
35 ภาพลายเส้นลายดอกกลมล้อมรอบด้วยวงกลมวางสลักกับลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ทแยง ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่เมรุทิศใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา	57
36 ภาพลายเส้นลายประจายมออกลายเกลียวฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตก วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	58
37 ภาพลายเส้นลายขอบประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นภายใน พระวิหารหลวงวัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา.....	60
38 ภาพลายเส้นลายประจายมก้ามปูสลักดอกรูปวงรีประดับลายขอบประดับผ้าทิพย์ ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา	61
39 ภาพลายเส้นลายประจายมก้ามปูสลักลูกฟักประดับลายขอบผ้าทิพย์ฐานชุกชี พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้น วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา	63
40 ภาพลายเส้นลายมุมประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	65
41 ภาพลายเส้นลายมุมประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันออกเฉียงเหนือ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	66
42 ภาพลายเส้นลายมุมที่บุษบกธรรมาสันสลักไม้ วัดมณีชลขันธ์ ลพบุรี ปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี	67
43 ภาพลายเส้นลายมุมประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา.....	67

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา (Statements and significance of the problem)

พระพุทธรูปนับเป็นงานสร้างสรรค์ทางศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่งอันเกิดจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การสร้างพระพุทธรูปเพื่อถือกำหนดเป็นสิ่งแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากช่างจะสร้างรูปแบบพระพุทธรูปให้มีความงดงามตามอย่างอุดมคติแล้ว องค์ประกอบของฐานที่ทำหน้าที่รองรับองค์พระพุทธรูปก็เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยส่งเสริมความงามให้แก่พระพุทธรูป และยังอาจสื่อความหมายได้อีกด้วย

งานประดับฐานตกแต่งที่ฐานพระพุทธรูปนี้มีอยู่หลายหลากรูปแบบอันมีความนิยมที่แตกต่างกันไปในแต่ละศิลปะ โดยงานประดับรูปแบบหนึ่งที่พบความนิยมได้ทั่วไป คือ การประดับฐานพระพุทธรูปด้วยผ้าทิพย์¹

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่างานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปเริ่มปรากฏขึ้นเข้ามาก่อนแล้วในศิลปะทวารวดี ที่ถ้ำอชันดาที่ 6 บริเวณบดลังก์ของพระพุทธรูปประทับนั่ง ราวพุทธศตวรรษที่ 11-13 ก่อนที่ผ้าทิพย์จะพัฒนากลายเป็นส่วนสำคัญซึ่งมักปรากฏบริเวณกึ่งกลางฐานพระพุทธรูปเสมอในศิลปะปาละ ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 14-17²

¹ ความหมายว่า ก.ผ้าปูทับราวพนักหน้าที่เสด็จออกมหาสมาคมของพระเจ้าแผ่นดิน ใช้เพื่อให้เห็นถนัดว่าเสด็จออกประทับ ณ ที่ใด ผืนผ้ามีสีเหลืองเป็นพื้น ตอนกลางผ้ามีรูปครุฑสีแดง หรือเป็นผ้าที่ถอหรือถักให้มีลวดลายที่ประณีตงดงาม ข.เป็นรูปผ้าสมมุติแทนชายผ้ารองนั่ง(สันถัด)ของพระสงฆ์ ทั้งชายผ้าลงหน้าอาสนะ ทำด้วยปูนปั้นลวดลายประดับ ผ้าทิพย์นี้ใช้คลุมจากขอบบนของฐานชุกชีที่ประดิษฐานพระพุทธรูป พบมีใช้เป็นส่วนประดับฐานชุกชีสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปหรือเทวรูปมาตั้งแต่สมัยอยุธยา อ้างจาก โขติ กัลยาณมิตร, พจนานุกรม สถาปัตยกรรมและศิลปะที่เกี่ยวข้อง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2548), 330.

² เขมฐ์ ดิงสัญชติ, “พระพุทธรูปในศิลปะอินเดีย,” เอกสารประกอบวิชา 310 211 ศิลปะอินเดีย (Indian Art) และ 317 413 สัมมนาศิลปะอินเดีย (Seminar on Indian Art) ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550. (อัดสำเนา)

จากการติดต่อทางการค้าและการเผยแพร่ศาสนา อิทธิพลศิลปะอินเดียจึงได้เผยแพร่ไปพร้อมกันส่งผลให้รูปแบบงานประดับผ้าทิพย์พบได้ในงานศิลปกรรมแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยความนิยมต่องานประดับดังกล่าวนี้จึงนำไปสู่ประเด็นการศึกษาว่ารูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปมีที่มาอย่างไร และรูปแบบงานประดับดังกล่าวที่พบในงานศิลปกรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีลักษณะอย่างไร

สำหรับศิลปะไทยพบหลักฐานงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปเช่นเดียวกันและพบความนิยมอยู่ในสมัยอยุธยาตอนปลายทั้งในงานประติมากรรมและงานจิตรกรรม งานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปได้กลายเป็นแบบแผนสำคัญของฐานพระพุทธรูปและมักจะพบได้เสมอในช่วงระยะเวลาดังกล่าวทั้งในเขตราชธานีและนอกเขตราชธานีอยุธยา

ประเด็นที่น่าสนใจต่องานศึกษาก็คือ รูปแบบของผ้าทิพย์ที่ได้รับความนิยมเป็นงานประดับส่วนฐานในสมัยอยุธยาตอนปลายมีที่มาอย่างไร เหตุใดความนิยมนี้จึงปรากฏในศิลปะอยุธยาซึ่งความนิยมดังกล่าวกลับไม่ปรากฏในศิลปะล้านนาที่เจริญขึ้นพร้อมกันและการประดับผ้าทิพย์ดังกล่าวเริ่มปรากฏหลักฐานเป็นครั้งแรกในศิลปะไทยช่วงระยะเวลาใด

ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม แสดงความคิดเห็นว่า งานประดับผ้าทิพย์เป็นผลมาจากวิวัฒนาการของส่วนฐานที่ยืดสูงขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายซึ่งนิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ประกอบกับองค์ประกอบของซุ้มและฐานสูง จึงมีพื้นที่พอสำหรับการประดับผ้าทิพย์ ลักษณะดังกล่าวนี้จึงเป็นการย้อนกลับไปเอาแบบอย่างการประดับผ้าทิพย์ที่เคยมีมาก่อนหน้านี้แล้ว³

โดยมีการศึกษาที่ผ่านมามีอันเกี่ยวข้องกับงานประดับผ้าทิพย์ ในงานวิจัยลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310)⁴ ซึ่งมีการศึกษาลวดลายผ้าทิพย์ที่ฐานซุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้น ภายในเมรุทิศ เมรุราย วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา เป็นงานวิจัยที่สามารถนำมาต่อยอดองค์ความรู้และเป็นแนวทางในการศึกษางานประดับผ้าทิพย์ในครั้งนี้ได้อย่างดี แต่กระนั้นก็ยังไม่มีการศึกษางานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในสมัยอยุธยาตอนปลายที่เป็นภาพรวมอย่างชัดเจนนัก

จากความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยจึงทำการศึกษางานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปและค้นคว้าหลักฐานที่พบก่อนหน้าสมัยอยุธยาตอนปลายเพื่อหาที่มาและศึกษารูปแบบงานประดับ

³ สัมภาษณ์ สันติ เล็กสุขุม, อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 25 พฤศจิกายน 2551.

⁴ สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 31-46.

ผ้าทอในศิลปะไทย โดยมุ่งความสำคัญต่อการค้นคว้าและรวบรวมหลักฐานทั้งในงานประติมากรรมและงานจิตรกรรมที่พบเป็นจำนวนมากในสมัยอยุธยาตอนปลายมาทำการศึกษาวิเคราะห์เพื่อจัดกลุ่มตามรูปแบบของลวดลายประดับผ้าทอเปรียบเทียบกับลวดลายในงานประดับอื่นๆ และบางลวดลายที่อาจจะได้รับอิทธิพลจากภายนอก อีกทั้งยังสามารถกำหนดอายุหลักฐานที่ยังไม่มีการระบุอย่างชัดเจนอันน่าจะมีความสำคัญต่อความเข้าใจในพัฒนาการของงานประดับดังกล่าวนี้

2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา (Goal and objective)

2.1 ศึกษาพัฒนาการงานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปอันมีต้นเค้ามาจากศิลปะอินเดีย และศึกษารูปแบบงานประดับผ้าทอจากศิลปะจากประเทศใกล้เคียงที่มีอิทธิพลต่อศิลปะไทย

2.2 ศึกษาค้นคว้าหลักฐานที่พบก่อนหน้าสมัยอยุธยาตอนปลายเพื่อศึกษาที่มาและรูปแบบงานประดับผ้าทอในศิลปะไทย

2.3 ศึกษารูปแบบและลวดลายประดับบนผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในสมัยอยุธยาตอนปลาย จากหลักฐานที่พบทั้งในเขตราชธานีและนอกเขตราชธานีอยุธยา โดยทำการศึกษาวิเคราะห์เพื่อจัดกลุ่มตามรูปแบบของลวดลายประดับผ้าทอเปรียบเทียบกับลวดลายในงานประดับอื่นๆ และบางลวดลายที่อาจจะได้รับอิทธิพลจากภายนอกซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดอายุงานศิลปกรรมได้อีกทาง

3. สมมุติฐานของการศึกษา (Hypothesis to be tested)

งานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปที่มีมาจากการประดับผ้าที่พุทธบัลลังก์ในศิลปะอินเดีย สมัยคันธาระ ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 6-9 โดยพัฒนาเป็นงานประดับผ้าทอรูปแบบที่ชัดเจนในศิลปะปาละ ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 14-17 และยังสามารถส่งอิทธิพลให้แก่งานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะยุคหลังต่อมา

ในส่วนงานประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะไทยซึ่งกลายเป็นแบบแผนของงานประดับส่วนฐานในสมัยอยุธยาตอนปลายเกิดขึ้นตามวิวัฒนาการของส่วนฐานที่ยึดสูงชันจึงมีพื้นที่ในการประดับผ้าทอ แต่จากการตรวจสอบพบว่าการประดับผ้าทอที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะไทยพบหลักฐานก่อนหน้าสมัยอยุธยาตอนปลายมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 และมีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะขอม

โดยลวดลายประดับผ้าทิพย์ในสมัยอยุธยาตอนปลายที่ปรากฏในงานประติมากรรมและงานจิตรกรรมมีรูปแบบที่สอดคล้องกัน ซึ่งเปรียบเทียบกับได้กับรูปแบบลวดลายที่ปรากฏเป็นงานประดับในช่วงระยะเวลาดังกล่าวและบางลวดลายแสดงอิทธิพลจากศิลปะภายนอก สามารถกำหนดอายุได้ในช่วงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 - พุทธศตวรรษที่ 23

4. ขอบเขตการศึกษา (Scope and delimitation of the study)

ศึกษาวิเคราะห์ลวดลายประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในงานประติมากรรมและงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย จากหลักฐานที่พบได้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติต่างๆ และหลักฐานศิลปกรรมสำคัญที่พบได้จากวัดทั้งในเขตราชธานีและนอกเขตราชธานีอยุธยา

5. ขั้นตอนการศึกษา (Process of the study)

5.1 ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง งานวิจัยที่ผ่านมาอันเกี่ยวข้องและมีประโยชน์ต่องานวิจัย

5.2 สืบค้นและเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากแหล่งงานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติต่างๆและจากวัดที่มีหลักฐานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี เป็นต้น

5.3 ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและดำเนินการวิจัยข้อมูลที่ได้รับตามวิธีทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

5.4 สรุปผลและนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (Contribution of the Study)

6.1 ทราบถึงที่มาและรูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะอินเดีย และรูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ปรากฏในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

6.2 ทราบถึงที่มาและรูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ในศิลปะไทย และเข้าใจถึงพัฒนาการของงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในสมัยอยุธยาตอนปลาย

6.3 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลและเสนอการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายประดับผ้าทิพย์ในสมัยอยุธยาตอนปลาย อันอาจจะเป็นแนวทางในการศึกษาในอนาคตต่อไป

บทที่ 2

ที่มาและรูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูป

พระพุทธรูปถือเป็นงานศิลปกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาแสดงออกผ่านกระบวนการในเชิงช่าง นับเป็นตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพสักการะ และถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน นอกจากความงดงามในรูปเคารพแล้ว องค์ประกอบของฐานซึ่งทำหน้าที่รองรับองค์พระพุทธรูปก็นับเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนช่วยส่งเสริมความงามให้แก่องค์พระพุทธรูปเช่นกัน โดยงานประดับฐานนั้นมีอยู่หลากหลายรูปแบบซึ่งการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปก็เป็นงานประดับรูปแบบหนึ่งที่นิยมกันอย่างมากอยู่ในหลายศิลปะ ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะอินเดีย

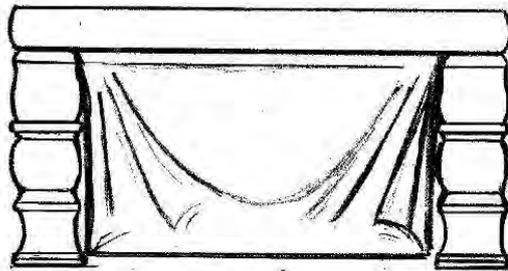
การสร้างพระพุทธรูปเป็นรูปเคารพแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ปรากฏขึ้นตั้งแต่ศิลปะอินเดียสมัยคันธาระ โดยจากการศึกษาพบหลักฐานทางศิลปกรรมที่น่าเชื่อได้ว่าเค้าของงานประดับผ้าทิพย์น่าจะปรากฏขึ้นพร้อมกันกับงานสร้างพระพุทธรูปในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ก่อนที่จะส่งอิทธิพลให้กับศิลปะในยุคหลังต่อมา

จากหลักฐานทางศิลปกรรมแรงบันดาลใจในการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปน่าจะมีต้นเค้ามาจากงานประดับฝักรองพุทธรูปบัลลังก์ในศิลปะสมัยคันธาระ ราวพุทธศตวรรษที่ 6-9 ตัวอย่างเช่น ภาพสลักพระพุทธรูปประทับนั่งท่ามกลางเหล่าสาวก (ภาพที่ 1, ลายเส้นที่ 1)

จากภาพตำแหน่งของการประดับฝักรองพุทธรูปบัลลังก์ในศิลปะคันธาระจะอยู่บริเวณใต้ฐานพู่กระหว่างเสาของพุทธรูปบัลลังก์ เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะของริ้วผ้าเป็นริ้วตามธรรมชาติ ซึ่งสัมพันธ์กับการครองจีวรของพระพุทธรูปในสมัยคันธาระที่มีลักษณะริ้วจีวรเหมือนจริงเช่นกัน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการประดับฝักรองพุทธรูปบัลลังก์อาจสื่อถึงการยกย่องฐานะให้แก่พระพุทธรูปเสมือนพระจักรพรรดิทางธรรม เช่นเดียวกับความนิยมในการประดับสิ่งพื้นฐานอันบ่งบอกถึงความเป็นสิ่งแห่งศากยวงศ์ของพระองค์ โดยสิ่งนี้เป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งและแทนความหมายของกษัตริย์

ภาพที่ 1 พระพุทธเจ้าประทับนั่งท่ามกลางเหล่าสาวก
ที่มา : Lolita Nehru, *Origins of the Gandharan style*
(Delhi :Oxford University Press, 1989), fig.104.

ลายเส้นที่ 1 แสดงส่วนฐานที่มีการประดับผ้ารอง
พุทธบัลลังก์ ศิลปะอินเดีย สมัยคันธาระ
ราวพุทธศตวรรษที่ 6-9

เค้าโครงของการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูป ปรากฏเค้าชัดขึ้นในศิลปะวาฏกะที่ถ้ำอชันดา ราวพุทธศตวรรษที่ 11-13 ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปประทับนั่งแสดงปางธรรมจักรมูทราในถ้ำอชันดาที่ 6 โดยลักษณะของผ้าทิพย์นั้นแผ่ขยายมากเนื่องจากคลุมฐานซึ่งไม่ได้อยู่ในผังยกเก็จ¹ ประดับด้วยสิงห์เอี้ยวตัวขนานทั้งสองข้าง ตรงกลางนั้นสลักเป็นรูปธรรมจักรและกวางหมอบ (ภาพที่ 2, ลายเส้นที่ 2)

การประดับผ้าทิพย์ได้กลายเป็นส่วนสำคัญและพัฒนารูปแบบขึ้นอย่างชัดเจนที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะปาละ ผ้าทิพย์ที่ปรากฏในศิลปะปาละมักเป็นผ้าที่คลุมเก็จหรือกะเปาะที่ยื่นออกมาตรงกลางฐาน จึงมักอยู่ในรูปของชายผ้าสี่เหลี่ยม² เป็นที่น่าสังเกตว่าผ้าทิพย์ในศิลปะปาละจะปรากฏในตำแหน่งได้ฐานบัวคว่ำบัวหงายเสมอและส่วนมากจะขนานข้างด้วยสิงห์เอี้ยวตัวยกขา ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปปางรับบาตรพญาวานร ในศิลปะปาละตอนกลาง ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 (ภาพที่ 3, ลายเส้นที่ 3) โดยผ้าทิพย์อยู่ในรูปชายผ้าสี่เหลี่ยมปลายมน ภายในเป็นริ้วผ้าวงโค้งเรียงกันอย่างมีระเบียบ ซึ่งสัมพันธ์กับการครองจีวรของพระพุทธรูปที่มีลักษณะเป็นริ้ววงโค้งเช่นกัน

¹ เชษฐ ติงส์อัญชลี, “พระพุทธรูปในศิลปะอินเดีย,” เอกสารประกอบวิชา 310 211 ศิลปะอินเดีย (Indian Art) และ 317 413 สัมมนาศิลปะอินเดีย (Seminar on Indian Art) ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550. (อัดสำเนา)

² เรื่องเดียวกัน.

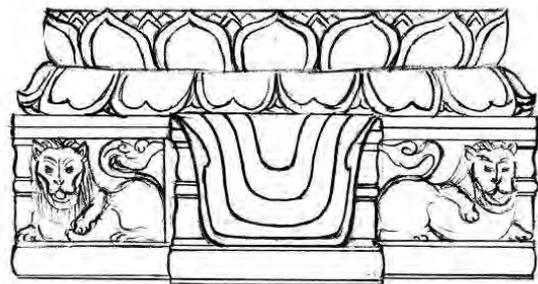
ภาพที่ 2 พระพุทธรูปประทับนั่งแสดงปาง
ธรรมจักรมูทราในถ้ำอชันดาที่ 6
(ภาพจาก ผศ.ดร.เชษฐ ติงส์อัญชลี)

ลายเส้นที่ 2 แสดงส่วนฐานที่มีการประดับผ้าทิพย์
ศิลปะวาฏกะ ที่ถ้ำอชันดาที่ 6
ราวพุทธศตวรรษที่ 11-13

ภาพที่ 3 พระพุทธรูปปางรับบาตรพญาวานร
(ภาพจาก ผศ.ดร.เชษฐ ติงส์อัญชลี)

ลายเส้นที่ 3 แสดงส่วนฐานที่มีการประดับชายผ้าทิพย์
สี่เหลี่ยม ขนบข้างด้วยสิงห์เอี้ยวตัวยกขา
ศิลปะอินเดีย สมัยปาละ
ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16

นอกจากนี้ในศิลปะปาละยังพบความนิยมในการทำชายผ้าทิพย์สี่เหลี่ยมที่มีลักษณะรอยหยักโค้งอย่างเขียวตะขาบ ซึ่งลักษณะผ้าทิพย์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลการครองจีวรของพระพุทธรูปที่ส่งผ่านไปยังรูปแบบผ้าทิพย์ กล่าวคือ การมีเขียวตะขาบนั้นเป็นอิทธิพลการทำปลายจีวรเป็นเขียวตะขาบ และการปรากฏของริ้ววงโค้งที่ผ้าทิพย์ก็น่าจะได้รับอิทธิพลจากการครองจีวรที่เป็นริ้ววงโค้งเช่นกัน ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 15³ (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 พระพุทธรูปปางมารวิชัย จากแคว้นพิหาร

ที่มา : Nihar Ranjar Ray, Eastern Indian Bronzes (New Delhi : Lalit Kala Akademi, 1986), fig 101.

จากการศึกษาข้างต้น รูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปจึงปรากฏมาก่อนแล้วในศิลปะอินเดีย โดยพัฒนาอย่างสมบูรณ์และลงตัวในสมัยปาละ รูปแบบงานประดับฐานดังกล่าวกลายเป็นที่นิยมอย่างมากและได้ส่งอิทธิพลให้กับศิลปะต่างๆ ในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ทั้งนี้กลับไม่พบหลักฐานการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะลังกา อาจเป็นเพราะศิลปะลังการับอิทธิพลด้านรูปแบบศิลปกรรมผ่านทางอินเดียได้โดยเฉพาะศิลปะอมราวดีซึ่งไม่พบงานประดับฐานรูปแบบดังกล่าวเลย

³ Nihar Ranjar Ray, Eastern Indian Bronzes, (New Delhi : Lalit Kala Akademi, 1986),101.

2. รูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

รูปแบบศิลปกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับการเผยแพร่อิทธิพลของศิลปะอินเดียผ่านทางการค้าโดยทางน้ำเป็นพื้นฐานสำคัญ อาณาจักรต่างๆ ในดินแดนแถบนี้ได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 12 ทั้งนี้หมายถึงรวมถึงรูปแบบงานศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดียก็พัฒนาลักษณะเป็นของท้องถิ่นเช่นกัน⁴

จากการศึกษาพบความนิยมการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปโดยเฉพาะศิลปะในสายที่ได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดีย สมัยปาละ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 งานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะพม่า

จากการศึกษางานศิลปกรรมในศิลปะพม่าพบว่ามียุทธูปแบบการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปอันน่าจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะปาละ โดยปรากฏรูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ในศิลปะพม่า สมัยพุกาม ซึ่งมีตำแหน่งในการประดับที่ตรงกันอยู่่านกลางของฐานในผังยกเก็จแบบเดียวกับที่นิยมในศิลปะปาละ แตกต่างกันตรงที่ศิลปะพุกามจะไม่ปรากฏฐานบัวคว่ำบัวหงายรองรับองค์พระพุทธรูปเมื่อมีการประดับผ้าทิพย์ ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปประทับนั่งใต้โพธิบัลลังก์ ขนาบข้างด้วยพระพรหมดิอนัตรกางัน พระอินทร์ถือหอยสังข์ ภายในวิหารอนันตเจดีย์ ที่สร้างขึ้นในราว พ.ศ. 1634 สมัยพระเจ้ากัษยัณชิตถา⁵ (ภาพที่ 5, ปลายเส้นที่ 4)

รูปแบบผ้าทิพย์ดังกล่าวนี้มีลักษณะการทำชายผ้าสองชั้น โดยทำชายเขี้ยวตะขาบซ้อนทับด้วยชายผ้าวงโค้งอีกชั้นหนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่ารูปแบบผ้าทิพย์จะสัมพันธ์กับชายจีวรขององค์พระพุทธรูปซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกัน โดยลักษณะดังกล่าวนี้เคยปรากฏมาก่อนแล้วในศิลปะอินเดีย สมัยปาละ

นอกจากนี้ในงานจิตรกรรมฝาผนังในศิลปะพุกามพบการแสดงรูปแบบที่ชัดเจนของการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูป อันมีลักษณะการทำชายเขี้ยวตะขาบเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ภาพพระพุทธรูปประทับนั่งแสดงธรรม บริเวณกำแพงทางด้านเหนือ ทางเข้าห้อง

⁴ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2549), 121.

⁵ The director of Archaeological Survey Burma, Pictorial Guide To Pagan (Rangoon : Ministry of Culture Socialist, Republic of the Union of Burma, 1975), 32.

ด้านหน้า Mye-bon-tha-hapaya-hla อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17⁶ (ภาพที่ 6) โดยผ้าทิพย์ดังกล่าว
ประดับในตำแหน่งบริเวณกึ่งกลางฐานที่มีโครงสร้างคล้ายลักษณะช่อคาน⁷ โดยบนพื้นผิวของผ้า
ทิพย์พบว่ามีารเขียนลวดลายประดับด้วยซึ่งมีลักษณะเป็นจุดวนเป็นวงกลม

ภาพที่ 5 พระพุทธเจ้าประทับนั่งใต้โพธิบัลลังก์
ขนานข้างด้วยพระพรหมถือฉัตรกางกั้น
พระอินทร์ถือหอยสังข์ วิหารอนันตเจดีย์
สมัยพุกาม อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17

ที่มา : Gordon H. Luce, *Old Burma-Early Pagan*
(New York : J.J.Auguslin, 1970), fig.304.

ลายเส้นที่ 4 แสดงส่วนฐานยกเก็จประดับชายผ้าทิพย์
ที่มีการทำชายเขี้ยวตะขาบ ศิลปะพม่า
สมัยพุกาม ราวพุทธศตวรรษที่ 17

⁶ ศาสนสถานแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับ Loka-hteik-pan เป็นศาสนสถานกลุ่มแรกๆที่สะท้อนอิทธิพลอย่างมากของจิตรกรรมฝาผนังอินเดีย อ้างจาก Claudine Bautze-Picron, *The Buddhist Murals of Pagan* (Bangkok : Orchid Press, 2003), 165.

⁷ Ibid., 134.

ภาพที่ 6 พระพุทธเจ้าประทับนั่งแสดงธรรม Mye-bon-tha-hapaya-hla อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17
ที่มา : Claudine Bautze-Picron, *The Buddhist Murals of Pagan* (Bangkok : Orchid Press, 2003), fig.216.

2.2 งานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะขอม

ศิลปะขอมอันมีความใกล้ชิดและส่งผลอิทธิพลให้แก่ศิลปะไทยอย่างมาก จากการศึกษาพบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปปรากฏในสมัยบาเยน ช่วงการปกครองของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ราว พ.ศ. 1724-1763⁸ อันเป็นช่วงของการนับถือและสร้างศาสนสถานเนื่องในพุทธศาสนาเถรวาทอย่างมั่นคง⁹

รูปแบบผ้าทิพย์ในศิลปะขอมปรากฏบนฐานบัวคว่ำบัวหงายอันมีระเบียบ ได้แก่ หน้ากระดานล่าง บัวคว่ำ ต่อด้วยท้องไม้ซึ่งคาดด้วยแถบลูกฟัก ต่อเนื่องสู่ชั้นบัวหงาย จบด้วยหน้ากระดานที่ชั้นบนสุด โดยผ้าทิพย์อยู่ในรูปของชายผ้าสี่เหลี่ยมประดับในตำแหน่งกึ่งกลางของ

⁸ Michael Freeman, *Ancient Angkor* (Bangkok : Amarin Printing, 2008), 12.

⁹ พระองค์ทรงเป็นโอรสของ ธรณินทรวรมัน ผู้พ่อพระทัยในน้ำอมฤต อันได้แก่ศาสนาของพระศรีศากยมุนี พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จึงทรงนับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง และความเชื่อถือของพระองค์ก็เกี่ยวข้องกับพระราชอำนาจและหน้าที่ซึ่งพระราชเจ้าจำเป็นต้องกระทำ อุดมคติของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก็คือการทรงเป็นพระมหาจักรพรรดิอย่างยอดเยี่ยมแบบเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งประเทศอินเดีย

ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในมาดแลน จิโต(Madeleine Giteau), *Histoire d'Angkor*, แปลโดย หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2546), 101.

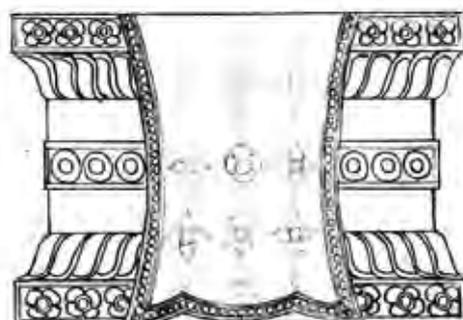
ฐานตั้งแต่ชั้นหน้ากระดานบนจนถึงชั้นหน้ากระดานล่าง ตัวอย่างเช่น ชั้นส่วนหน้าบันหนึ่ง พบบริเวณปราสาทตาพรหม สร้างขึ้นในปี พ.ศ.1729¹⁰ (ภาพที่ 7, ลายเส้นที่ 5)

สังเกตได้ว่าช่างสลักมีการสลักลวดลายลงบนบริเวณพื้นผิวของผ้าทิพย์ โดยสลักลายเม็ดประจำเดินเป็นลายขอบที่มีการชักชายผ้าให้เกิดเป็นริ้วคล้ายธรรมชาติ และสลักลวดลายดอกสี่กลีบเป็นลายพื้น โดยมีลักษณะของการออกก้านต่อระหว่างดอกด้วย

สิ่งที่น่าสนใจของงานประดับผ้าทิพย์ในสมัยขอม คือ พบความนิยมใช้ผ้าทิพย์เป็นงานประดับฐานอย่างมาก แม้กระทั่งในภาพสลักนูนต่ำประดับศาสนสถานทั้งฐานของนางอัปสร ทวารบาล (ภาพที่8) ซึ่งศิลปะขอมก่อนหน้านี้ในรูปแบบฐานระเบียบเดียวกันที่ตำแหน่งเดียวกันกลับไม่พบการประดับผ้าทิพย์ดังกล่าวเลย ผู้วิจัยมีความเห็นว่างานประดับดังกล่าวน่าจะได้รับอิทธิพลจากการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูป ประเด็นดังกล่าวนี้ยังเป็นจุดสังเกตอย่างหนึ่งของการแสดงความเป็นศิลปะสมัยขอม ซึ่งสัมพันธ์กับความนิยมในการใช้รูปแบบผ้าในงานประดับ เช่น การสลักลายผ้าผ่านประดับที่บริเวณกรอบหน้าต่างของศาสนสถาน เป็นต้น

ภาพที่ 7 ชั้นส่วนหน้าบันหนึ่งพบบริเวณปราสาทตาพรหม อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18

ลายเส้นที่ 5 แสดงส่วนฐานประดับด้วยชายผ้าทิพย์ มีการสลักลวดลายดอกบนพื้นผ้า อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18

¹⁰ ปราสาทตาพรหม สร้างขึ้นในปี พ.ศ.1729 โดยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เพื่ออุทิศกุศลถวายแด่พระมารดาที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ของนางปรัชญาปารมิตาพระมารดาของพระพุทธเจ้าทั้งหมด หญิงผู้มีความเฉลียวฉลาด อ้างจาก Albanese Marilia, *The treasures of Angkor* (Singapore : White Star Publishers, 2006), 138.

ภาพที่ 8 ภาพสลักทวารบาล บนผนังระเบียงคด ปราสาทบายน พบความนิยมประดับผ้าทิพย์ที่บริเวณฐาน
อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18

2.3 งานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะชวา

ในช่วงระยะเวลาของศิลปะชวาภาคกลาง ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16¹¹ รูปแบบทางศิลปกรรมแสดงถึงความใกล้ชิดกับศิลปะอินเดียสมัยหลังคุปตะและปาละ จากการศึกษาพบหลักฐานการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูป ตัวอย่างสำคัญคือ ภาพสลักเล่าเรื่องบนกำแพงตามทางเดินประตักยิมศาสนสถานในพุทธศาสนาวัชริมหายาน บูโรพุทโซ¹² อายุราวพุทธศตวรรษที่ 14¹³ (ภาพที่ 9)

¹¹ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2549), 157.

¹² แรบบันดาลใจของภาพสลักตกแต่งศาสนสถานบูโรพุทโซมาจากแหล่งกำเนิดอินเดียโดยตรง ด้วยการแสดงพระสูตรในศาสนพุทธรูปให้เห็นบนผนังกำแพง อันแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยจากตำราต้นฉบับสันสกฤต ซึ่งถูกรักษาไว้ในอินเดียจนกระทั่งปัจจุบัน อ้างจาก Jan Fontein, Ancient Indonesian Art (New York : Asia Society, 1971), 42.

¹³ John N. Miksic, Borobudur : golden tales of the Buddhas (Berkeley Calif. : Periplus Editions, 1990), 52.

ภาพที่ 9 ภาพสลักพระโพธิสัตว์ประทับนั่งบนฐานที่มีการประดับด้วยผ้าทิพย์ ศาสนสถานบุโรพุทโธ
อายุราวพุทธศตวรรษที่ 14

ที่มา : John N. Miksic, *Borobudur : golden tales of the Buddhas* (Berkeley Calif. : Periplus Editions, 1990), 52.

ผ้าทิพย์ปรากฏอยู่ในตำแหน่งใต้ฐานบัวคว่ำบัวหงาย มีรูปแบบเป็นชายผ้าวงโค้งแผ่ขยายคลุมฐานเป็นบริเวณกว้าง มีการประดับรูปสิงห์เอี้ยวตัวยกขาขวาที่ด้านทั้งสองเสมอ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวน่าจะมีต้นเค้าจากศิลปะวาฏกะ ที่ถ้ำอชันดา ต่างกันตรงที่ศิลปะชวาภาคกลางเพิ่มฐานบัวเข้ามารองรับพระพุทธรูป

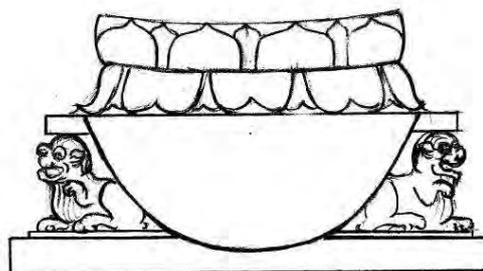
นอกจากนี้ในศิลปะชวาภาคกลางยังพบความนิยมงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานประติมากรรมสำริด ทั้งฐานของพระพุทธรูปและเทวรูปเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปปางธรรมจักรมูทรา ประทับนั่งห้อยพระบาท ศิลปะชวาภาคกลาง อายุราวก่อนพุทธศตวรรษที่ 15¹⁴ (ภาพที่ 10, ลายเส้นที่ 6)

¹⁴ Jan Fontein, *Ancient Indonesian Art* (New York : Asia Society, 1971), 49.

ภาพที่ 10 พระพุทธรูปปางธรรมจักรมูทรา ประทับ
นั่งห้อยพระบาท ศิลปะชวาภาคกลาง
ประดับผ้าทิพย์วงโค้ง

ที่มา : Jan Fontein, *Ancient Indonesian Art* (New York
: Asia Society, 1971), fig.34.

ลายเส้นที่ 6 แสดงส่วนฐานบัวคว่ำบัวหงาย
ประดับชายผ้าทิพย์วงโค้ง
ศิลปะชวาภาคกลาง
ราวก่อนพุทธศตวรรษที่ 15

3. รูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะไทย

จากหลักฐานทางศิลปกรรมรูปแบบงานการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะไทยปรากฏความนิยมอย่างมากในสมัยอยุธยาตอนปลาย รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองที่นิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ซึ่งงานประดับผ้าทิพย์ได้กลายเป็นงานประดับหลักของฐานพระพุทธรูป ตัวอย่างเช่น งานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้นบริเวณเมรุทิศ เปรุราย ที่วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา พ.ศ.2173¹⁵

¹⁵ กรมศิลปากร, *ประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3 : พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)* (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542), 378.

แต่จากการศึกษาผู้วิจัยพบหลักฐานสำคัญที่น่าเชื่อได้ว่างานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะไทยเกิดขึ้นก่อนหน้านี้อแล้ว ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 โดยพบหลักฐานทั้งในงานจิตรกรรมและประติมากรรม ดังต่อไปนี้

3.1 งานประดับผ้าทิพย์ในจิตรกรรม

3.1.1 ภาพจิตรกรรมภายในเรือนธาตุปราสาทบิหารด้านทิศใต้หมายเลข 16ค. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี อยุธยาตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19

จากการศึกษาพบหลักฐานการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปอายุเก่าแก่ที่สุดในงานจิตรกรรม ภาพพระพุทธรูปเจ้าประทับนั่งบนพุทธบัลลังก์และมีพระสาวกประคองอัญชลีอยู่ด้านข้าง ที่บริเวณผนังคูหาภายในปราสาทหมายเลข 16ค.¹⁶ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี (ภาพที่ 11, ลายเส้นที่ 7) โดยมีนักวิชาการศึกษาพบว่างานจิตรกรรมดังกล่าวนี้อาจถูกเขียนขึ้นพร้อมกับการสร้างปราสาท คือตั้งแต่ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19¹⁷

สภาพปัจจุบันงานจิตรกรรมดังกล่าวได้ลบเลือนไปมากแล้ว การศึกษาวิเคราะห์ต้องอาศัยหลักฐานจากภาพถ่ายเก่า¹⁸ ซึ่งยังพอเห็นเค้าโครงของรูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปดังกล่าวได้ โดยมีรูปแบบเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงาย อันมีระเบียบประกอบด้วยหน้ากระดานล่าง บัวคว่ำ ต่อเนื่องด้วยท้องไม้ที่คาดด้วยแถบลูกฟักที่มีการเขียนลวดลายกลีบบัวประดับเป็นแถวอย่างรักร้อย ต่อด้วยบัวหงายและหน้ากระดานบน ในชั้นหน้ากระดานมีการเขียนลวดลายคล้ายกันขดเช่นเดียวกัน โดยที่เค้าโครงของการประดับผ้าทิพย์นั้นปรากฏในรูปชายผ้าสี่เหลี่ยมลักษณะปลายผ้าผายออก มีการเขียนแถบเส้นเป็นลายขอบ พาดในตำแหน่งกึ่งกลางฐาน ตั้งแต่ชั้นหน้ากระดานบนจนถึงชั้นหน้ากระดานล่าง ซึ่งบริเวณพื้นของผ้าทิพย์ไม่มีการเขียนลวดลายประดับทั้งนี้อาจเป็นเพราะลบเลือนไปแล้วก็เป็นได้

¹⁶ เมื่อวิเคราะห์จากรูปทรงและลวดลายประดับบนองค์ปราสาท หมายเลข ๑๖ค. บ่งบอกอายุการสร้างปราสาท หมายเลข 16ค. น่าจะร่วมสมัยกับปราสาทประธาน คูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สันติ เล็กสุขุม, วิวัฒนาการของชั้นประดับลวดลาย และลวดลายปูนปั้นสมัยอยุธยาตอนต้น (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2522), 81.

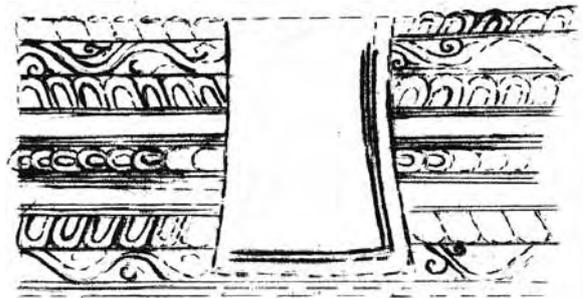
¹⁷ โดยเปรียบเทียบเค้าพระพักตร์พระพุทธรูปในจิตรกรรมภายในปราสาทหมายเลข 16ค. กับพระพุทธรูปปูนปั้นนูนสูงบนหน้าบันของปราสาทประธานในวัดเดียวกัน คูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เสมอชัย พูลสุวรรณ, สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), 18.

¹⁸ ประยูร อุสุชาภู [น. ณ ปากน้ำ], วิวัฒนาการลายไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2550), 66.

ภาพที่ 11 พระพุทธเจ้าประทับนั่งบนพุทธบัลลังก์
ประดับด้วยผ้าทิพย์ภายในเรือนธาตุ
ปราสาทบวรารด้านทิศใต้ หมายเลข 16ค.
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

ที่มา : ประยูร อุลฺลาละ [น. ณ ปากน้ำ], วิวัฒนาการ
ลายไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมือง
โบราณ, 2550), 66.

ลายเส้นที่ 7 แสดงส่วนฐานที่มีเค้าโครงของการประดับ
ผ้าทิพย์ ภาพจิตรกรรมภายในเรือนธาตุ
ปราสาทบวรารด้านทิศใต้ หมายเลข 16ค.
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี

จากรูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในงานจิตรกรรมดังกล่าว พบข้อสังเกตว่าระเบียบของฐานนั้นเทียบได้กับระเบียบของฐานพระพุทธรูปในศิลปะขอม สมัย
บายน ที่ศึกษาก่อนหน้านี้ เพียงแต่มีลักษณะของการประดับแถวกลีบบัวเหนือหน้ากระดานบน
รองรับพระพุทธรองค์ที่เพิ่มเข้ามา จึงน่าจะเชื่อได้ว่ารูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูป
ดังกล่าวอาจได้รับอิทธิพลจากศิลปะขอม ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานศิลปกรรมภายในวัด โดยเฉพาะ
องค์ปราสาทประธานที่นักวิชาการต่างเชื่อว่าเป็นแบบที่เก่าแก่สุดครองปราสาทไทย อันมีต้นเค้าจาก
ปราสาทแบบขอม อายุแรกสถาปนาตั้งแต่ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19¹⁹

¹⁹ สันติ เล็กสุขุม, วิวัฒนาการของชั้นประดับลวดลาย และลวดลายปูนปั้นสมัยอยุธยาตอนต้น
(กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2522), 81.

3.1.2 ภาพจิตรกรรมภายในเรือนธาตุปราสาทประธาน วัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชบุรี อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19

ภายในเรือนธาตุปราสาทประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชบุรี พบงานจิตรกรรมบนผนังเรือนธาตุ กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19²⁰ ซึ่งบริเวณผนังคูหาทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ ปรากฏภาพจิตรกรรมที่มีองค์ประกอบภาพคล้ายคลึงกัน โดยแบ่งผนังเป็นแถวตามแนวนอนจำนวน 6 แถว 5 แถวด้านบนแสดงภาพพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ส่วนใหญ่ทรงจีวรสีแดงเข้ม(รัตกัมพล) ประทับนั่งขัดสมาธิราบแสดงปางมารวิชัย²¹ โดยสังเกตได้ว่าพระพุทธรูปในแถวที่ 5 พบงานประดับผ้าทิพย์ที่พุทธบัลลังก์²² (ภาพที่ 12, ลายเส้นที่ 8)

พระพุทธรูปในแถวที่ 5 มีจำนวนด้านละ 6 องค์ องค์ประกอบของภาพนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ พระพุทธรูปทรงห่มจีวรเฉียง ประทับนั่งขัดสมาธิราบแสดงปางมารวิชัยบนบัลลังก์สูงที่มีผ้าทิพย์ห้อยประดับอยู่ด้านหน้า โดยเบื้องหลังนั้นเขียนเป็นชุ้มปราสาททรงยอดแหลม²³ (ภาพที่ 13)

²⁰ เชื่อว่าจิตรกรรมดังกล่าวเขียนขึ้นในราวระยะแรกสถาปนากรุงศรีอยุธยา คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 1893 ลงมา อ้างจาก สันติ เล็กสุขุม และกมล ฉายาวัฒน์, จิตรกรรมสมัยอยุธยา (กรุงเทพฯ : มูลนิธิเจมส์ ทอมป์สัน, 2524), 58.

²¹ เสมอชัย พูลสุวรรณ, สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), 24.

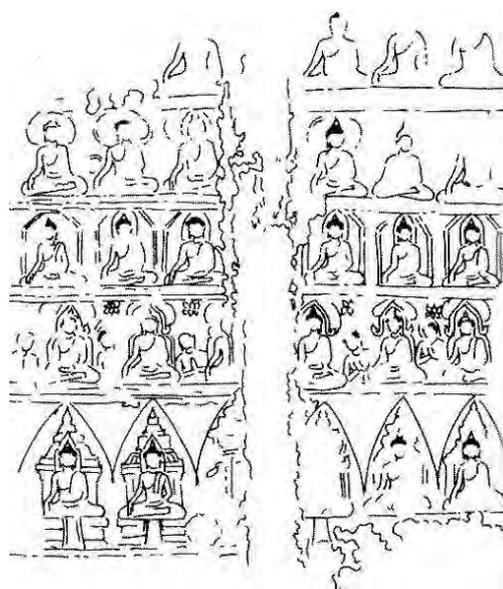
²² สันติ เล็กสุขุม แสดงความเห็น ว่า องค์ประกอบที่แตกต่างของพระพุทธรูปแถวที่ 5 เป็นความประสงค์ของช่างที่ต้องการแยกเรื่องราวในแถวที่ 5 จากเรื่องอดีตพุทธในสี่แถวบน อ้างจาก สันติ เล็กสุขุม, “แบบพระพักตร์ของพระพุทธรูปในจิตรกรรมฝาผนังคูหาปราสาทวัดมหาธาตุราชบุรี,” เมืองโบราณ 11,4 (ตุลาคม-ธันวาคม, 2528) : 58.

²³ ภาพจิตรกรรมรูปแบบพระพุทธรูปองค์ประทับนั่งบนพุทธบัลลังก์เบื้องหลังเป็นชุ้มปราสาท พบความนิยมเขียนอย่างมากในงานจิตรกรรมพม่า สมัยพุกาม ราวพุทธศตวรรษที่ 17

ประเด็นที่น่าสนใจของงานจิตรกรรมดังกล่าวคือ การแสดงออกที่หลากหลายของช่างในการสร้างสรรค์งานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปทั้งในด้านรูปแบบของฐานและลวดลายประดับ สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องแบบพระพักตร์ที่หลากหลายของพระพุทธรูปในงานจิตรกรรมแห่งเดียวกันนี้²⁴ แต่โดยรวมนั้นผ้าทิพย์อยู่ในเค้าโครงของชายผ้าสีเหลี่ยมผดาดประดับบริเวณกึ่งกลางฐานบัวคว่ำบัวหงายตั้งแต่ชั้นหน้ากระดานบนจนถึงชั้นหน้ากระดานล่าง

ภาพที่ 12 ภาพจิตรกรรมบริเวณผนังคูหาทางด้านทิศเหนือภายในเรือนธาตุปราสาทประธาน วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชบุรี

ลายเส้นที่ 8 แสดงภาพจิตรกรรมพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบแสดงปางมารวิชัยเรียงกันเป็นแถว

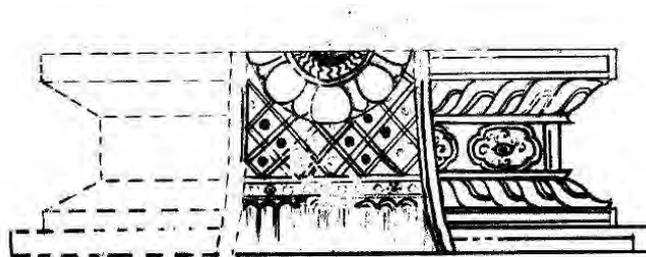
ที่มา : เสมอชัย พูลสุวรรณ, สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), 24.

²⁴ ด้วยเหตุเป็นความประสงค์ของช่างเขียนที่รับผิดชอบงานจิตรกรรมแห่งนี้มีมากกว่าหนึ่งคน ช่างผู้เขียนคงมีแนวคิดที่แสดงความแตกต่างของภาพบุคคล ภาพกลุ่มนักบวช รวมถึงพระพักตร์ของพระพุทธรูป พระสาวก ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สันติ เล็กสุขุม, “แบบพระพักตร์ของพระพุทธรูปในจิตรกรรมฝาผนังคูหาปราสาทวัดมหาธาตุ ราชบุรี,” เมืองโบราณ 11, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม, 2528) : 59.

ภาพที่ 13 พระพุทธเจ้าประทับนั่งบนพุทธบัลลังก์ที่มีผ้าทิพย์ประดับเบื้องหลังเป็นซุ้มปราสาทยอดแหลม บริเวณผนังคูหาทางด้านทิศใต้ภายในเรือนธาตุปราสาทประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชบุรี

เป็นที่น่าสังเกตว่าลวดลายประดับผ้าทิพย์บางภาพ ช่างเขียนแสดงการเขียนลวดลายประดับอย่างมีระเบียบแบบแผน กล่าวคือ มีการเขียนรายละเอียดของผ้าทิพย์เป็นส่วนๆ ทั้งลายพื้น ลายเชิง ลายขอบ (ลายเส้นที่ 9) อันเป็นลักษณะงานประดับผ้าทิพย์ที่มีรูปแบบชัดเจนในสมัยอยุธยาตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งแตกต่างจากบางภาพลวดลายประดับผ้าทิพย์ก็ยังแสดงลักษณะที่ไม่เป็นแบบแผนนัก

ลายเส้นที่ 9 แสดงภาพลายเส้นส่วนฐานจากภาพที่ 13 ช่างเขียนภาพลวดลายประดับผ้าทิพย์อย่างมีระเบียบแบบแผน สังเกตได้ว่าบริเวณท้องไม่มีการเขียนลายดอกไม้ในกรอบช่องกระจ่างอย่างจีน

นอกจากนี้ยังพบข้อสังเกตอันเป็นลักษณะที่นิยมของงานประดับผ้าทิพย์ในจิตรกรรมภายในเรือนธาตุปราสาทประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชบุรี คือ การเขียนลายดอกบัวที่มีลักษณะเป็นครึ่งวงกลมปิดทับผ้าทิพย์ด้านบนซึ่งพบเป็นจำนวนหลายภาพ ลักษณะที่ปรากฏดังกล่าวนี้อาจเป็นต้นเค้าที่ส่งอิทธิพลให้กับการประดับชายผ้าสามเหลี่ยมปิดทับบริเวณด้านบนของผ้าทิพย์ที่นิยมอย่างมากในสมัยหลัง โดยยังไม่พบลักษณะดังกล่าวในศิลปะอื่นใด

3.2 งานประดับผ้าทิพย์ในประติมากรรม

3.2.1 ภาพปูนปั้นพุทธประวัติประดับหน้าบันปราสาทแบบขอมทางทิศเหนือ วัดพระพายหลวง สุโขทัย อายุราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 19

บริเวณหน้าบันปราสาทแบบขอมทางทิศเหนือวัดพระพายหลวง สุโขทัย²⁵ ที่หน้าบันด้านทิศตะวันตกปรากฏภาพปูนปั้นพุทธประวัติตอนหลังจากการตรัสรู้ พระพุทธองค์ประทับนั่งขัดสมาธิราบแสดงปางมารวิชัยเหนือพุทธบัลลังก์ มีเหล่าเทวดานั่งพนมมืออยู่เบื้องล่าง กำหนดอายุราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 19²⁶ (ภาพที่ 14)

ภาพที่ 14 สภาพปัจจุบัน ภาพปูนปั้นพุทธประวัติตอนหลังจากการตรัสรู้ บริเวณหน้าบันปราสาทแบบขอมทางทิศเหนือ วัดพระพายหลวง สุโขทัย

²⁵ ปราสาทวัดพระพายหลวง จัดเป็นปราสาทแบบขอมรุ่นสุดท้ายสร้างก่อนสมัยเริ่มราชธานีสุโขทัย กำหนดอายุครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 18 อ้างจาก สันติ เล็กสุขุม, ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2548), 77.

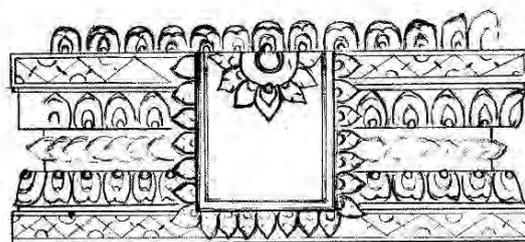
²⁶ ภาพปูนปั้นพุทธประวัติประดับหน้าบันปราสาทแบบขอมทางทิศเหนือ คงเป็นงานคราวบูรณะในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 19 อ้างจาก สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะสุโขทัย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2548), 105.

ภาพปูนปั้นประดับหน้าบันดังกล่าวสังเกตได้ว่ามีการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปประเด็นดังกล่าวนี้เป็นที่น่าสนใจอย่างมาก เนื่องจากปราสาทวัดพระพายหลวงเป็นปราสาทในวัฒนธรรมขอมและมีรูปแบบที่ตรงกับศิลปะขอมแบบบายน สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7²⁷ โดยจากการศึกษาข้างต้นพบว่าช่วงเวลาดังกล่าวนิยมการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปอย่างมาก ลักษณะดังกล่าวนี้จึงอาจแสดงถึงอิทธิพลศิลปะขอม แต่กระนั้นก็ไม่ควรละเลยกรณีการบูรณะวัดพระพายหลวงที่ผ่านมาแล้วหลายครั้ง ซึ่งอาจทำให้หลักฐานศิลปกรรมดังกล่าวเปลี่ยนรูปแบบไปได้²⁸

การศึกษาครั้งนี้จึงได้ตรวจสอบจากภาพถ่ายเก่า (ภาพที่ 15, ลายเส้นที่ 10) ซึ่งก็พบงานประดับผ้าทิพย์ดังกล่าว และปูนปั้นประดับหน้าบันอยู่สภาพที่สมบูรณ์ของทั้งส่วนของพระเศียรพระพุทธรูปเจ้าและเหล่าพระสาวก โดยสภาพปัจจุบันนั้นชำรุดไปมากแล้ว

ภาพที่ 15 ภาพถ่ายเก่าแสดงภาพปูนปั้น
พุทธประวัติตอนหลังจากการตรัสรู้
ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์
(ภาพจาก หอสมุดแห่งชาติ)

ลายเส้นที่ 10 แสดงส่วนฐานที่มีการประดับผ้าทิพย์
ภาพปูนปั้นพุทธประวัติตอนหลังจาก
การตรัสรู้ วัดพระพายหลวง สุโขทัย

²⁷ หม่อมเจ้า สุภัทราดิศ ดิศกุล, “รายงานการสำรวจทางโบราณคดีในประเทศไทย (วันที่ 25 กรกฎาคม - 28 พฤศจิกายน 2507),” *วารสารศิลปากร* 9, 3 (กันยายน, 2508) : 41.

²⁸ การบูรณะชุดแต่งของกรมศิลปากรรวม 3 ครั้ง จากหลักฐานพบว่าโบราณสถานกลุ่มนี้มีการสร้างและปฏิสังขรณ์ต่อเนื่องเป็นระยะถึง 5 ครั้งในสมัยสุโขทัย ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สันติ เล็กสุขุม, *รายงานผลวิจัยเรื่องวัดตูปูนปั้นชุดคัน ได้จากวัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย ระหว่าง พ.ศ. 2528-2529* (กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530), 2.

จากการพิจารณารูปแบบเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายที่ประกอบด้วยชุดฐานหน้ากระดานล่างซึ่งมีการบากเป็นลายดอกซีก ต่อด้วยบัวคว่ำมีการปั้นลายกลีบบัวประดับ โดยท้องไม้คาดด้วยแถบกร็อย ต่อเนื่องด้วยบัวหงายและหน้ากระดานบนที่มีลายประดับลักษณะเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบการทำกลีบบัวรองรับพระพุทธรองค์เหนือชั้นหน้ากระดานบน ซึ่งรูปแบบดังกล่าวปรากฏก่อนแล้วในภาพจิตรกรรมภายในเรือนธาตุปราสาท หมายเลข ๑๖ค. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุลพบุรี

โดยรูปแบบผ้าทิพย์นั้นปรากฏในรูปของชายผ้าสี่เหลี่ยม พาดในตำแหน่งกึ่งกลางฐานตั้งแต่ชั้นหน้ากระดานบนจนถึงชั้นหน้ากระดานล่าง มีการปั้นลายกระจังประดับเป็นลายขอบ และมีการปั้นลายรูปกลีบบัวในเค้าโครงสามเหลี่ยมประดับปิดทับที่บริเวณด้านบนของชายผ้าทิพย์ ลักษณะงานประดับดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับงานประดับผ้าทิพย์ในงานจิตรกรรมภายในเรือนธาตุปราสาทประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชบุรี ซึ่งพบการเขียนลายดอกบัวรูปครึ่งวงกลมประดับในตำแหน่งเดียวกัน

3.2.2 พระพิมพ์ทองคำคูนนูน จากกรุปราสาทประธาน วัดราชบูรณะ

พระนครศรีอยุธยา อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20

พบอีกหลักฐานสำคัญในกลุ่มพระพิมพ์ทองคำคูนนูนอันมีรูปแบบการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานซึ่งขุดค้นพบได้จากกรุปราสาทประธานวัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา สมัยอยุธยาตอนต้น รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20²⁹

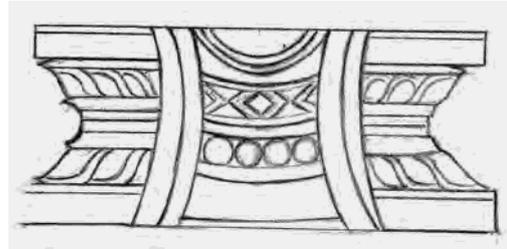
พระพิมพ์ทองคำคูนนูนมีพุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ทรงครองจีวรห่มเฉียงชายสังฆาฏิปลายตัดตรง อันเป็นแบบพระพุทธรูปอุทธรุ่นที่ 2 ที่ยังพบได้ในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้น โดยประทับอยู่ภายใต้ซุ้มเรือนแก้วและปรกโพธิ์อันเป็นรูปแบบที่พบความนิยมอยู่โดยทั่วไป (ภาพที่ 16, ลายเส้นที่ 11)

รูปแบบฐานพระพิมพ์ทองคำคูนนูนมีลักษณะเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายประดับผ้าทิพย์เบื้องหน้าในเค้าโครงของชายผ้าสี่เหลี่ยมที่มีการคูนนูนเป็นแถวลายแนวนอนและเส้นขอบผ้า นอกจากนี้พบข้อสังเกตที่ตำแหน่งงานประดับผ้าทิพย์ด้านบนมีลักษณะเป็นลายคูนนูนรูปครึ่งวงกลมอันเป็นตำแหน่งเดียวกับเคยพบมาแล้วในงานจิตรกรรมภายในเรือนธาตุปราสาทประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชบุรี ที่มีลักษณะเป็นลายดอกบัวรูปครึ่งวงกลม

²⁹ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 1 : พงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร , 2542), 213-214.

ภาพที่ 16 พระพิมพ์ทองคำคุณนูน ปางมารวิชัย
ที่มา : กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, เครื่องทอง
กรุวัดราชบูรณะ ศิลปะของแผ่นดิน (กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์รุ่งศิลป์, 2550), 131.

ลายเส้นที่ 11 แสดงส่วนฐานที่มีการประดับผ้าทิพย์
พระพิมพ์ทองคำคุณนูน
จากกรุปรารังค์ประธานวัดราชบูรณะ
พระนครศรีอยุธยา

นอกจากนี้พบหลักฐานในพระพิมพ์ทองคำคุณนูนอีกชิ้นหนึ่งซึ่งมีรูปแบบฐานลักษณะอย่างฐานเชิงซ้อนกันเป็นชั้น ประดับผ้าทิพย์เบื้องหน้าในเค้าโครงของชายผ้าสี่เหลี่ยมที่มีลักษณะชายผ้าผายออกและคุณนูนเป็นเส้นขอบผ้า ประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่ตำแหน่งงานประดับผ้าทิพย์ด้านบนอันมีลักษณะเป็นลายคุณนูนคล้ายกลีบบัวซึ่งน่าจะคลี่คลายมาจากลายดอกบัวรูปครึ่งวงกลมซึ่งพบหลักฐานมาก่อนแล้ว (ภาพที่ 17, ลายเส้นที่ 12)

ภาพที่ 17 พระพิมพ์ทองคำคุณนูน ปางมารวิชัย
ที่มา : กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, เครื่องทอง
กรุวัดราชบูรณะ ศิลปะของแผ่นดิน (กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์รุ่งศิลป์, 2550), 133.

ลายเส้นที่ 12 แสดงส่วนฐานที่มีการประดับผ้าทิพย์
พระพิมพ์ทองคำคุณนูน
จากกรุปรารังค์ประธานวัดราชบูรณะ
พระนครศรีอยุธยา

จากหลักฐานทางศิลปกรรมที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ในช่วงต้นแสดงให้เห็นว่ารูปแบบการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปมีเค้ามาจากการประดับผ้ารองพุทธบัลลังก์ตั้งแต่ศิลปะอินเดีย สมัยคันธาระ โดยพัฒนาเป็นงานประดับฐานพระพุทธรูปรูปแบบหนึ่งที่พบความนิยมอย่างมากอยู่ในสมัยปาละ ก่อนส่งต่ออิทธิพลรูปแบบงานประดับดังกล่าวให้แก่รูปแบบศิลปกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

โดยในศิลปะไทยผู้วิจัยพบหลักฐานที่ทำให้เชื่อได้ว่าการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปมีมาก่อนราชธานีอยุธยาแล้ว กล่าวคือ ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ เพียงแต่ได้รับความนิยมไม่มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะช่วงเวลาดังกล่าวฐานพระพุทธรูปมีลักษณะเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายเดี่ยวๆ ยังไม่มีองค์ประกอบของฐานอื่นๆที่ทำให้ยืดยาว จึงมักมีรูปแบบที่เรียบง่าย และไม่ซับซ้อนซึ่งจะสัมพันธ์กับรูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ไม่พบการประดับลวดลายมากนัก ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่ารูปแบบการประดับผ้าทิพย์ในศิลปะไทยกลายเป็นส่วนหนึ่งของฐานไปแล้วเพราะมีตำแหน่งพาดทับฐานบัวต่างจากต้นแบบคือศิลปะปาละที่จะปรากฏอยู่ในใต้ฐานบัวเสมอ โดยจากการวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏพบว่าอาจมีความเกี่ยวข้องกับการแสดงอิทธิพลจากศิลปะภายนอกโดยเฉพาะศิลปะขอม

นอกจากนี้ยังพบข้อสังเกตเกี่ยวกับตำแหน่งงานประดับบริเวณด้านบนของผ้าทิพย์ซึ่งพบหลักฐานเป็นลายดอกบัวรูปครึ่งวงกลมก่อนพบความคลี่คลายเป็นลายกลีบบัว โดยลักษณะที่ปรากฏดังกล่าวนี้อาจเป็นต้นเค้าที่ส่งอิทธิพลให้กับการประดับชายผ้าสามเหลี่ยมซ้อนทับบริเวณด้านบนของผ้าทิพย์ที่พบความนิยมอย่างมากในสมัยหลัง อันอาจสันนิษฐานได้ว่ารูปแบบงานประดับตำแหน่งดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นในศิลปะไทยเพราะจากการศึกษายังไม่พบลักษณะดังกล่าวในศิลปะอินเดีย

บทที่ 3

ลวดลายประดับผ้าทิพย์ในสมัยอยุธยาตอนปลาย

จากการศึกษาข้างต้นพบว่างานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปมีเค้ามาจากการประดับผ้ารองพุทธบัลลังก์ในศิลปะอินเดียซึ่งในศิลปะไทยปรากฏหลักฐานก่อนหน้าสมัยอยุธยาตอนปลายมาแล้ว โดยพบหลักฐานทั้งในงานประติมากรรมและงานจิตรกรรมแต่กระนั้นการประดับผ้าทิพย์ก็ไม่น่าเป็นที่นิยมมากเท่าใดนัก

โดยมีงานศึกษาที่ผ่านมามีอันเกี่ยวข้องกับลวดลายประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในงานศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งใช้หลักฐานสำคัญที่ปรากฏบนฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้น ภายในเมรุทิศ เมรุราย วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา¹ ในพระราชพงศาวดารรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองมีหลักฐานระบุถึงงานสร้างเมรุทิศ เมรุราย อันอยู่ในคราวเดียวกับสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ภายในวัดว่า

...ในศักราช 992 ปีมะเมียศก (พ.ศ.2173) ...ที่บ้านสมเด็จพระพันปีหลวงนั้น พระเจ้าอยู่หัวให้สถาปนาสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ มีพระระเบียงรอบและมุมพระระเบียงนั้น กระทำเป็นทรงเมรุราชอันรจนาและก่อปรด้วยพระอุโบสถพระวิหารการเปรียญและสร้างกุฏิถวาย พระสงฆ์เป็นอันมาก แล้วเสร็จให้นามชื่อวัดไชยวัฒนาราม...²

หลักฐานดังกล่าวนี้มีความสำคัญต่องานวิจัยศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะรูปแบบและลวดลายประดับต่างๆ ของชิ้นประดับบนฐานชุกชี ทั้งนี้หมายถึงถึงลวดลายประดับบนผ้าทิพย์ด้วย

ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม อธิบายการปรากฏขึ้นของงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปว่าเป็นผลมาจากวิวัฒนาการของส่วนฐานที่ยึดสูงขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายซึ่งนิยมสร้างพระพุทธรูป

¹ สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 31-46.

² กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3 : พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542), 378.

ทรงเครื่องใหญ่ ประกอบกับองค์ประกอบของซุ้มและฐานสูง จึงมีพื้นที่พอสำหรับการประดับผ้าทิพย์ ลักษณะดังกล่าวนี้จึงเป็นการย้อนกลับไปเอาแบบอย่างการประดับผ้าทิพย์ที่เคยมีมาก่อนหน้านี้แล้ว³

ประเด็นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ศึกษาว่า การสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ หรือที่เรียกกันในชั้นหลังว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องต้นอย่างพระมหาจักรพรรดิ⁴ เป็นปัจจัยสำคัญซึ่งส่งผลต่องานประดับตกแต่งที่ฐานพระพุทธรูปเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดการประดับตกแต่งลวดลายที่ผ้าทิพย์อย่างงดงามเพื่อสอดรับกับองค์พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเปรียบเทียบกับงานศึกษาในอดีต เพื่อตรวจสอบโดยมีข้อสังเกตเพิ่มเติมที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ ประกอบกับหลักฐานงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปซึ่งค้นพบใหม่ โดยใช้แนวทางการศึกษาเดิมที่แบ่งกลุ่มตามตำแหน่งของลวดลายประดับบนผ้าทิพย์ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการแบ่งกลุ่มการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ลวดลายประดับผ้าทิพย์ในงานประติมากรรมสมัยอยุธยาตอนปลายและลวดลายประดับผ้าทิพย์ในงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังต่อไปนี้

1. ลวดลายประดับผ้าทิพย์ในงานประติมากรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย

ลวดลายประดับผ้าทิพย์ในงานประติมากรรมศึกษาได้จากฐานซุกซีทั้งกลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่และกลุ่มพระพุทธรูปที่ไม่ทรงเครื่อง จากการศึกษาปรากฏเป็นจำนวนมากในงานศิลปกรรมรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองและรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ในการศึกษาที่ผ่านมา ใช้หลักฐานสำคัญในการศึกษาลวดลายประดับผ้าทิพย์ในงานประติมากรรมสมัยอยุธยาตอนปลายซึ่งสามารถกำหนดอายุได้อย่างชัดเจน ได้แก่ ฐานซุกซีรองรับพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้น ประทับขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย ภายในเมรุทิศ เมรุรายวัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22⁵ (ภาพที่ 18)

³ สัมภาษณ์ สันติ เล็กสุขุม, อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 25 พฤศจิกายน 2551.

⁴ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระพุทธรูปขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยมีจำนวนหนึ่งเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ที่เรียกว่า พระพุทธรูปทรงเครื่องต้นอย่างพระมหาจักรพรรดิ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, งานช่างสมัยพระนั่งเกล้าฯ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2551), 225.

⁵ สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 31-46.

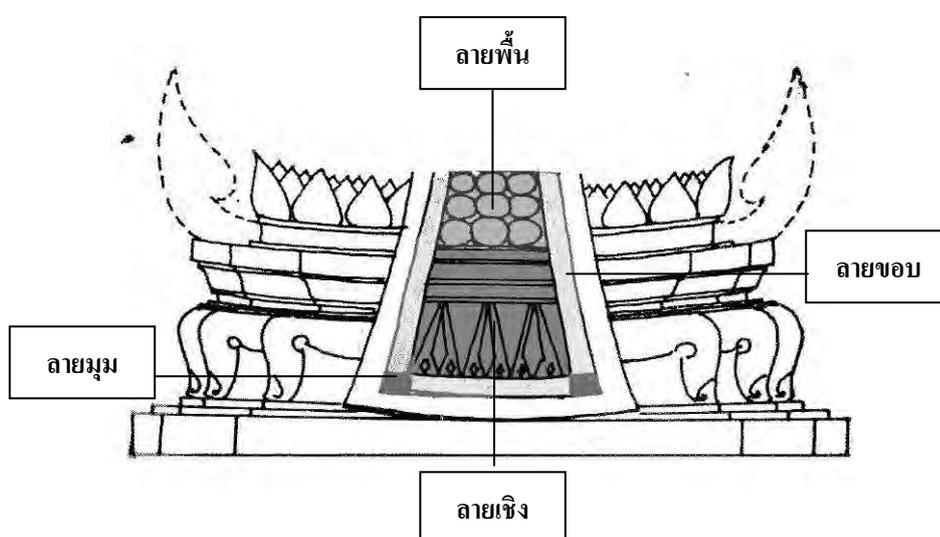
ภาพที่ 18 พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตก วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา
รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

รูปแบบฐานชุกชีรองรับองค์พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เค้าโครงโดยรวมคูนุ่มนวล แอ่นโค้งเล็กน้อยราวกับรองรับน้ำหนักที่กดทับลงมา รูปแบบชุดฐานประกอบด้วยฐานหน้ากระดานล่างเพิ่มมุมรองรับฐานสิงห์หย่อนท้องสำเภา โดยขาสิงห์มีลักษณะเพรียวบาง หลังสิงห์โค้งมนต่อเนื่องลงมายังเชิงสิงห์ ที่กาบเท้าสิงห์ประดับด้วยลายกระจัง อันเป็นลักษณะของขาสิงห์ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ต่อด้วยชั้นท้องไม้แคบๆ สู่ชั้นบัวหงายรองรับหน้ากระดานบน ถัดขึ้นไปคือท้องไม้และบัวหงายเป็นส่วนฐานในชั้นบนสุด ที่เบื้องหลังมีซุ้มเรือนแก้วโดยที่ปลายกรอบซุ้มเป็นลายกระหนกขนาดใหญ่ ซึ่งสภาพหลักฐานในปัจจุบันชำรุดเป็นอย่างมาก

⁶ งานประดับลวดลายปูนปั้นนั้นเกิดจากเทคนิคการกดปูนลงในแม่พิมพ์แล้วจึงนำมาประกบกันเป็นลวดลายประเภทต่างๆ โดยวิธีการประดับลายเล็กลงบนลายใหญ่ เพื่อให้เกิดปริมาตร ต่อจากนั้นทำการตกแต่งรายละเอียดของลวดลาย ก่อนทาน้ำรักดำ เพื่อปิดทองประดับกระจกสี อ่างจาก สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 31.

โดยตำแหน่งของชายผ้าทิพย์นั้นอยู่ในเค้าโครงของชายผ้าสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่พาดระดับอยู่เบื้องหน้าฐาน มีลักษณะเป็นชายผ้าสองชั้นผายออกทางด้านล่างอย่างรูปสี่เหลี่ยมคางหมู ความยาวของชายผ้าคลุมฐานซุกชีตั้งแต่ชั้นบัวหงายจนจรดชั้นหน้ากระดานล่าง

การศึกษาลวดลายประดับผ้าทิพย์ในสมัยอยุธยาตอนปลายได้ทำการศึกษาโดยแบ่งองค์ประกอบตามตำแหน่งของลวดลายประดับบนผ้าทิพย์ อันได้แก่ ลายพื้น ลายเชิง ลายขอบ และลายมุม⁷ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (ลายเส้นที่ 13)

ลายเส้นที่ 13 แสดงตำแหน่งต่างๆ ของลวดลายประดับบนผ้าทิพย์ จากฐานซุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่

เมรุทิศ เมรุราช วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อาชุกราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 45.

1.1 ลายพื้น เป็นงานประดับลวดลายในตำแหน่งส่วนกลางบนพื้นที่ส่วนใหญ่ของผ้าทิพย์ จากการศึกษาพบความนิยมลวดลายประดับผ้าทิพย์อยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทดอกกลอย และประเภทลายพรรณพฤกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1.1 ประเภทดอกกลอย พบประดับเป็นลายพื้นผ้าทิพย์ในงานประติมากรรมซึ่งมีทั้งที่พบการวางดอกกลอยเป็นจังหวะๆ เป็นแถวเป็นแนวเรียกลายดอกกลอย และแบบลายราชวัติที่มีการทำเป็นตารางเฉียงและประดับดอกบนจุดตัดเฉียง

⁷ สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 40.

ลายดอกลอย^๘ คือ ลวดลายที่เกิดจากลายดอกประดิษฐ์เรียงกันเป็นแผงใช้ประดับบนที่ว่างขนาดใหญ่ โดยพบความนิยมใช้ประดับเป็นลายพื้นของผ้าทอด้วย จากการศึกษาพบงานประดับดังกล่าวในกลุ่มงานประติมากรรมขนาดเล็ก ทั้งนี้อาจเนื่องด้วยข้อจำกัดของพื้นที่งานประดับ ลายดอกลอยจึงเหมาะสมกับตำแหน่งงานประดับดังกล่าว ตัวอย่างเช่น ฐานชุกชีประดับผ้าทอเป็นงานแกะสลักจากไม้ โดยหลักฐานดังกล่าวพบบนขอบฝาผนังพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี อารามกลางพุทธศตวรรษที่ 23^๙ (ภาพที่ 19, ลายเส้นที่ 14) ลายพื้นผ้าทอมีลักษณะลายดอกประจํายามครึ่งรูปวางสลับกับดอกกลมอย่างมีจังหวะ

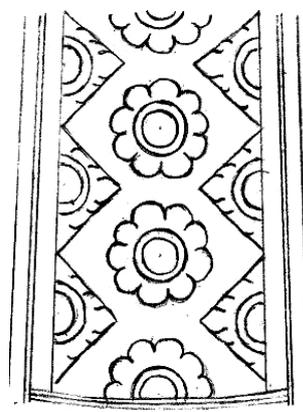

ภาพที่ 19 ลายดอกลอยประดับลายพื้นผ้าทอ

ฐานชุกชีงานแกะสลักจากไม้

ที่มา : จิตรกรรมไทยประเพณี ชุดที่ 001 เล่มที่ 4 ลวดลายสมัย

อยุธยา (กรุงเทพฯ : โบราณคดี กรมศิลปากร, 2539), 39.

ลายเส้นที่ 14 ภาพลายเส้นลายดอกลอย

ประดับลายพื้นผ้าทอ

^๘ รูปหรือลายเขียนเป็นดอกไม้ หรือรูปดอกประดิษฐ์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน มีระยะวางรูปดอกอย่างมีระเบียบเป็นอิสระลอยตัว ไม่มีเส้นหรือลายใดมาเชื่อมโยงระหว่างดอกลอย ดอกลอยชนิดนี้หากมีรูปเขียนเป็นดอกไม้คล้ายธรรมชาติ มีก้านดอกอยู่ตอนบนก็เรียกว่าลายดอกไม้ร่วง นิยมใช้เขียนลายเขียนผนัง เพดาน หรือใช้เป็นลายเขียนผ้า อ้างจาก โชติ กัลยาณมิตร, พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548), 195. ลายดอกลอยใช้ประดับพื้นที่ว่างขนาดใหญ่อย่างซำที่ราวปลายกรุงศรีอยุธยา เช่น ใช้ประดับผนังกุหาเจดีย์วัดใหม่ประชุมพล อยุธยา ใช้ประดับเสาอุโบสถ เสาวิหาร ก็มีไม่น้อย รวมทั้งเขียนประดับผนังปราสาทราชวังแทนการเขียนภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติหรือชาดก ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สันติ เล็กสุขุม, กระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 51.

^๙ กำหนดอายุของวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี โดยใช้หลักฐานคร่าวปฏิสังขรณ์วัด ราว พ.ศ. 2245 รัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ ควบคุมงานโดยพระสุวรรณมุนี(สมเด็จพระเจ้าแดงโม) ศิลปกรรมสำคัญต่างๆ ที่อยู่ภายในวัดคงสร้างขึ้นราวปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่นี้ ในหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, สมุดภาพศิลปกรรมวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2525), 2-3.

ลายราชวัติ คือ ลวดลายที่เกิดจากการทำตารางเรียงและประดับดอกบน จุดตัดเฉียง เรียกรวมกันทั้งแผงว่า ราชวัตร อันมีที่มาจากชื่อรั้วกันปริมณฑลของพิธีกรรม¹⁰ บริเวณ พื้นที่ว่างในช่องตารางประดับด้วยลายดอกลอย โดยรูปแบบลายดอกลอยที่นิยม ได้แก่ ลายดอกกลม ลายประจายาม และลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

กลุ่มลายราชวัติได้รับความนิยมในการประดับเป็นลายพื้นผ้าทิพย์อย่างมาก ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ตัวอย่างสำคัญ ปรากฏหลักฐานชัดเจนที่ฐานชุกชีพระพุทธรูป ทรงเครื่องใหญ่ ภายในเมรุทิศ เมรุราย วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเจ้า ปรสาททอง อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 โดยในการศึกษาเดิมพบหลักฐานการประดับลายพื้น ผ้าทิพย์ด้วยลายราชวัติอยู่ 3 รูปแบบ ดังนี้¹¹

แบบที่ 1 แผงลายราชวัติเกิดจากแถบเส้นแบ่งช่องตารางในแนวทแยง ที่ จุดตัดปิดทับด้วยดอกกลมขนาดเล็ก บริเวณพื้นที่ว่างในช่องตารางประดับด้วยดอกประจายามเป็น ดอกลอย รูปแบบดังกล่าวนี้พบที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ภายในเมรุทิศเหนือ (ภาพที่ 20, ลายเส้นที่ 15)

แบบที่ 2 แผงลายราชวัติเกิดจากแถบเส้นแบ่งเป็นช่องตารางรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยที่จุดตัดปิดทับด้วยดอกประจายาม บริเวณพื้นที่ว่างในช่องตารางประดับด้วยดอกกลม เป็นดอกลอยและล้อมดอกด้วยวงกลม รูปแบบดังกล่าวนี้พบที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ภายในเมรุทิศใต้ (ภาพที่ 21, ลายเส้นที่ 16)

แบบที่ 3 ลายราชวัติซึ่งมีองค์ประกอบอันมีเค้าลายอย่างแบบที่ 2 โดย วงกลมที่ล้อมลายดอกกลมซึ่งมีปลายกลีบแหลมวางขยายจนชิดกัน โดยที่จุดชิดกันของขอบวงกลม ปิดประดับด้วยดอกประจายาม บริเวณพื้นที่ว่างระหว่างวงกลมก็ประดับด้วยดอกประจายามเช่นกัน (ภาพที่ 22, ลายเส้นที่ 17) เค้าโครงของลวดลายดังกล่าวนี้มีผู้เรียกว่าประเภทลายแผงกุดัน ดอกลอย¹² บ้างก็เรียกว่า ลายแก้วชิงดวง¹³

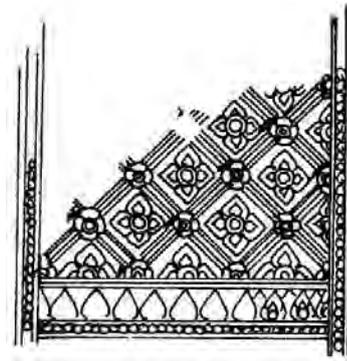
¹⁰ สันติ เล็กสุขุม, กระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 51. ราชวัติ คือ รั้วพิธีมณฑลทำด้วยไม้ล้อมเขตทำพิธีที่มุมทั้งสี่ ตอนกลางเว้นเป็นทางเข้าออกทั้งสี่ด้าน ตัวรั้วสูง ประมาณเท่าระดับตา แผงรั้วทำด้วยไม้ซี่โปร่งจัดเป็นตะแกรงรูปสี่เหลี่ยมแบบตาข่าย บางทีก็เรียกว่ารั้วตาข่าย ตัวรั้วจะประดับด้วยผ้าหรือกระดาษสี ตอนมุมมักปักฉัตรสีขาว 3 ชั้น 5 ชั้น หรือ 7 ชั้น และมีกล้วยอ้อยสดทั้งต้น ผูกติดอยู่ด้วย รั้วราชวัตินี้ใช้ล้อมบริเวณที่ทำพิธีตามแบบธรรมเนียมพราหมณ์ เช่น พิธีวางศิลาฤกษ์ พิธีสังเวद्यต่างๆ ด้านในรั้วจะมีศาลเพียงตาตั้งอยู่ด้วย อ้างจาก โขติ กัลยาณมิตร, พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปเกี่ยวเนื่อง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548), 421-422.

¹¹ สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นอยุธยาตอนปลาย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 40.

¹² เรื่องเดียวกัน.

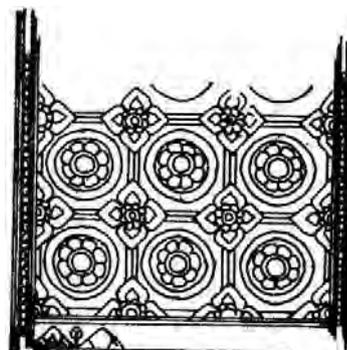
ภาพที่ 20 ลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์
ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่
เมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม
พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 15 ภาพลายเส้นลายราชวัติประดับ
ลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูป
ทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศเหนือ
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอน
ปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง,
2522), 40.

ภาพที่ 21 ลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์
ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่
เมรุทิศใต้ วัดไชยวัฒนาราม
พระนครศรีอยุธยา

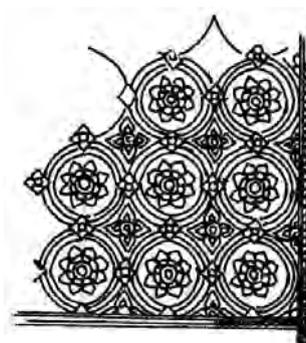

ลายเส้นที่ 16 ภาพลายเส้นลายราชวัติประดับ
ลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูป
ทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศใต้
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอน
ปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง,
2522), 40.

¹³ ลายท้องไม้ชนิดหนึ่งผูกจากกรุปวงกลมเรียงกัน หรือซ้อนขอบวงกลมต่อเนื่องกัน โดยรอบ อาจมีลายประจำยามหรือลายดอกจอกเป็นตัวคั่นหรือเชื่อมโยง อ้างถึงใน เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล, พื้นฐานลายไทย (กรุงเทพฯ : เศรษฐศิลป์, 2535), 179.

ภาพที่ 22 ลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์
ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่
เมรุทิศตะวันตก วัดไชยวัฒนาราม
พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 17 ภาพลายเส้นลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์
ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศ
ตะวันตก วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย
(พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 40.

นอกจากรูปแบบงานประดับที่มีลักษณะลวดรูปวงกลมขยายกันจนชิดอย่าง
ลายพื้นผ้าทิพย์แบบที่ 3 ที่พบที่วัดไชยวัฒนารามแล้ว ผู้วิจัยยังพบลวดลายในลักษณะเดียวกันนี้ใน
งานจิตรกรรมฝาผนังประดับเสาดัดผนังด้านสกัดหลังพระประธาน ภายในพระอุโบสถวัดใหญ่
สุวรรณาราม เพชรบุรี กำหนดอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 23¹⁴ (ภาพที่ 23)

ภาพที่ 23 ลายรูปวงกลมประดับเสาดัดผนังด้านสกัดหลังพระประธาน พระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี

¹⁴ อายุของงานจิตรกรรมภายในพระอุโบสถ เชื่อกันว่าวาดขึ้นในคราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี
วัดนี้ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ (พ.ศ.2245-2251) อ้างถึงใน หม่อมเจ้าสุภัทรรดิ ศิริกุล, สมุดภาพศิลปกรรม
วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์
สำนักนายกรัฐมนตรี, 2525), 8.

โดยรูปแบบงานประดับดังกล่าวนี้อาจได้รับอิทธิพลมาจากงานสลักศิลาในศิลปะเขมร เนื่องด้วยเค้าโครงของลวดลายประดับลักษณะดังกล่าวพบได้ในงานสลักนูนต่ำบนแผ่นศิลาซึ่งพบความนิยมมาแล้วตั้งแต่สมัยนครวัด ตัวอย่างเช่น งานสลักนูนต่ำบนแผงศิลากรอบหน้าต่างปราสาทนครวัด สร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 อายุราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 17¹⁵ ซึ่งมีลักษณะลวดลายดอกโบตั้นผูกลายล้อมเป็นวงกลมซึ่งภายในวงกลมนั้นสลักเป็นรูปนกสองตัว (ภาพที่ 24) นอกจากนี้ยังพบรูปแบบที่ใกล้เคียงกับลายราชวัติแบบที่ 3 เป็นอย่างมากในงานสลักผนังศิลานูนต่ำที่ปราสาทบันทายภูฎี สมัยบาเยน อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18¹⁶ (ภาพที่ 25) ซึ่งมีรูปแบบลายรูปวงกลมล้อมลายดอกโบตั้น โดยที่จุดซิกข์กันของวงกลมมีการประดับด้วยดอกสี่กลีบ

ภาพที่ 24 งานสลักนูนต่ำบนแผงศิลากรอบหน้าต่างปราสาทนครวัด สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2

ภาพที่ 25 งานสลักผนังศิลานูนต่ำปราสาทบันทายภูฎีศิลปะเขมร สมัยบาเยน

อีกทั้งยังพบหลักฐานสำคัญอีกแห่งหนึ่งที่วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา¹⁷ บริเวณโดยรอบภายในพระวิหารหลวงปรากฏพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ประทับนั่งบน

¹⁵ Michael Freeman, *Ancient Angkor* (Bangkok : Amarin Printing, 2008), 46.

¹⁶ Ibid., 147.

¹⁷ ภายในพระวิหารหลวงประดิษฐานพระพุทธรูปองค์สำคัญ คือ พระพุทธรูปไตรรัตนนายก (หลวงพ่โต) แบบอย่างของพระพุทธรูปอุทองรุ่นที่ 2 ในพระราชพงสาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ปรากฏข้อความกล่าวถึงพระพุทธรูปองค์นี้สถาปนาขึ้นเมื่อ “จุลศักราช 686 ชวดศก” ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 1876 ก่อนสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี 26 ปี อ้างจาก กรมศิลปากร, *ประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 1 : พงสาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ* (กรุงเทพฯ ฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ,2542), 201.

ฐานชุกชีซึ่งมีฝ้าทิพย์ประดับอยู่เบื้องหน้า (ภาพที่ 26) ซึ่งกลุ่มพระพุทธรูปดังกล่าวนี้ไม่พบหลักฐานงานสร้างหรืองานคร่าวบูรณะปฏิสังขรณ์ และยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษากำหนดอายุมาก่อน ทั้งยังพบงานบูรณะซ่อมแซมอยู่หลายจุด ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาโดยใช้ลวดลายและองค์ประกอบจากรูปแบบกลีบบัวและขาสิงห์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงการกำหนดอายุของงานประดับฝ้าทิพย์กลุ่มนี้

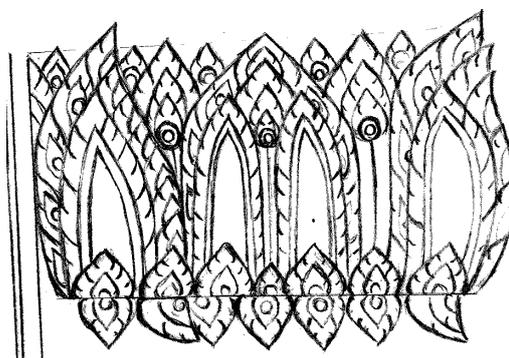

ภาพที่ 26 พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ประดิษฐานบริเวณโดยรอบภายในพระวิหารหลวง
วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

โดยรูปแบบของกลีบบัวนั้นมีลักษณะร่วมกันของการแบ่งลายภายในกลีบออกเป็นสามส่วน ซึ่งแกนกลางแนวตั้งเป็นก้านปลายแหลมที่ประดับด้วยลายกระจัง ขนาบข้างทั้งสองด้วยทรงกลีบบัวปลายแหลมซึ่งรอบนอกมีการบากเป็นซิด โดยขอบกลีบบัวด้านนอกสุดนั้นประดับด้วยลายคล้ายครีบสิงห์ และที่บริเวณโคนของกลีบบัวมีการปิดประดับด้วยลายกระจัง (ภาพที่ 27, ลายเส้นที่ 18)

ภาพที่ 27 ลวดลายกลีบบัวประดับฐานชุกชี
พระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย
บริเวณโดยรอบภายในพระวิหารหลวง
วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 18 ภาพลายเส้นลวดลายกลีบบัวประดับ
ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นบริเวณ
โดยรอบภายในพระวิหารหลวง
วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

เค้าโครงของลวดลายกลีบบัวลักษณะดังกล่าวนี้มีปรากฏที่ฐานชุกชีรองรับพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 (ภาพที่ 28) และยังมีปรากฏต่อมาที่ฐานชุกชีพระอันดับทรงเครื่องใหญ่ ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23 (ภาพที่ 29)

ภาพที่ 28 ลวดลายกลีบบัวประดับฐานชุกชี
พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศใต้
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 29 ลวดลายกลีบบัวประดับฐานชุกชีพระอันดับ
ทรงเครื่องใหญ่ ภายในพระอุโบสถ
วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ

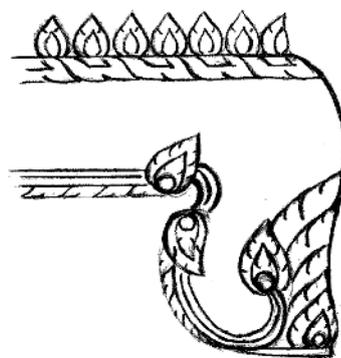
ที่มา : ประยูร อุลุชาฎะ [น. ณ ปากน้ำ], ลายปูนปั้น
มณฑลศิลปกรรมแห่งสยาม (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ
, 2532), 64.

ในส่วนของรูปแบบขาสิ่งหั้นนั้น (ภาพที่ 30, ลายเส้นที่ 19) มีลักษณะหลังสิงห์โค้งมนต่อเนื่องลงมายังแข้งสิงห์อย่างขาสิ่งห้ที่ฐานชุกชีรองรับพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 (ภาพที่ 31, ลายเส้นที่ 20) โดยที่แนวหลังสิงห์นั้นมีการประดับด้วยครีบบนสิงห์ บริเวณแนวเส้นคิ้วพาดประดับท้องสิงห์ต่อเนื่องลงมาที่น่องสิงห์พบการประดับลายกระจังที่ตำแหน่งของปลายคิ้วท้องสิงห์ และอีกที่ในตำแหน่งเดียวกับงานประดับกระจังที่พาดทับคิ้วน่องสิงห์ที่อาจเริ่มขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช¹⁸ ตัวอย่างเช่น ขาสิ่งห้ปูนปั้นฐานสิงห์รองรับหน้าต่างอุโบสถวัดบรมพุทธาราม พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2233 รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา¹⁹ (ภาพที่ 32, ลายเส้นที่ 21) นอกจากนี้ยังพบการประดับครีบบนท้องสิงห์และครีบน่องสิงห์ ส่วนกาบเท้าสิงห์นั้น มีลักษณะการแบ่งลายออกเป็นสามส่วน เช่นเดียวกัน โดยบริเวณส่วนกลางมีการซ้อนกันของลายรูปสามเหลี่ยม ส่วนด้านข้างทั้งสองในตำแหน่งที่ประดับตัวหงาก็ใช้การประดับลายกระจังแทนที่

จากการวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏแก่ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา จึงน่าจะมีอายุอยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 23 ดังนั้นลวดลายประดับผ้าทิพย์จึงควรมีอายุอยู่ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ด้วย

ภาพที่ 30 ขาสิ่งห้ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น บริเวณโดยรอบภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

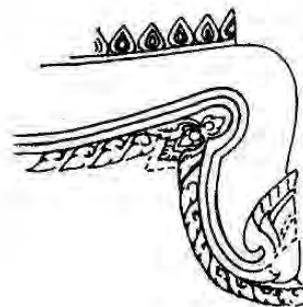
ลายเส้นที่ 19 ภาพลายเส้นขาสิ่งห้ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

¹⁸ งานประดับกระจังปลายคิ้วท้องสิงห์อาจเริ่มขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พบที่ฐานชุกชีในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ โดยประดับเป็นรูปครุฑอันเป็นรูปแบบพิเศษ ออกจาก สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นอยุธยาตอนปลาย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 77.

¹⁹ สันติ เล็กสุขุม, กระจังในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 44.

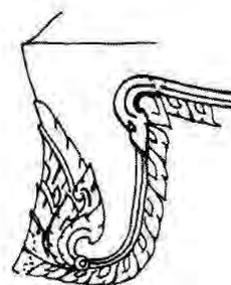
ภาพที่ 31 ขาลิงฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่
เมรุทิศตะวันออก วัดไชยวัฒนาราม
พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 20 ภาพลายเส้นขาลิงฐานชุกชีพระพุทธรูป
ทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันออก
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอน
ปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง
,2522),75.

ภาพที่ 32 ขาลิงห้รองรับกรอบหน้าต่าง
พระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม
พระนครศรีอยุธยา

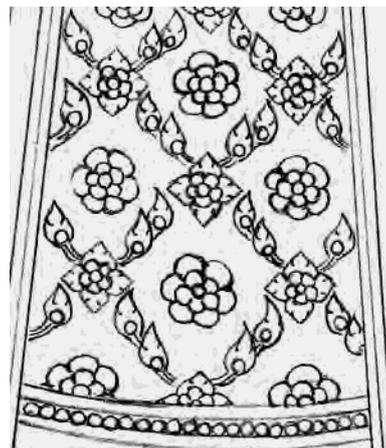
ลายเส้นที่ 21 ภาพลายเส้นขาลิงห้กรอบหน้าต่าง
พระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม
พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอน
ปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง
,2522),106.

ในการศึกษาฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น ภายในพระวิหารหลวง
วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา พบว่ามีการใช้กลุ่มลายราชวัติประดับเป็นลายพื้นของผ้าทิพย์ อันมี
ลักษณะร่วมกันของแผงลายราชวัติที่เกิดจากแถบเส้นแบ่งช่องตารางในแนวทแยง โดยสามารถแบ่ง
รูปแบบตามลักษณะลายดอกลอยที่ประดับบนแผงลายราชวัติได้ 3 กลุ่มใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

แบบที่ 1 ลายราชวัติที่มีดอกกลมเป็นดอกลอย ประดับอยู่ในช่องตาราง แนวทแยง ที่มีการประดับด้วยลายคล้ายรูปใบไม้แบบประดิษฐ์ และบริเวณจุดตัดปิดทับด้วยดอกประจํายาม (ภาพที่ 33, ลายเส้นที่ 22)

ภาพที่ 33 ลายราชวัติที่มีดอกกลมเป็นดอกลอย ประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชี พระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

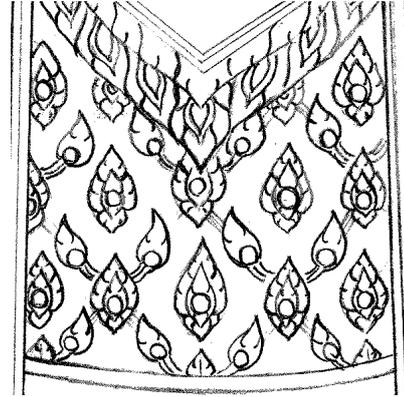
ลายเส้นที่ 22 ภาพลายเส้นลายราชวัติที่มีดอกกลมเป็นดอกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

แบบที่ 2 ลายราชวัติที่มีดอกลอยเป็นลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ประดับอยู่ในช่องตารางแนวทแยงที่มีการประดับด้วยลายคล้ายรูปใบไม้แบบประดิษฐ์อย่างแบบที่ 1 เช่นกัน ที่จุดตัดปิดทับด้วยลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ซึ่งมีขนาดเล็กกว่า โดยรูปแบบดังกล่าวนี้พบว่าใช้ในการประดับลายพื้นเป็นจำนวนมาก (ภาพที่ 34, ลายเส้นที่ 23)

แบบที่ 3 ลายราชวัติที่มีดอกประจํายามเป็นดอกลอย ตัวกรอบลายมีลักษณะเป็นกรอบลายรูปประจํายามซึ่งเกิดจากเส้นหยักโค้งรับกับดอกประจํายามขนาดใหญ่เต็มช่อง ที่จุดตัดประดับด้วยดอกเม็ดกลมขนาดเล็ก นับเป็นรูปแบบที่เน้นดอกลอยประดับเต็มพื้นที่ของช่องตาราง (ภาพที่ 35, ลายเส้นที่ 24)

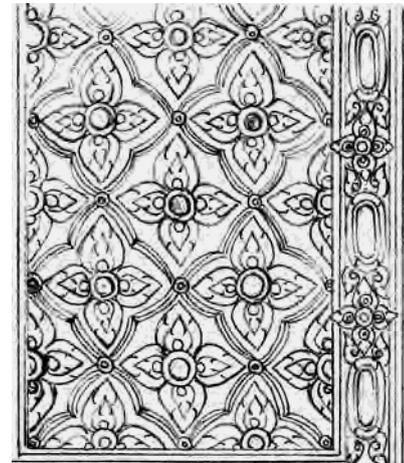
ภาพที่ 34 ลายราชวัติที่มีลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็น
ดอกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชี
พระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง
วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 23 ภาพลายเส้นลายราชวัติที่มีลายทรงพุ่ม
ข้าวบิณฑ์เป็นดอกลอยประดับลายพื้น
ผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น
ภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง
พระนครศรีอยุธยา

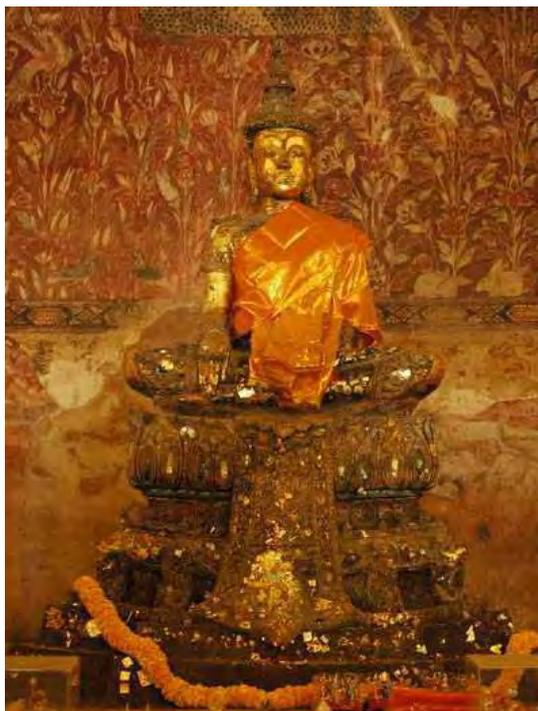

ภาพที่ 35 ลายราชวัติที่มีลายดอกประจำยามเป็น
ดอกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชี
พระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง
วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 24 ภาพลายเส้นลายราชวัติที่มีลายดอก
ประจำยามเป็นดอกลอยประดับลายพื้น
ผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น
ภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง
พระนครศรีอยุธยา

งานประดับลายพื้นผ้าทิพย์ด้วยลายราชวัติ ยังปรากฏหลักฐานในงานศิลปกรรมนอกเกาะเมือง โดยศึกษาได้จากฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ปูนปั้นปางมารวิชัย พระประธานภายในอุโบสถหลังเก่า วัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา²⁰ (ภาพที่ 36)

ภาพที่ 36 พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้น ปางมารวิชัย พระประธานภายในพระอุโบสถหลังเก่า วัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา

พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่องค์ดังกล่าวนี้เป็นหลักฐานสำคัญที่ยังคงสมบูรณ์ โดยมีลักษณะพระพักตร์ยาวรี พระขนงโก่งโค้งตั้งขึ้นอย่างมาก พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระโอษฐ์ใหญ่กว้างคล้ายทรงแย้มสรวล ทรงเครื่องมงกุฎทรงสูงมียอดเป็นชั้นๆ มีการประดับ

²⁰ ตามคำบอกเล่าต่อกันมาว่า พระพุทธรูปทรงเครื่องในพระอุโบสถองค์นี้พระนามว่า “พระเจ้าทรงธรรม” โดยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเมื่อครั้งเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี พระองค์เสด็จทางเรือได้แวะพักและจัดสร้างค้ำหนักตรงบริเวณที่เป็นวัดนครหลวง ส่วนบริเวณวัดใหม่ประชุมพลให้เป็นที่พักแรมของข้าราชการบริวาร ซึ่งต่อมาได้ปรับปรุงให้เป็นวัด อ่างถึงโน พระพงศ์ สุขแก้ว, สุนทรียศาสตร์บนฝาผนัง : อดังการแห่งจิตรกรรมไทย (กรุงเทพฯ : ปราชญ์สยาม, 2549), 95-96.

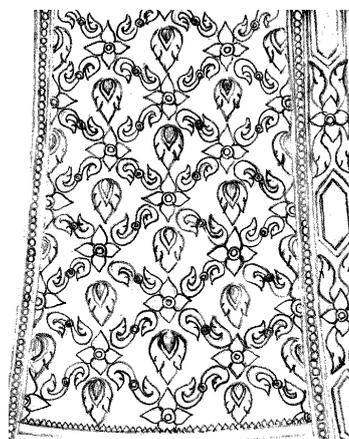
กระจิ่ง และประดับกรเจียกคุณทลอันมีลักษณะปลายอน แบบอย่างดังกล่าวนี้ นับเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

เมื่อพิจารณาจากพื้นที่ของวัดใหม่ประชุมพลตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกันกับปราสาทพระนครหลวง ซึ่งเหตุการณ์ในพระราชพงสาวดารระบุไว้ว่าในปี พ.ศ.2174 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดเกล้าฯ ให้สร้างปราสาทพระนครหลวง หลังจากส่งช่างไปถ่ายแบบมาจากเมืองพระนครหลวง ประเทศกัมพูชา²¹ ดังนั้นจากเหตุการณ์พงสาวดารดังกล่าววัดใหม่ประชุมพลจึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับช่วงระยะเวลานี้

ผู้วิจัยพิจารณารูปแบบฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ปูนปั้น พระประธานภายในอุโบสถหลังเก่า วัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา พบรูปแบบการประดับผ้าทิพย์ซึ่งมีการใช้เทคนิคลวดลายปูนปั้นร่วมกับงานประดับกระจกสี โดยลายพื้นผ้าทิพย์เป็นแบบลายราชวัติที่มีดอกกลอยเป็นลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์อันมีรูปแบบพิเศษที่แปลกออกไป กล่าวคือ ตัวลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์นั้นมีลักษณะกลับหัวลง และยังพบลักษณะที่ประดิษฐ์เป็นพิเศษด้วยรูปแบบช่องตารางแนวทแยงมุมที่เกิดจากตัวกระหนกผูกเป็นลายขอสร้อยซึ่งปิดด้วยจุดกลมคั่นตรงกลาง โดยตำแหน่งจุดตัดปิดประดับด้วยดอกประจำยามและพบการประดับกระจกสีที่กลางดอกกลอยลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์อีกด้วย (ภาพที่ 37, ลายเส้นที่ 25)

ภาพที่ 37 ลายราชวัติที่มีลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นดอกกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้นวัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 25 ภาพลายเส้นลายราชวัติที่มีลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นดอกกลอยประดับลายพื้นผ้าทิพย์พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้นวัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา

²¹ กรมศิลปากร, ประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3 : พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542), 379.

เป็นที่น่าสังเกตว่าพบความนิยมเขียนลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นลวดลายประดับในงานจิตรกรรมที่วัดใหม่ประชุมพล ได้แก่ ลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ซึ่งเขียนระหว่างเทวดานั่งพนมมือสลักับเจดีย์ในภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถหลังเก่า บริเวณผนังด้านขวาพระประธาน กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22²² (ภาพที่ 38) และปรากฏหลักฐานสำคัญในจิตรกรรมฝาผนังโดยรอบผนังคูหาเจดีย์ประธานทรงสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม²³ ซึ่งมีลักษณะเป็นลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์กลับหัวลงรูปแบบเดียวกับที่พบในงานประดับลายพื้นผ้าทิพย์ (ภาพที่ 39) ลักษณะที่ปรากฏดังกล่าวนี้อาจเป็นการแสดงความนิยมลวดลายประดับอันแสดงความเป็นท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ก็อาจเป็นการสะท้อนมุมมองความคิดในเชิงช่างที่ลึกซึ้ง ซึ่งให้ความสำคัญกับมุมมองของผู้นั่ง คือ พระพุทธองค์ เมื่อผู้นั่งมองจึงเห็นว่าเป็นลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ปกติ ซึ่งแตกต่างจากมุมมองโดยทั่วไปที่มองจากผู้ทำ ด้วยเหตุผลนี้อาจทำให้เกิดรูปแบบที่ปรากฏดังกล่าวก็เป็นได้

โดยการกำหนดอายุนั้นทำการพิจารณาร่วมกันกับรูปแบบฐานชุกชีซึ่งมีลักษณะการทำหลังสิงห์เป็นบัวคว่ำและพบการทำระหนกปลายโค้งท้องสิงห์ (ภาพที่ 40, ลายเส้นที่ 26) ซึ่งรูปแบบดังกล่าวปรากฏขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช²⁴ นอกจากนี้ยังพบงานประดับชายผ้าสามเหลี่ยมพาดทับชายผ้าทิพย์ด้านบน มีลักษณะหยักโค้งเรียบซ้อนกันสองชั้นไม่มีลวดลายประดับ ซึ่งงานประดับชายผ้าสามเหลี่ยมพาดทับชายผ้าทิพย์ด้านบนพบมาแล้วที่ฐานชุกชีพระอัครมเหศวรเครื่องใหญ่ ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ ซึ่งพบการประดับลวดลายอยู่ภายในด้วย ดังนั้นจึงกำหนดอายุอยู่ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23

²² จากหลักฐานศิลปกรรมต่างๆภายในวัดและหลักฐานพงสาวดารที่กล่าวถึงการสร้างปราสาทพระนครหลวงในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. 2174 โดยวัดใหม่ประชุมพลอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ภาพจิตรกรรมดังกล่าวคงสร้างขึ้นในครั้งนั้นหรือรัชกาลนั้นด้วย ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สันติ เล็กสุขุมและกมล ฉายาวัฒน์, จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), 49.

²³ เจดีย์ประธานวัดใหม่ประชุมพลเป็นรูปแบบเจดีย์เพิ่มมุมในสายวิวัฒนาการที่ 1 กลุ่มที่สอง สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มีลักษณะสำคัญ เช่น ชุ่มจรระนำหดแนบชิดกับเรือนธาตุ ไม่มีเจดีย์ยอดประดับ ดูรายละเอียดได้ใน สันติ เล็กสุขุม, เจดีย์เพิ่มมุม เจดีย์ย่อมุม สมัยอยุธยา (กรุงเทพฯ : มูลนิธิเจมส์ ทอมป์สัน, 2529), 61-62.

²⁴ รูปแบบการประดับขาสิงห์ซึ่งประดับระหนกปลายโค้งท้องสิงห์ที่พาดทับปลายคิ้วน่องสิงห์ด้วยรูปครุฑอันเป็นแบบพิเศษ ปรากฏที่ฐานชุกชีพระอัครมเหศวรเครื่องใหญ่ ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ ลักษณะงานประดับที่ชั้นขาสิงห์ดังกล่าว อาจเริ่มขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อ้างจาก สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 77.

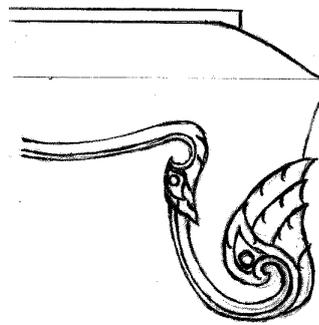
ภาพที่ 38 ลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ระหว่างเจดีย์และ
เทวดาบริเวณผนังด้านขวาพระประธาน
ในอุโบสถหลังเก่าวัดใหม่ประชุมพล
อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 39 ลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ที่ผนังคูหา
เจดีย์ประธานทรงสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม
วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม และกมล ฉายาวัฒนะ, จิตรกรรม
ฝาผนังสมัยอยุธยา (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), 157.

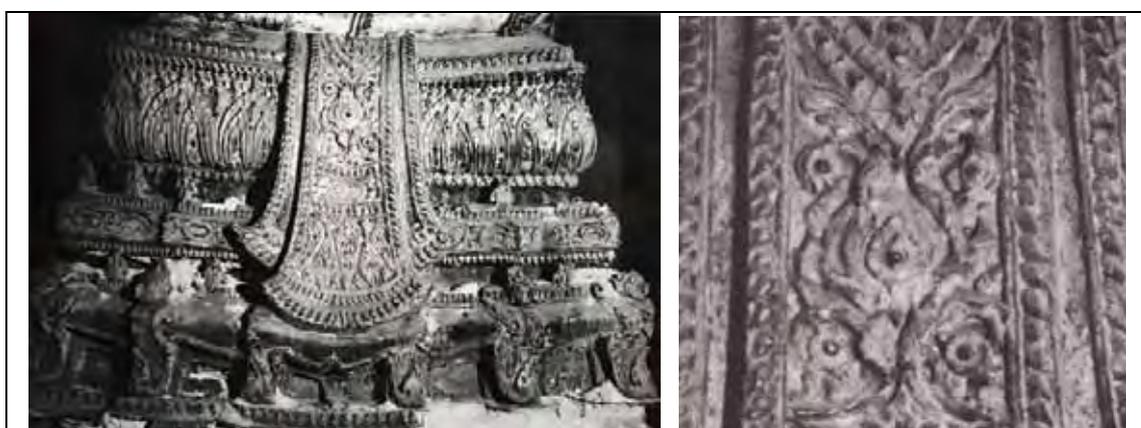
ภาพที่ 40 รูปแบบการทำกระหนกปลายคิ้วห้องสิงห์
ฐานซุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้น
วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 26 ภาพลายเส้นกระหนกปลายคิ้วห้องสิงห์
ฐานซุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่
วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา

1.1.2 ประเภทลายพรรณพฤกษา เป็นกลุ่มลวดลายอันมีที่มาจากธรรมชาติ จากการศึกษาพบลวดลายประดับเป็นลายพื้นของผ้าทิพย์อยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มลายก้านขดและกลุ่มลายช่อหางโต

ลายก้านขด²⁵ เกิดจากลักษณะก้านม้วนขดเป็นรูปก้นหอยลวดลายดังกล่าวพบหลักฐานสำคัญในงานศิลปกรรมหัวเมืองนอกราชธานี ได้แก่ ฐานชุกชีพระอันดัมทรงเครื่องใหญ่ ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23 (ภาพที่ 41)

ภาพที่ 41 ฐานชุกชีพระอันดัมทรงเครื่องใหญ่ ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ
ที่มา : ประยูร อุลุชาฎะ [น. ฌ ปากน้ำ], ลายปูนปั้น มัณฑนศิลป์อันเลิศแห่งสยาม (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2532), 64.

รูปแบบของลายพื้นผ้าทิพย์เป็นลายก้านขดม้วนเป็นวงทั้งสองด้าน ขนาบแนวกลางซึ่งมีลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ประดับอยู่ โดยรูปแบบลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ประกอบอยู่กับลายก้านขดปรากฏมาก่อนแล้วที่จิตรกรรมฝาผนังภายในเมรุทิศวัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 (ภาพที่ 42)

²⁵ ก้านขดพบมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดีเรื่อยมา รวมทั้งศิลปะร่วมยุคของชนชาติอื่นในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะศิลปะขอมที่แพร่หลายอยู่ในดินแดนไทย อ้างจาก สันติ เล็กสุขุม, กระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 112.

จากรูปแบบฐานชุกชีพระอัครนาคทรงเครื่องใหญ่ ภายในพระอุโบสถ วัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ พบการประดับขาลิงห์ซึ่งประดับกระหนกปลายคิ้วที่องสิงห์ที่พาดทับปลายคิ้วน่องสิงห์ด้วยรูปครุฑอันเป็นแบบพิเศษ กำหนดอายุอยู่ในราวรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 23²⁶

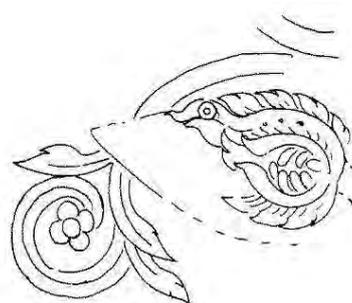
ภาพที่ 42 ลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ประกอบอยู่กับลายก้านขด ภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนสีภายในเมรุทิศ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

²⁶ พิจารณาร่วมกับรูปแบบพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เช่น การเจาะช่องประตูหน้าต่างเป็นรูปโค้งแหลม อันเป็นรูปแบบที่นิยมในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย : วัดช่องนนทรี (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2525), 8-9. แต่มีการกำหนดอายุที่แตกต่างออกไปโดยกำหนดอายุขึ้นไปได้ถึงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เสมอชัย พูลสุวรรณ, สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), 81-82.

ลายช่อหางโต เป็นลวดลายช่อดอกไม้อย่างประดิษฐ์ โดยมีวิวัฒนาการมาจากลายดอกโบตันซึ่งเป็นแรงบันดาลใจอันที่มาจากศิลปะจีน²⁷ ลายช่อหางโตได้รับความนิยมอย่างมากในสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยปรากฏลายคล้ายช่อหางโตประกอบอยู่กับลายก้านขดมาแล้วที่ชุมประตูด้านทิศเหนือ เมรุทิศใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อยุธยา ปลายพุทธศตวรรษที่ 22²⁸ (ภาพที่ 43, ลายเส้นที่ 27)

ภาพที่ 43 ลายคล้ายช่อหางโตชุมประตูด้านทิศเหนือ เมรุทิศใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 27 ภาพลายเส้นลายคล้ายช่อหางโตชุมประตูด้านทิศเหนือ เมรุทิศใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 67.

ผู้วิจัยพบหลักฐานงานประดับผ้าทิพย์ด้วยลายช่อหางโตปรากฏเป็นงานประดับลายพื้นผ้าทิพย์บนฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น ภายในพระอุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี อยุธยา ปลายพุทธศตวรรษที่ 23²⁹ (ภาพที่ 44) โดยสภาพลวดลายปูนปั้นประดับในปัจจุบันหลุดล่อนไปอย่างมาก แต่ยังปรากฏเค้าโครงของเส้นแกนกลางออกลวดลายคล้ายช่อหางโต ประกอบด้านข้างด้วยลายก้านขดม้วนเป็นวงที่ปลายออกคล้ายกระหนก

²⁷ สันติ เล็กสุขุม, กระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 41-50.

²⁸ สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 67.

²⁹ กำหนดอายุศิลปกรรมจากพระอุโบสถ ด้วยลักษณะกระหนกและช่อหางโตที่หน้าบันพระอุโบสถ ประกอบกับกาลางของเสากรอบประตูซึ่งแนวเฉียงได้กอบเป็นเส้นลูกแก้วอกไก่ อายุในช่วงรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งท้ายสระหรือระยะหลังลงมา คือ รัชกาลพระเจ้าบรมโกศ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เรื่องเดียวกัน , 91-92.

ภาพที่ 44 ลายช่อหางโตบนลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น ภายในพระอุโบสถ วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี

นอกจากนี้ยังพบอีกหลักฐานสำคัญที่ฐานชุกชีหนึ่งภายในวัดเดียวกัน (ภาพที่ 45) โดยมีการประดับลายพื้นผ้าทิพย์ด้วยลายช่อหางโตประกอบด้านข้างด้วยลายก้านขด เช่นเดียวกัน ซึ่งยังสามารถสังเกตเค้าโครงของลวดลายช่อหางโตอันมีลักษณะที่พัฒนาต่อมาจากลายคล้ายช่อหางโตที่ซุ้มประตู เมรุทิศใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา ที่ยังไม่มีการประดับลายกระจังไว้ตรงกลางลาย โดยลายช่อหางโตประดับลายพื้นผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีดังกล่าวนี้มีลักษณะลายกระหนกขนานข้างกระจังบริเวณ โคนลายและตัวกระหนกหันหัวเข้าหากัน โดยพบรูปแบบลายช่อหางโตดังกล่าวได้ที่ผนังสกัดหลังชั้นในของพระอุโบสถวัดเดียวกัน (ภาพที่ 46) และรูปแบบดังกล่าวนี้ยังเทียบได้กับลายช่อหางโตประดับหน้าบันพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี อายุราวกกลางพุทธศตวรรษที่ 23³⁰ (ภาพที่ 47)

มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งในงานประดับลายพื้นผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีดังกล่าว ซึ่งลายช่อหางโตมีลักษณะกลับหัวลงนับเป็นการประดับที่ผิดแปลกไป อันอาจแสดงลักษณะของงานช่างท้องถิ่นที่ห่างจากเกาะเมืองสอดคล้องกับลายพื้นผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีวัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา ซึ่งประดับลายพื้นด้วยลายดอกกลอยทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ที่มีลักษณะกลับหัวลงเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ก็อาจเป็นเรื่องมุมมองความคิดในเชิงช่างที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

³⁰ มีหลักฐานการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ของวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี ราว พ.ศ. 2245 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ ควบคุมงานโดยพระสุวรรณมุนี(สมเด็จพระเจ้าแดงโม) ศิลปกรรมสำคัญต่างๆภายในวัดคงสร้างขึ้นราวปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ อ้างจาก หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล, สมุดภาพศิลปกรรมวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2525), 2-3.

ภาพที่ 45 ลายช่อหางโตขนาบด้วยลายก้านขดประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น
ภายในอุโบสถ วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี

ภาพที่ 46 ลายช่อหางโตที่ผนังสกัดหลังชั้นใน
พระอุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี

ภาพที่ 47 ลายช่อหางโตประดับหน้าบันพระอุโบสถ
วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี

การประดับลายช่อหางโตเป็นลายพื้นผ้าทิพย์ของฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น ภายในพระอุโบสถ วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี เชื่อได้ว่าเป็นอิทธิพลทางด้านรูปแบบลวดลายประดับสถาปัตยกรรม ซึ่งลายช่อหางโตนี้เป็นลวดลายที่ได้รับความนิยมในงานประดับหน้าบันหรือซุ้มอาคารต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มของหัวเมืองเพชรบุรีในช่วงระยะเวลานั้น ตัวอย่างเช่น หน้าบันศาลาการเปรียญ สลักไม้ วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 23 (ภาพที่ 48) และหน้าบันซุ้มประตูพระอุโบสถ วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 23 (ภาพที่ 49)

ภาพที่ 48 หน้าบันศาลาการเปรียญจำหลักไม้ผืนงักคหน้า
ด้านทิศตะวันออก วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี

ภาพที่ 49 หน้าบันซุ้มประตูพระอุโบสถ
วัดไผ่ล้อม เพชรบุรี

1.2 ลายเชิง เป็นกลุ่มลายแนวอนประดับส่วนล่างถัดจากลายพื้นผ้าทิพย์ มีจำนวนสองถึงสามแถว พบการประดับด้วยลายกลีบบัวและลายประจำยามก้ามปู โดยแถวลายด้านล่างสุดนั้นคือ ลายกรวยเชิงอันเป็นลายประดับสำคัญ คำว่า “ลายกรวยเชิง” ที่ประดับในตำแหน่งของลายเชิงบนผ้าทิพย์นี้ ก็คือ ประเภทของลายเฟื้องอุบะที่ประดับศาสนสถานแต่นำมาประดับในตำแหน่งของลายเชิงจึงมีการเรียกชื่อเป็นลายกรวยเชิงแทน

โดยการประดับลายเฟื้องอุบะบนศาสนสถานได้รับแบบอย่างมาจากงานประดับในสมัยอยุธยาตอนต้น ซึ่งได้คลี่คลายและรับอิทธิพลมาจากศิลปะเขมร³¹

จากการศึกษาเดิมภายในเมรุทิศ เมรุราย วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา มีการพบลายกรวยเชิงประดับผ้าทิพย์ที่ฐานซุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ซึ่งเหลือหลักฐานเพียงแห่งเดียวในเมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้ มีอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 (ภาพที่ 50, ลายเส้นที่ 28)

บริเวณริมด้านซ้ายสุดของผ้าทิพย์ มีตัวอย่างของแม่ลายกรวยเชิงทรงสามเหลี่ยมคล้ายกลีบบัวสัตตบุษย์ที่ปรากฏเพียงครั้งรูปเท่านั้น โดยระหว่างแม่ลายมีลายแทรกซึ่งมีทรงคล้ายใบหอกคั่นอยู่ เนื้อที่ส่วนล่างระหว่างลายหลักกับลายแทรกปิดด้วยดอกประจำยาม³²

³¹ ลวดลายเฟื้องอุบะสืบทอดจากลายประเภทเดียวกันในศิลปะขอม พบใช้ประดับเจดีย์ทรงปราสาทของไทยตั้งแต่ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 และต่อมาในระยะแรกของสมัยกรุงศรีอยุธยา ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สันติ เล็กสุขุม, กระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 120-121.

³² สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 41-42.

ภาพที่ 50 ลายกรวยเชิงประดับลายเชิงผ้าทิพย์
ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่
เมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 28 ภาพลายเส้นลายกรวยเชิงประดับลายเชิง
ผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่
เมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้ วัดไชยวัฒนาราม
พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย
(พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 41.

โดยรูปแบบดังกล่าวนี้ยังพบหลักฐานได้จากงานจิตรกรรมภายในเมรุทิศ
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา ซึ่งพบการเขียนลายเฟืองอุบะประดับบริเวณใต้บัวหัวเสาที่มี
เค้าโครงของลายกรวยเชิงทรงสามเหลี่ยมคล้ายกลีบบัวสัตตบุษย์ สลับกับลายแทรกใบหอก
เช่นเดียวกัน (ภาพที่ 51)

ภาพที่ 51 ลายเฟืองอุบะประดับบริเวณใต้บัวหัวเสาภายในเมรุทิศ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

เค้าโครงของลายกรวยเชิงประดับผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา คงได้รับความนิยมสืบมาเพราะพบลายกรวยเชิงลักษณะใกล้เคียงกันปรากฏบนผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีพระอันดับทรงเครื่องใหญ่ ภายในพระอุโบสถ วัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23 (ภาพที่ 52) ซึ่งบริเวณเนื้อที่ส่วนล่างระหว่างลายหลักกับลายแทรกประดับรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนคล้ายลายประจำยาม

ภาพที่ 52 ลายกรวยเชิงประดับผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีพระอันดับทรงเครื่องใหญ่ ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ

ที่มา : ประยูร อุดชาตะ [น. ณ ปากน้ำ], ลายปูนปั้น มัณฑนศิลป์อันเลิศแห่งสยาม (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2532), 64.

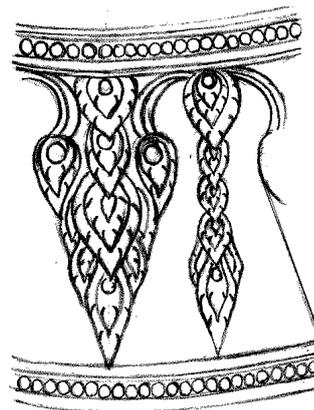
สำหรับหลักฐานที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมพบลายเชิงประดับผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย บริเวณโดยรอบภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา อยุธยาพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกันกับพระพุทธรูปที่ยังมิได้มีผู้ศึกษาไว้ ซึ่งยังคงความสมบูรณ์และเหลือหลักฐานให้ศึกษาได้มากที่สุด (ภาพที่ 53, ลายเส้นที่ 29)

จากการศึกษาพบงานประดับลายเชิงในลักษณะแบบเดียวกัน คือ แถวหน้ากระดานบนประดับอยู่ภายในกรอบเม็ดประจำ โดยแถวหน้ากระดานนี้ประดับลายดอกกลมอยู่ตรงกลาง และมีการออกกลีบใบไม้ด้านข้างคล้ายดอกประจำยามครึ่งรูป สลับกับลายประจำยามก้ามปู ส่วนลายเชิงในแถวล่างสุดมีการประดับด้วยลายกรวยเชิงอันเป็นลายสำคัญที่ต้องพิจารณา

ลักษณะลายกรวยเชิงนี้มีลายหลักเกิดจากโครงสร้างของลวดลายที่โคนต้นลายมีลักษณะเป็นเส้นโค้ง 2 เส้นในเค้าโครงของลายกระหนกออกมาจากลายแทรก³³ ระหว่างเส้นโค้งทั้ง 2 เส้น มีลายก้านต่อดอกออกมาเป็นแกนกลางของแม่ลาย ส่วนลายแทรกเป็นลายทำนองก้านต่อดอกเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 53 ลายกรวยเชิงประดับผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชี
พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย
วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 29 ภาพลายเส้นลายกรวยเชิงประดับผ้าทิพย์
ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย
วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

โดยลักษณะเค้าโครงของลวดลายดังกล่าวนี้ปรากฏความนิยมมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 22 ตัวอย่างเช่น ลายเฟืองอุบะปูนปั้นประดับเสากรอบประตูวัดภูเขาทอง พระนครศรีอยุธยา อายุราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 22³⁴ (ภาพที่ 54, ลายเส้นที่ 30) และลายเฟืองอุบะปูนปั้นประดับเรือนธาตุเจดีย์ทรงปราสาทวัดมิ่งขวัญ พระนครศรีอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 23³⁵ (ภาพที่ 55, ลายเส้นที่ 31)

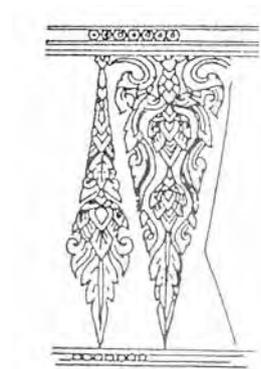
³³ ลักษณะเส้นโค้ง 2 เส้นที่ออกมาจากลายแทรก น่าจะคลี่คลายมาจากลายท่อนพวงมาลัยของแม่ลายหรือลายเฟืองที่ได้จัดวางคล้ายกับเกี่ยวห้อยลงมาจากลายเชือก ที่ประดับบริเวณบัวรัดเกล้าของเรือนธาตุ ตัวอย่างเช่น ลายเฟืองอุบะปูนปั้นประดับยอดผนังเรือนธาตุปราสาทประธาน วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19

³⁴ สันติ เล็กสุขุม, กระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 128.

³⁵ สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 106.

ภาพที่ 54 ลายเฟืองอุบะปูนปั้น ประดับเสากรอบประตู
วัดภูเขาทอง พระนครศรีอยุธยา

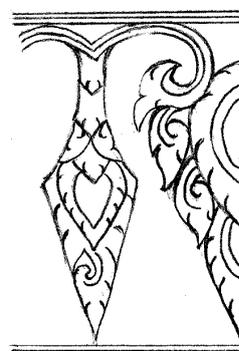

ลายเส้นที่ 30 ภาพลายเส้นลายเฟืองอุบะปูนปั้นประดับ
เสากรอบประตู วัดภูเขาทอง
พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, กระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์
ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 128.

ภาพที่ 55 ลายเฟืองอุบะปูนปั้น ประดับเรือนธาตุ
เจดีย์ทรงปราสาทวัดมิ่งกุญ พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 31 ภาพลายเส้นลายเฟืองอุบะปูนปั้น
ประดับเรือนธาตุเจดีย์ทรงปราสาท
วัดมิ่งกุญ พระนครศรีอยุธยา

จากลักษณะลวดลายกรวยเชิงที่เป็นก้านต่อดอกปรากฏเป็นงานประดับมาแล้วที่
เจดีย์ทรงปราสาทวัดวรเชตุเทพบารุง พระนครศรีอยุธยา อายุราวครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 22³⁶

³⁶ สันติ เล็กสุขุม, กระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 135.

(ภาพที่ 56, ลายเส้นที่ 32) และปรากฏที่ลายกรวยเชิงและเฟืองอุระประดับเสาประดับกรอบประตู วัดภูเขาทอง พระนครศรีอยุธยา โดยมีลักษณะสำคัญของการใช้รูปดอกโบตันแบบประดิษฐ์อยู่ตรงกลาง อันแตกต่างจากลักษณะก้านต่อดอกของลายกรวยเชิงประดับผ้าทิพย์ที่วัดพนัญเชิงซึ่งลายดอกโบตันได้หายไปแล้ว สัมพันธ์กับลายเฟืองอุระปูนปั้นประดับเรือนธาตุเจดีย์ทรงปราสาทมณฑล พระนครศรีอยุธยา ดังนั้นลายกรวยเชิงประดับผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย บริเวณโดยรอบภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา จึงน่าจะมีอายุหลังกว่าคือราวพุทธศตวรรษที่ 23

ภาพที่ 56 ลายกรวยเชิง ปูนปั้น เจดีย์ทรงปราสาท
วัดวรเชตุเทพบำรุง พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอน
ปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง,
2522), 222.

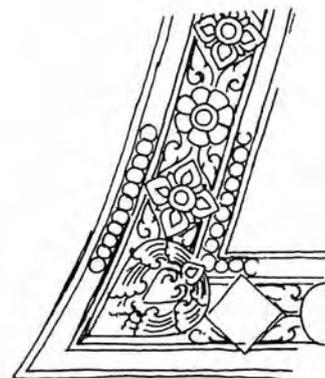

ลายเส้นที่ 32 ภาพลายเส้นลายกรวยเชิงปูนปั้น
เจดีย์ทรงปราสาทวัดวรเชตุเทพบำรุง
พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอน
ปลาย (พ.ศ.2172-2310), (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง,
2522), 41.

1.3 ลายขอบ เป็นงานประดับลวดลายในตำแหน่งขอบล่างและขอบข้างของผ้าทิพย์ มีลักษณะเป็นกรอบล้อมลายพื้นและลายเชิงโดยรอบ ลายขอบนี้มีปรากฏบนผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ภายในเมรุทิศ เมรุราย วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 โดยจากการศึกษาในอดีตพบงานประดับลายขอบที่มีความหลากหลายสามารถแบ่งได้เป็น 4 รูปแบบ ได้แก่³⁷

³⁷ สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 43-44.

แบบที่ 1 ลายขอบที่ประดับด้วยลายดอกกลมสลัปลี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน อย่างที่เรียกว่า ลายประจำยามก้ามปู³⁸ โดยมีลักษณะการทำระหนกก้ามปูออกจากดอกกลม (ภาพที่ 57, ลายเส้นที่ 33)

ภาพที่ 57 ลายประจำยามก้ามปูประดับลายขอบผ้าทิพย์
ฐานชุกชีเมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม
พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 33 ภาพลายเส้นลายประจำยามก้ามปูประดับ
ลายขอบผ้าทิพย์ ฐานชุกชีเมรุทิศเหนือ
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอน
ปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง,
2522), 43.

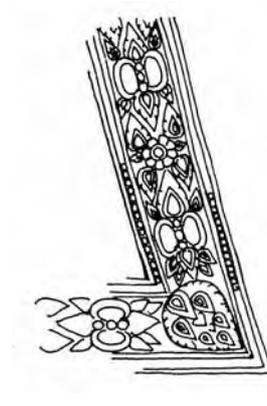
แบบที่ 2 ลายขอบที่ประดับด้วยลายดอกกลมออกใบเทศสลัปรูปวงรีคู่ หรือเรียกว่าลายดอกกลมสลัปลี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนแบบพิเศษ ซึ่งตัวลายประกอบขึ้นจากลวดลายขนาดเล็ก โดยรูปแบบดังกล่าวนี้ยังไม่เคยพบที่ใดมาก่อน (ภาพที่ 58, ลายเส้นที่ 34)

แบบที่ 3 ลายขอบที่ประดับด้วยลายดอกกลมล้อมรอบด้วยรูปวงกลมวางสลักับลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ทแยงซึ่งบางส่วนของลวดลายนี้ประดับอยู่มีร่องรอยการซ่อมแซมประกอบกับความอวบของลวดลาย รวมทั้งรูปแบบของลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์คล้ายกับที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังของเมรุทิศ และลักษณะรูปวงกลมล้อมดอกกลมที่เหมือนกับลายพื้นผ้าทิพย์ผืนเดียวกันจึงเชื่อว่าลวดลายนี้มีมาแต่เดิม (ภาพที่ 59, ลายเส้นที่ 35)

³⁸ ลายประจำยามก้ามปูมีต้นเค้ามาจากศิลปะอินเดียก่อนส่งอิทธิพลให้แก่ศิลปะทวารวดีในดินแดนไทย ความนิยมลวดลายดังกล่าวได้จางหายไปเมื่อวัฒนธรรมขอมเข้าครอบงำ จนถึงช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ลวดลายนี้จึงกลับมาได้รับความนิยมอีกครั้งในศิลปะอยุธยา ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สันติ เล็กสุขุม, ระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 73-79.

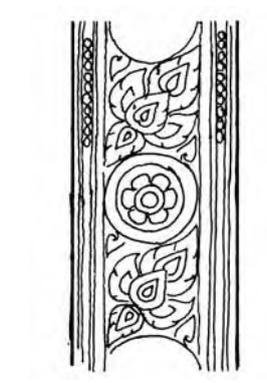
ภาพที่ 58 ลายดอกกลมสลัปลี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน
แบบพิเศษ ฐานซุกชีพระพุทธรูป
ทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 34 ภาพลายเส้นลายดอกกลมสลัปลี่เหลี่ยม
ขนมเปียกปูนฐานซุกชีพระพุทธรูป
ทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอน
ปลาย (พ.ศ.2172-2310), (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง,
2522), 44.

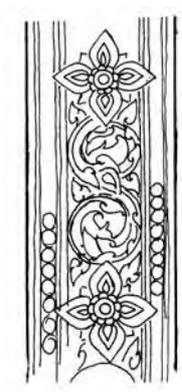

ภาพที่ 59 ลายดอกกลมล้อมรอบด้วยวงกลมวาง
สลัปลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ทแยง ฐานซุกชี
พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศใต้
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 35 ภาพลายเส้นลายดอกกลมล้อมรอบด้วย
วงกลมวางสลัปลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ทแยง
ฐานซุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุ
ทิศใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอน
ปลาย (พ.ศ.2172-2310), (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง,
2522), 44.

แบบที่ 4 ลายขอบที่ประดับด้วยลายประจำยามออกลายเกลียว อันเป็นรูปแบบที่มีลักษณะของลายก้านขดคั่นจังหวะด้วยดอกประจำยาม (ภาพที่ 60, ลายเส้นที่ 36)

ภาพที่ 60 ลายประจำยามออกลายเกลียว
ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่
เมรุทิศตะวันตก วัดไชยวัฒนาราม
พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 36 ภาพลายเส้นลายประจำยามออกลายเกลียว
ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่
เมรุทิศตะวันตก วัดไชยวัฒนาราม
พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310), (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 44.

เป็นที่น่าสังเกตว่างานประดับลายขอบผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ภายในเมรุทิศ เมรุราย วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา มีรูปแบบที่หลากหลายและแตกต่างจากกลุ่มของลายประดับเรียงเป็นชุดต่อเนื่องกันอย่างประเททยหน้ากระดาน มีเพียงลายขอบแบบที่ 1 เท่านั้นที่มีรูปแบบลายประจำยามก้ามปูซึ่งมีความนิยมอย่างมากสำหรับงานประดับในศิลปะอยุธยา โดยยังพบหลักฐานงานประดับลายประจำยามก้ามปูที่ตำแหน่งหน้ากระดานฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นทรงเครื่องใหญ่ภายในวัดเดียวกัน (ภาพที่ 61)

ภาพที่ 61 ลายประจำยามก้ามปูประดับหน้ากระดานฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันออก
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

นอกจากนี้ยังพบว่างานประดับลายขอบผ้าทิพย์แบบที่ 1 ที่ทำกระหนกก้ามปูออก จากดอกกลมอันมีลักษณะรายละเอียดที่เรียบง่ายรูปแบบเดียวกับที่นิยมอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ตัวอย่างเช่น นุชบกธรรมาสน์ สลักไม้ จากวัดเสาชิงทอง ปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี อายุราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 22³⁹ (ภาพที่ 62)

ภาพที่ 62 นุชบกธรรมาสน์ สลักไม้ จากวัดเสาชิงทอง ปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี

ในส่วนลายขอบประดับผ้าทิพย์แบบที่ 2 แบบที่ 3 และแบบที่ 4 นับเป็นรูปแบบลายหน้ากระดานที่มีลักษณะพิเศษแต่ก็เป็นรูปแบบที่มีเค้ามาจากลวดลายประดับอันมีปรากฏมาก่อน ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการพัฒนารูปแบบงานประดับให้มีความหลากหลายอันสอดคล้องกับงานช่างหลวงในวัดสำคัญสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

นอกจากนี้ยังพบลายขอบประดับผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น ภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 23 โดยพบรูปแบบสำคัญ เช่น การใช้กระจกลีประดับขอบด้านข้างที่ทำเป็นร่องยาวจนสุดชายผ้า นอกจากนี้ที่ขอบด้านล่างของผ้าทิพย์ส่วนมากยังพบลักษณะร่วมกัน คือ มีการประดับลายเม็ดประคำและลายกระจัง (ภาพที่ 63) จากการศึกษาพบงานประดับลายขอบลักษณะสำคัญอยู่ 2 รูปแบบ ได้แก่

³⁹ สันติ เล็กสุขุม, กระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 78.

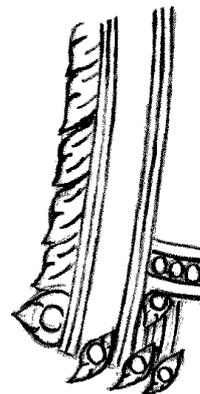

ภาพที่ 63 ลายขอบล่างประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูปนูนปั้นภายในพระวิหารหลวง
วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

แบบที่ 1 เป็นรูปแบบลายขอบที่พบเป็นจำนวนมาก โดยลายขอบรูปแบบนี้มีลักษณะทำเป็นร่อง ไม่มีลวดลายประดับซึ่งน่าจะเป็นตำแหน่งของงานประดับกระจกสี และมักจะพบการประดับด้วยลายครีบสังข์ที่ขอบด้านนอกด้วยเสมอ (ภาพที่ 64, ลายเส้นที่ 37)

ภาพที่ 64 ลายขอบประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชี
พระพุทธรูปนูนปั้นภายในพระวิหารหลวง
วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

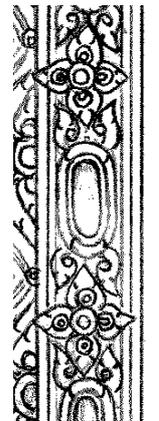

ลายเส้นที่ 37 ภาพลายเส้นลายขอบประดับผ้าทิพย์
ฐานชุกชีพระพุทธรูปนูนปั้นภายใน
พระวิหารหลวงวัดพนัญเชิง
พระนครศรีอยุธยา

แบบที่ 2 เป็นรูปแบบลายขอบที่ประดับด้วยลายประจำยามก้ามปูสลับกับดอก
รูปวงรี โดยมีลักษณะการทำกระหนกก้ามปูออกจากลายรูปวงรี และลายรูปวงรีนั้นมีการประดับด้วย
กระจกสีอยู่ภายใน (ภาพที่ 65, ลายเส้นที่ 38)

ภาพที่ 65 ลายประจายามก้ามปูสลัبدอกรูปวงรี
ประดับลายขอบผ้าทิพย์ฐานชุกชี
พระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง
วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 38 ภาพลายเส้นลายประจายามก้ามปูสลั
ดอกรูปวงรีประดับลายขอบผ้าทิพย์
ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นภายใน
พระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง
พระนครศรีอยุธยา

รูปแบบงานประดับลายประจายามก้ามปูสลักับดอกรูปวงรีปรากฏความนิยมอยู่
ในสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยพบหลักฐานเป็นงานประดับหน้ากระดานบนของฐานชุกชี
พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ภายในเมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อายุราวปลาย
พุทธศตวรรษที่ 22 (ภาพที่ 66) และยังพบต่อมาในงานประดับตำแหน่งเดียวกันที่ฐานชุกชีพระ
อันดับทรงเครื่องใหญ่ วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23 (ภาพที่ 67)

ภาพที่ 66 ลายประจายามก้ามปูสลักับดอกรูปวงรี
ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่
เมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม
พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 67 ลายประจายามก้ามปูสลักับดอกรูปวงรี
ฐานชุกชีพระอันดับทรงเครื่องใหญ่
วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ

ที่มา : ประยูร อุลุชาฎะ [น. ณ ปากน้ำ], ลายปูนปั้น
มณฑลศิลปอันเลิศแห่งสยาม (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ
, 2532), 64.

โดยรูปแบบของลายประจายามก้ามปูสลั้กับดอกกรุปวงรีมีเค้ามาก่อนแล้วในงานจิตรกรรมฝาผนังมุขปรารังค์ประธานวัดพระราม พระนครศรีอยุธยา ที่บริเวณแถบลายหน้ากระดานเหนือพระอดีตพุทธเจ้า อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20⁴⁰ (ภาพที่ 68) แต่เมื่อเปรียบเทียบกับลวดลายที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา พบว่ามีการนำรูปแบบลายประจายามก้ามปูสลั้กับดอกกรุปวงรีมาใช้ประดับในตำแหน่งลายขอบผ้าทิพย์ และมีรูปแบบที่ต่างออกไป คือ มีลักษณะการทำกระหนกก้ามปูออกจากดอกกรุปวงรี

ภาพที่ 68 ลายประจายามก้ามปูสลั้กับดอกกรุปวงรี ภาพจิตรกรรมฝาผนังมุขปรารังค์ประธานวัดพระราม พระนครศรีอยุธยา

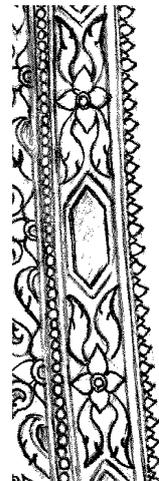
ที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่พระประธานภายในอุโบสถหลังเก่าวัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ก็ปรากฏลักษณะลายขอบเช่นเดียวกัน (ภาพที่ 69, ลายเส้นที่ 39) โดยลายขอบดังกล่าวเป็นรูปแบบลายประจายามก้ามปูสลั้กับลูกฟัก ซึ่งน่าจะคลี่คลายมาจากลายประจายามก้ามปูสลั้ดอกกรุปวงรีดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งลูกฟักนั้นไม่มีรายละเอียดของลวดลายแต่พบลักษณะการประดับกระจกลีอยู่ภายใน และขนาดด้วยแถวลายเม็ดประคำกับแถวกระจังที่รอบนอก

รูปแบบลายประจายามก้ามปูสลั้กับลูกฟักคงได้รับความนิยมเป็นงานประดับอยู่บ้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยพบรูปแบบดังกล่าวนี้ที่ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในเมรุทิศ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 (ภาพที่ 70) และยังปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนังด้านขวาของพระประธานที่บริเวณแถบหน้ากระดานใต้ภาพเทวดานั่งพนมมือสลั้กับเจดีย์ ภายในพระอุโบสถหลังเก่า วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 (ภาพที่ 71)

⁴⁰ สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522),34.

ภาพที่ 69 ลายประจำยามก้ามปูสลับลูกฟักประดับ
ลายขอบผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรูป
ทรงเครื่องใหญ่ ภายในอุโบสถหลังเก่า
วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 39 ภาพลายเส้นลายประจำยามก้ามปูสลับลูกฟักประดับ
ลายขอบผ้าทิพย์ฐานชุกชี
พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้น
วัดใหม่ประชุมพล พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 70 ลายประจำยามก้ามปูสลับลูกฟัก
ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในเมรุทิศ
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 71 ลายประจำยามก้ามปูสลับลูกฟัก
ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายใน
พระอุโบสถหลังเก่า วัดใหม่ประชุมพล
พระนครศรีอยุธยา

นอกจากนี้แล้วยังพบรูปแบบดังกล่าวในงานสลักไม้บุษบกธรรมาสน์ ที่ได้มาจาก วัดมณีชลขันธ์ ตำบลพรหมมาستر ลพบุรี อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23⁴¹ โดยปัจจุบันเก็บรักษาใน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี (ภาพที่ 72)

ภาพที่ 72 ลายประจำยามก้ามปูสลักกับลูกฟักบุษบกธรรมาสน์ สลักไม้จากวัดมณีชลขันธ์ ปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี

1.4 ลายมুম เป็นงานประดับลวดลายในตำแหน่งที่มุมระหว่างลายขอบแนวตั้งกับลายขอบแนวนอน จากการศึกษาพบหลักฐานงานประดับลายประจำมูบบนผ้าทิพย์เพียงแห่งเดียว คือ ผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ภายในเมรุทิศ เมรุราย วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผ้าทิพย์ดังกล่าวประดับบนฐานชุกชีที่มีขนาดใหญ่และใหญ่กว่าฐานชุกชีอื่นๆ เท่าที่พบหลักฐานการประดับผ้าทิพย์ จึงมีพื้นที่มากพอสำหรับงานประดับลายมูม ประกอบกับความสำคัญของวัดไชยวัฒนารามอันเป็นงานช่างหลวงจึงมีความใส่ใจในรายละเอียดงานประดับตำแหน่งต่างๆอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานประดับในตำแหน่งอื่นๆ อันมีรูปแบบที่หลากหลายเช่นเดียวกัน โดยจากการศึกษาในอดีตพบงานประดับลายประจำมูมอยู่ 3 รูปแบบดังต่อไปนี้⁴²

⁴¹ มีจารึกระบุชื่อผู้สร้าง และวัน เดือน ปี ที่สร้างคือ วันอังคาร ขึ้น 1 ค่ำ เดือนอ้าย พ.ศ. 2225 อ้างจาก ข้อมูลในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี

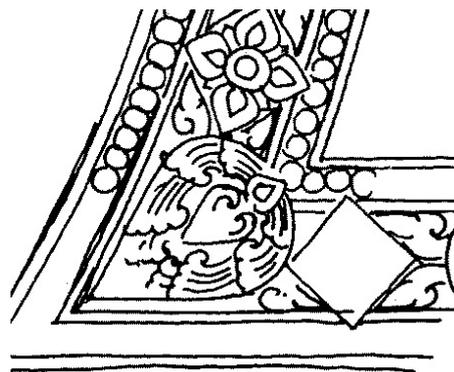
⁴² สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นอยุธยาตอนปลาย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 45-47.

แบบที่ 1 รูปแบบลายมุมที่มีลักษณะเป็นรูปดอกไม้ประดิษฐ์มีกลีบเรียงซ้อน ต่อเนื่องกันเป็นทรงพุ่ม ซึ่งปลายกลีบหยักและขมวดเป็นหัวกระหนก โดยภายในกลีบมีการขีดเส้น ขนานกันตามแนวโค้งของกลีบและที่บริเวณกึ่งกลางมีการประดับด้วยตาอ้อย (ภาพที่ 73, ลายเส้นที่ 40)

ลักษณะลายรูปดอกไม้ประดิษฐ์ดังกล่าวนี้มีวิวัฒนาการที่คลี่คลายมาจากลายช่อ ดอกไม้ในศิลปะจีน โดยเฉพาะดอกโบตั๋นที่ได้รับความนิยมต่อเนื่องเรื่อยมา⁴³ ซึ่งลักษณะที่คลี่คลาย ของดอกโบตั๋นเป็นกลีบดอกไม้หุบปรากฏความนิยมเป็นลวดลายประดับอย่างมาก ตัวอย่างเช่น ดอกโบตั๋นในบุษบกธรรมาสน์ สลักไม้ จากวัดเสาชิงช้า อายุราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 22⁴⁴ (ภาพที่ 74) และดอกโบตั๋น ปูนปั้น ประกอบฉากทิวทัศน์เหตุการณ์ตอนหนึ่งในพุทธประวัติประดับ ผนังด้านเมรุทิศตะวันออก วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 (ภาพที่ 75)

ภาพที่ 73 ลายมุมประดับฝ้าทิพย์ฐานชุกชี พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 40 ภาพลายเส้นลายมุมประดับฝ้าทิพย์ ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศเหนือ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอน ปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2522), 45.

⁴³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สันติ เล็กสุขุม, กระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 41-42.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, 45.

ภาพที่ 74 ดอกโบตันบุษบกธรรมาสน์ สลักไม้
จากวัดเสาชิงช้า ปัจจุบันเก็บรักษาใน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
สมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี

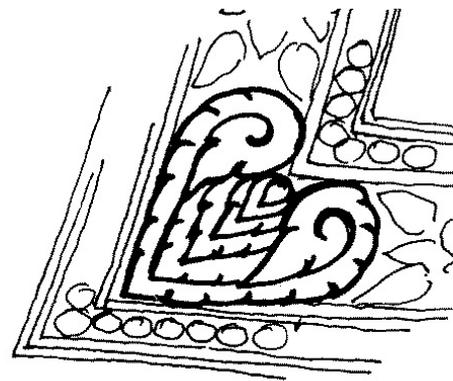

ภาพที่ 75 ลายดอกโบตัน ปูนปั้น
ผนังด้านเมรุทิศตะวันออก
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

แบบที่ 2 รูปแบบลายมุมที่อยู่ตรงสามเหลี่ยม ภายในมีการแบ่งลายคล้าย
ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ โดยขอบรอบนอกขดม้วนเป็นหัวกระหนกที่หันหัวออกจากกันและมีการขีดปาก
ที่ขอบโดยรอบ (ภาพที่ 76, ลายเส้นที่ 41)

ภาพที่ 76 ลายมุมประดับผ้าทิพย์ ฐานชุกชีพระพุทธรูป
ทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 41 ภาพลายเส้นลายมุมประดับผ้าทิพย์
ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่
เมรุทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา
ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอน
ปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง,
2522), 46.

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่าเค้าโครงของลายมุดังกล่าว โดยเฉพาะลักษณะของ ขมวดหัวกระหนก เทียบได้กับหลักฐานซึ่งพบต่อมาที่ตำแหน่งลายมุดของบุษบกธรรมาสน์ สลักไม้ จากวัดมณีชลขันธ์ ตำบลพรหมมาستر ลพบุรี อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ปัจจุบันเก็บรักษาใน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี (ภาพที่ 77, ลายเส้นที่ 42)

ภาพที่ 77 ลายมุดที่บุษบกธรรมาสน์ สลักไม้ จากวัดมณีชลขันธ์ ตำบลพรหมมาستر ลพบุรี ปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี

ลายเส้นที่ 42 ภาพลายเส้นลายมุดที่บุษบกธรรมาสน์ สลักไม้ วัดมณีชลขันธ์ ลพบุรี ปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ ลพบุรี

แบบที่ 3 รูปแบบลายมุดที่อยู่เค้าโครงของทรงสามเหลี่ยมมีการขีดปากที่ ขอบลายโดยรอบ ซึ่งบริเวณพื้นที่ภายในมีการวางลายตาอ้อยขนาดเล็กประดับอยู่ (ภาพที่ 78 , ลายเส้นที่ 43) ซึ่งลักษณะของงานประดับลายมุดรูปแบบดังกล่าวนี้ยังไม่พบหลักฐานที่อื่น

ภาพที่ 78 ลายมุดประดับผ้าทิพย์ ฐานชุกชีพระพุทธรูป ทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

ลายเส้นที่ 43 ภาพลายเส้นลายมุดประดับผ้าทิพย์ ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ เมรุทิศตะวันตกเฉียงใต้ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยา ตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310) (กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พริ้นติ้ง, 2522), 46.

จากการศึกษาลวดลายประดับผ้าทิพย์ในงานประติมากรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้ทำการศึกษาโดยแบ่งองค์ประกอบตามตำแหน่งของลวดลายประดับบนผ้าทิพย์ตามการศึกษาในอดีตที่ผ่านมาซึ่งใช้หลักฐานการศึกษาจากฐานชุกชีรองรับพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้นภายในเมรุทิศ เปรุราย วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22

ผู้วิจัยพบหลักฐานศิลปกรรมซึ่งได้นำมาศึกษาเพิ่มเติม โดยเฉพาะลวดลายประดับผ้าทิพย์บนฐานชุกชีที่พบภายในพระอุโบสถต่างๆ ทั้งในเขตราชธานีและนอกราชธานีอยุธยา ได้แก่ ลวดลายประดับผ้าทิพย์บนฐานชุกชีที่วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา ลวดลายประดับผ้าทิพย์บนฐานชุกชีที่วัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา ลวดลายประดับผ้าทิพย์บนฐานชุกชีที่วัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ ลวดลายประดับผ้าทิพย์บนฐานชุกชีที่วัด ไร่ล้อมเพชรบุรี เป็นต้น

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายประดับผ้าทิพย์ในตำแหน่งต่างๆ แล้วพบว่ามียุรูปแบบที่สอดคล้องกับลวดลายที่ปรากฏเป็นงานประดับในช่วงระยะเวลาดังกล่าว โดยนำมาเปรียบเทียบและสามารถกำหนดอายุได้ในช่วงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 - พุทธศตวรรษที่ 23

2. ลวดลายประดับผ้าทิพย์ในงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย

ผู้วิจัยยังได้ศึกษาลวดลายประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยศึกษาได้จากงานจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถซึ่งปรากฏอยู่นอกราชธานีอยุธยาแทบทั้งสิ้น⁴⁵ จากการศึกษาค้นพบหลักฐานเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอดีตพุทธเจ้า⁴⁶ โดยฐานชุกชีที่พระอดีตพุทธเจ้าประทับนั่งนั้นมักจะมีประดับด้วยชายผ้าทิพย์ด้านหน้าเสมอ ตัวอย่างเช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังแถวพระอดีตพุทธเจ้า บริเวณส่วนบนสุดของ

⁴⁵ หลักฐานงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนต้นพบได้บนผนังคูหาของห้องเจดีย์หรือกรุปรำงค์ของวัดสำคัญๆ ต่างจากงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายพบได้ในฝาผนังพระอุโบสถ โดยในปัจจุบันหลักฐานส่วนใหญ่พบในเขตนอกราชธานีโดยในเขตราชธานีแทบไม่หลงเหลือหลักฐานแล้ว

⁴⁶ ภาพอดีตพุทธเจ้านิยมเขียนบริเวณผนังด้านข้างเหนือขอบหน้าต่างโดยเขียนเรียงกันเป็นแถวตามความยาวของผนัง มีจำนวนมากน้อยแล้วแต่ขนาดและความยาว โดยองค์ประกอบของภาพนั้นมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ภาพอดีตพุทธจะประทับนั่งอยู่ในซุ้มเรือนแก้วมีซุ้มโพธิ์ด้านหลัง สลับด้วยฉัตร สองข้างอดีตพุทธเป็นพระสาวกคู่ ทุกรายละเอียดเพิ่มเติมใน ประยูร อุสุชาภูงะ[น. ณ ปากน้ำ], จิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลายระยะแรก สกฤชชานนทบุรี ณ วัดชมภูเวกและวัดปราสาท (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2530), 6-9.

ผนังด้านข้างพระประธานภายในพระอุโบสถวัดปราสาท นนทบุรี กำหนดอายุราวต้นพุทธศตวรรษ
ที่ 23⁴⁷ (ภาพที่ 79)

ภาพที่ 79 ภาพจิตรกรรมแถวพระอดีตพุทธเจ้าประทับนั่งบนฐานชุกชีมีผ้าทิพย์ประดับด้านหน้า
บริเวณส่วนบนสุดของผนังภายในอุโบสถวัดปราสาท นนทบุรี

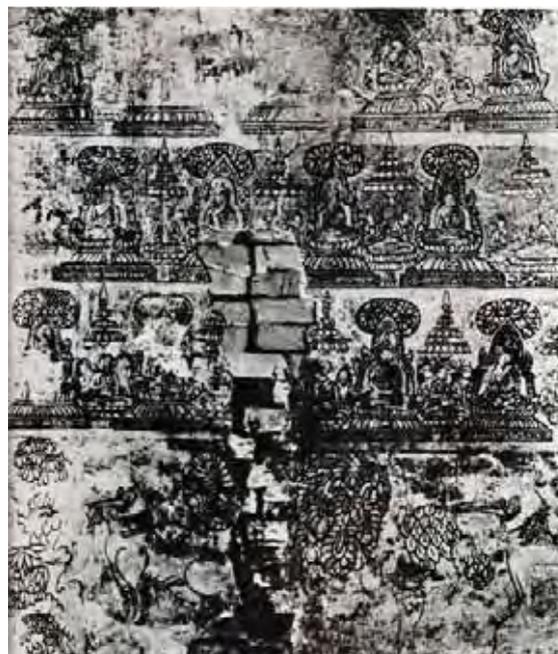
สังเกตได้ว่ารูปแบบฐานชุกชีในภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาตอนปลายเรื่อง
พระอดีตพุทธเจ้า มีความแตกต่างจากรูปแบบฐานชุกชีในภาพจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนต้นซึ่ง
พุทธบัลลังก์เป็นฐานบัวคว่ำบัวหงายเตี้ยๆ และไม่มียอดประกอบในชั้นฐานสิงห์ ตัวอย่างเช่น ภาพ
จิตรกรรมพระพุทธรูปเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ ภายในเรือนธาตุปรากฏประธานวัดพระศรีรัตน
มหาธาตุ ราชบุรี (ภาพที่ 80) แต่สำหรับในเกาะเมืองเองนั้นกลับไม่พบหลักฐานการประดับผ้าทิพย์
ฐานที่พระพุทธรูป ตัวอย่างเช่น ภาพจิตรกรรมภายในคูหาปราสาทมณฑลวันตกเฉียงเหนือบนฐาน

⁴⁷ จิตรกรรมภายในพระอุโบสถแห่งนี้เขียนเรื่องทศชาติชาดกเป็นหลัก มีแถบคั่นระหว่างเรื่องโดย
ภายในแถบมีภาพเทวดายืนพนมมือหันไปทางพระประธานตลอดแนวนบนของผนังเป็นแถวพระอดีตพุทธเจ้า
อันมีระเบียบเดียวกับจิตรกรรมฝาผนังวัดช่องนนทรี จิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้คงวาดขึ้นไล่เลี่ยหรือก่อนจิตรกรรม
ฝาผนังวัดช่องนนทรีเล็กน้อย อ้างถึงใน สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
เมืองโบราณ, 2550), 194-195. สำหรับความเห็นที่ต่างออกไป โดยกำหนดอายุให้อยู่ในครึ่งหลังของ
พุทธศตวรรษที่ 22 พิจารณาจากภาพเทวดาประทับยืนในแถบคั่นระหว่างเรื่องทศชาติชาดก มีลักษณะเครื่องทรง
คล้ายกับภาพทวารบาลประทับยืนที่ด้านหลังบานหน้าต่างประธานบนผนังศักดิ์หน้า ภายในอุโบสถวัด
ใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เสมอชัย พูลสุวรรณ, สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทย
ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), 97.

ไฟทีของปรารงค์ประธาน วัดมหาธาตุ พระนครศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20⁴⁸ โดยบริเวณผนังทางด้านทิศเหนือเป็นภาพจิตรกรรมแถว พระอดีตพุทธเจ้าประทับนั่งบนฐานบัวคว่ำบัวหงายเดี่ยวๆ ภายใต้อุ้งมือเรือนแก้วและปรกโพธิ์ โดยไม่มีการประดับผ้าทิพย์ที่ด้านหน้าฐาน (ภาพที่ 81)

ภาพที่ 80 ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระพุทธรูปเจ้าประทับนั่งบนพุทธบัลลังก์บัวคว่ำบัวหงาย มีผ้าทิพย์ประดับเบื้องหน้าบริเวณผนังทางด้านทิศใต้ภายในเรือนธาตุปรารงค์ประธาน วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ราชบุรี

ภาพที่ 81 ภาพจิตรกรรมแถวพระอดีตพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์บัวคว่ำบัวหงายเดี่ยวๆ ไม่มีการประดับผ้าทิพย์ภายในอุหาปรารงค์มุตตะวันตกเฉียงเหนือบนฐานไฟทีของปรารงค์ประธาน วัดมหาธาตุ พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวัดนะ, จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), 143.

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เมื่อปรากฏรูปแบบฐานชุกชีที่มีองค์ประกอบของชั้นฐานสิงห์และประดับเบื้องหน้าด้วยผ้าทิพย์ในงานจิตรกรรมจึงเป็นข้อสังเกตและเป็นสิ่งยืนยันหนึ่งถึงการแสดงความเป็นศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายได้เป็นอย่างดี

⁴⁸ สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวัดนะ, จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), 42.

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าปัจจัยสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบฐานชุกชีในภาพจิตรกรรม ขึ้นอยู่กับขนาดของภาพที่เขียน กล่าวคือ ภาพจิตรกรรมพระอดีตพุทธเจ้าบางแห่งที่มีขนาดใหญ่ก็จะแสดงรายละเอียดของฐานใกล้เคียงกับงานประติมากรรมได้มากกว่าทั้งนี้หมายรวมถึงลวดลายประดับผ้าทิพย์ด้วย ในทางกลับกันเมื่อพื้นที่เขียนภาพพระอดีตพุทธเจ้ามีขนาดเล็กรูปแบบฐานชุกชีรวมทั้งลวดลายประดับผ้าทิพย์ก็ต้องลดรายละเอียดลงไป ตัวอย่างเช่น ภาพจิตรกรรมพระอดีตพุทธเจ้าประทับนั่งเหนือพุทธบัลลังก์ บริเวณด้านหลังพระประธาน ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23⁴⁹ (ภาพที่ 82)

ภาพที่ 82 ภาพจิตรกรรมพระอดีตพุทธเจ้าประทับนั่งเหนือพุทธบัลลังก์ บริเวณด้านหลังพระประธาน ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ

⁴⁹ สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวัดนะ, จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), 54.

ภาพจิตรกรรมพระอดีตพุทธเจ้าที่วัดช่องนนทรีแห่งนี้มีขนาดใหญ่ รูปแบบของฐานชุกชีจึงอยู่ในระเบียบที่ใกล้เคียงกับงานประติมากรรม กล่าวคือ พระอดีตพุทธเจ้านั้นประทับนั่งบนฐานสูงและอยู่ภายใต้ซุ้มเรือนแก้ว ระเบียบฐานชุกชีประกอบด้วยฐานหน้ากระดานด้านล่างรองรับฐานสิงห์ที่มีรูปแบบขาสิงห์เพรียวบางอันเป็นลักษณะขาสิงห์สมัยอยุธยาตอนปลาย ที่ท้องไม้คาดด้วยแถบลูกฟักขนาดใหญ่ประดับด้วยลายประจายามก้ามปูสลับลวดกรูปวงรีซึ่งสอดคล้องกับงานประดับหน้ากระดานที่ฐานชุกชีพระอันดัมทรงเครื่องภายในวัดเดียวกัน และชั้นบัวหงายด้านบนสุดรองรับพระพุทธรองค์ โดยมีผ้าทิพย์เป็นชายผ้าสองชั้นพาดประดับด้านหน้าในลักษณะชายผ้าเป็นรูปวงโค้ง ที่ตำแหน่งต่างๆของฐานชุกชีรวมทั้งผ้าทิพย์มีการเขียนลวดลายประดับประดาอย่างมากคล้ายกับที่พบในงานประติมากรรม

นอกจากนี้ในงานจิตรกรรมยังพบฐานชุกชีประดับผ้าทิพย์ที่มีรูปแบบการเขียนกระหนกออกที่ข้างฐานในตำแหน่งชั้นบัวหงายซึ่งพบความนิยมเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังฐานชุกชีพระอดีตพุทธเจ้า⁵⁰ บริเวณผนังด้านบนสุดภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23 (ภาพที่ 83)

ภาพที่ 83 ฐานชุกชีประดับผ้าทิพย์ที่มีรูปแบบการเขียนกระหนกออกที่ข้างฐาน
ภาพจิตรกรรมพระอดีตพุทธเจ้า วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ

⁵⁰ เนื้อที่ด้านบนสุดบนผนังสองข้างพระประธานเหนือเรื่องทศชาดกซึ่งอยู่ด้านล่าง เป็นภาพแถวพระพุทธร 5 องค์ ซึ่งสลัด้วยตาลปัตรทรงพุ่มข้าวบิณฑ์อาจหมายถึงปัญญาพุทธร อังจาก สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวัฒน์, *จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา* (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), 53.

โดยรูปแบบกระหนกในสมัยอยุธยาตอนปลายได้ลดความสำคัญของวงโค้งกระหนกลง ขณะที่หัวกระหนกและปลายจะสลับปลิวอันเป็นลักษณะสำคัญที่ใช้ต่อเนื่องเรื่อยมา⁵¹ ซึ่งรูปแบบการเขียนกระหนกออกที่ข้างฐานนี้น่าจะเป็นอิทธิพลจากรูปแบบกระหนกปลายกรอบซุ้มเรือนแก้วของพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้น วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อันเป็นแม่แบบสำคัญในสมัยอยุธยาตอนปลาย แต่ลักษณะดังกล่าวที่ปรากฏในงานจิตรกรรมน่าจะผิดเพี้ยนไปเพราะตำแหน่งนี้เป็นของชั้นบัวหงาย ส่วนกระหนกที่แท้จริงน่าจะเป็นกระหนกที่ปลายกรอบซุ้มเรือนแก้ว ลักษณะดังกล่าวสันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะความเข้าใจผิดของช่างเขียน ดังนั้นรูปแบบฐานชุกชีในงานจิตรกรรมที่มีลายกระหนกเช่นนี้จึงเป็นการสะท้อนอิทธิพลของงานประติมากรรมสมัยอยุธยาตอนปลายในงานจิตรกรรมฝาผนังนั่นเอง

การศึกษาลวดลายประดับผ้าทิพย์ในงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย เนื่องด้วยเทคนิคของงานจิตรกรรมทำให้ตำแหน่งงานประดับผ้าทิพย์บางอย่างมีรูปแบบที่เป็นลักษณะเดียวกัน จึงสามารถแบ่งกลุ่มการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ ลายพื้น และลายเชิงกับลายขอบในกลุ่มเดียวกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ลายพื้น ตำแหน่งลายพื้นประดับผ้าทิพย์ในงานจิตรกรรมเป็นตำแหน่งที่สำคัญอย่างมากต่อการศึกษาเนื่องจากเป็นตำแหน่งหลักที่จะปรากฏการเขียนลวดลายประดับผ้าทิพย์ โดยพบลวดลายประดับในตำแหน่งดังกล่าวอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทดอกลอยและประเภทลายพิเศษ (ลายผ้า) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ประเภทดอกลอย พบทั้งรูปแบบที่มีลักษณะการวางดอกลอยเป็นจังหวะเป็นแถวเป็นแนวเรียกลายดอกลอย และพบรูปแบบลายราชวัติที่มีการทำเป็นตารางเฉียงและประดับดอกบนจุดตัดเฉียงเช่นเดียวกับที่พบหลักฐานในงานประติมากรรม

ลายดอกลอย คือ ลวดลายที่เกิดจากลายดอกประดิษฐ์เรียงกันเป็นแถว โดยในงานจิตรกรรมพบรูปแบบดอกลอยทั้งลายดอกกลม ลายดอกประจำยาม และลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นที่น่าสังเกตว่าในงานจิตรกรรมส่วนใหญ่จะนิยมเขียนลายดังกล่าวประดับเป็นลายพื้นของผ้าทิพย์ทั้งนี้อาจเนื่องด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ในการเขียนภาพซึ่งส่วนใหญ่มีขนาดเล็กไม่สามารถใส่รายละเอียดได้มากนักสอดคล้องกับหลักฐานในงานประติมากรรมขนาดเล็กที่มักจะประดับด้วยลายดังกล่าวเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังฐานชุกชีแถวพระอดีตพุทธเจ้า บริเวณส่วนบนสุดของผนังด้านข้างพระประธาน ภายในอุโบสถวัดปราสาท นนทบุรี อยุธยาวันพุทธศตวรรษที่ 23 (ภาพที่ 84) โดยลายพื้นผ้าทิพย์นี้เขียนประดับด้วยลายดอกกลมซึ่งเกิดจากการตัดเส้นสีแดงลงบนพื้นผ้าทิพย์ที่มีสีเขียวอ่อน

⁵¹ สันติ เล็กสุขุม, กระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 34.

ภาพที่ 84 ลายดอกกลมประดับลายพื้นผ้าทิพย์
ฐานชุกชีพระอดีตพุทธเจ้า บริเวณผนัง
ด้านบนสุดภายในพระอุโบสถ
วัดปราสาท นนทบุรี

ภาพที่ 85 ลายดอกไม้อย่างธรรมชาติประดับลายพื้น
ผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระอดีตพุทธเจ้า
บริเวณผนังด้านบนสุดภายในพระอุโบสถ
วัดปราสาท นนทบุรี

นอกจากนี้ในภาพจิตรกรรมฐานชุกชีพระอดีตพุทธเจ้าวัดปราสาท นนทบุรี ยังพบลายดอกลอยที่มีลักษณะการเขียนดอกด้วยสีแดงเข้มเป็นจุดส่วนก้านและใบเขียนด้วยสีเขียว เป็นรูปดอกไม้ โดยลักษณะรูปดอกไม้ที่คล้ายธรรมชาติดังกล่าวนี้เรียกว่าลายดอกไม้ร่วง⁵² (ภาพที่ 85) ซึ่งลายดอกไม้ร่วงนี้เป็นรูปแบบที่พบได้เฉพาะในงานจิตรกรรมอาจเป็นเพราะด้วยเทคนิคของงานจิตรกรรมที่เอื้อต่อการเขียนลวดลายลักษณะดังกล่าว

รูปแบบลายพื้นผ้าทิพย์ทำนองลายดอกไม้ร่วง ยังพบต่อมาโดยเขียนเป็น ลวดลายประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีในงานจิตรกรรมฝาผนังด้านขวาของพระประธาน เป็นภาพ พุทธประวัติตอนปางปาเลไลยก์ ภายในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี กำหนดอายุจาก จารึกตัวเลขปีที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมแห่งนี้ซึ่งเทียบได้กับปี พ.ศ. 2277 ตรงกับรัชกาล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ⁵³ ลักษณะลายดอกไม้ร่วงเขียนเป็นรูปดอกไม้อย่างธรรมชาติมีดอกมี ก้านและใบ วางเรียงกันเป็นแถวตามแนวตั้งสลับสับหว่างกัน (ภาพที่ 86)

⁵² โชติ กัลยาณมิตร, พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548), 195.

⁵³ สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวัฒน์, จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), 56.

ภาพที่ 86 ภาพจิตรกรรมฝาผนังพุทธประวัติตอนปางปาเลไลยก์ ภายในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี

ในภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอดีตพุทธเจ้าที่บริเวณส่วนบนสุดของผนังด้านข้างพระประธาน ภายในพระอุโบสถช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23 (ภาพที่ 87) พบลวดลายประดับผ้าทิพย์บนฐานชุกชีพระอดีตพุทธเจ้าที่มีลักษณะเป็นลายดอกกลมสีแดงสลับกับลายดอกประจำยามสีเขียวบนพื้นผ้าทิพย์สีขาว โดยวางตำแหน่งลายสลับเรียงกันเป็นจังหวะ รูปแบบงานประดับดังกล่าวนี้คล้ายกับลายราชวัติซึ่งเป็นประเภทลายที่นิยมประดับลายพื้นผ้าทิพย์ในงานประติมากรรมเพียงแต่ไม่พบลักษณะการทำกันแ่งออกจากดอกลอยในลักษณะตารางแนวทแยง

ภาพที่ 87 ลายดอกกลมสลับกับลายดอกประจำยาม ฐานชุกชีพระอดีตพุทธเจ้าบริเวณส่วนบนสุดของผนังด้านทิศเหนือ ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ

ในงานจิตรกรรมฝาผนังวัดช่องนนทรีแห่งนี้ยังพบงานประดับลายพื้นผ้าทิพย์ด้วยลายดอกกลอยทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งปรากฏในภาพจิตรกรรมพระอดีตพุทธเจ้าขนาดใหญ่บริเวณผนังด้านหลังพระประธาน (ภาพที่ 88) อาจเป็นเพราะภาพจิตรกรรมมีขนาดใหญ่จึงสามารถใส่รายละเอียดลวดลายได้มาก โดยมีลายพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นลายหลักองค์ประกอบของลายแยกเด่นชัดด้วยการใช้สีแดงที่ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ซึ่งอยู่ในกรอบทรงพุ่มข้าวบิณฑ์อีกชั้นหนึ่งและแทรกด้วยการวางลายประจำยามสีเขียว

ภาพที่ 88 ลายดอกกลอยทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ประดับลายพื้นผ้าทิพย์ฐานซุกชีพระอดีตพุทธเจ้าด้านหลังพระประธานภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ

ภาพที่ 89 ตาลปัตรทรงพุ่มข้าวบิณฑ์คั่นระหว่างแถวพระอดีตพุทธเจ้า ภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ

รูปแบบงานประดับลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์พบความนิยมเป็นลวดลายประดับในงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายอย่างมาก โดยปรากฏมาแล้วที่ภาพเขียนสีบนผนังเมรุทิศวัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อยุธยาปลายพุทธศตวรรษที่ 22 โดยในงานจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรีแห่งนี้ก็พบลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นงานประดับเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ภาพจิตรกรรมตาลปัตรทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ที่อยู่คั่นระหว่างแถวพระอดีตพุทธเจ้า (ภาพที่ 89)

ลายราชวัติ คือ ลวดลายที่เกิดจากการทำตารางเฉียงและประดับดอกบนจุดตัดเฉียงเรียกรวมกันทั้งแผงว่าราชวัตร เป็นลวดลายที่นิยมประดับเป็นลายพื้นผ้าทิพย์ในงานประติมากรรมเป็นอย่างมากแต่กลับไม่พบในงานจิตรกรรมที่ร่วมสมัยเดียวกันมากนัก เท่าที่มีปรากฏหลักฐาน ได้แก่ ผ้าทิพย์ประดับฐานชุกชีในภาพจิตรกรรมฝาผนังของพระอดีตพุทธเจ้าบริเวณด้านหลังพระประธาน ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23 (ภาพที่ 90)

รูปแบบลายราชวัติประดับบนลายพื้นผ้าทิพย์ในภาพพระอดีตพุทธเจ้าซึ่งมีขนาดใหญ่ โดยมีรูปแบบลายก้านแย่งที่เขียนด้วยสีเขียว ซึ่งมีลักษณะพิเศษตรงที่ปกติแล้วลายก้านแย่งจะเป็นแนวเส้นตรงในขณะที่ลายผ้าทิพย์ผืนนี้จะเขียนด้วยลายกระหนกออกมาจากจุดตัดที่ปิดทับด้วยดอกรูปประจายามแทน และบริเวณพื้นที่ว่างในช่องตารางมีลายดอกลอยทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ประดับอยู่

สังเกตได้ว่ารูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ในงานจิตรกรรมสอดคล้องกับลวดลายประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระอันดันทรงเครื่องใหญ่ภายในวัดเดียวกันที่ลายพื้นผ้าทิพย์เป็นรูปแบบลายก้านขดม้วนเป็นวงทั้งสองด้านขนานแนวกลางซึ่งมีลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ประดับอยู่ อันแสดงถึงความนิยมงานประดับลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ที่วัดช่องนนทรีแห่งนี้

ภาพที่ 90 ลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์ ฐานชุกชีพระอดีตพุทธเจ้าด้านหลังพระประธาน
ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ

พบหลักฐานอีกแห่งหนึ่งในงานจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัด
เกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี พ.ศ. 2277 ซึ่งมีรูปแบบลายพื้นผ้าทิพย์ที่มีลักษณะของลาย
ราชวัติปรากฏบนผ้าทิพย์ในภาพพระพุทธเจ้าประทับบนรัตนบัลลังก์ เบื้องหลังเป็นปราสาทจตุรมุข
ซึ่งด้านล่างเป็นรูปฝรั่งแบกพุทธบังลังก์นั่งหันศีรษะเข้าหากัน (ภาพที่ 91) ลายพื้นผ้าทิพย์นี้มีการขีด
เส้นทำตารางเฉียงอย่างก้านแย่งและพบการเขียนจุดกลมบนจุดตัด โดยมีการเขียนลายที่มีลักษณะ
หยักเป็นก้นกลมคล้ายรูปก้นเหมมในตำแหน่งดอกกลอย อันมีรูปแบบเดียวกับที่พบความนิยมเป็น
ลวดลายประดับภูษาทรงของภาพวิथाธรในวัดเดียวกัน (ภาพที่ 92)

ภาพที่ 91 ลายราชวัติประดับลายพื้นผ้าทิพย์ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระพุทธเจ้าประทับบนรัตนบัลลังก์
เบื้องหลังเป็นปราสาทจตุรมุขภายในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี

ภาพที่ 92 ลวดลายประดับภูษาทรงของภาพวิथाธร ภายในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี

รูปแบบดังกล่าวนี้แสดงถึงความรับรู้ของช่างเขียนต่อตำแหน่งงานประดับดังกล่าวจึงถ่ายทอดออกมาในงานจิตรกรรมด้วยรูปแบบลายราชวัติซึ่งพบความนิยมอย่างมากในงานประติมากรรม

2.1.2 ประเภทลายแบบพิเศษ (ลายผ้า) จากการศึกษาพบลวดลายหนึ่งประดับบนลายพื้นของผ้าทิพย์ในงานจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี กำหนดอายุในปี พ.ศ.2277 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งพบข้อสังเกตว่ารูปแบบของลายพื้นผ้าทิพย์ดังกล่าวนี้มีลวดลายประดับแบบเดียวกับที่พบความนิยมในลายภูษาทรงภาพเทพชุมนุม อันแตกต่างจากลวดลายประดับลายพื้นผ้าทิพย์ที่พบในงานประติมากรรม โดยผู้ศึกษาใช้คำเรียกว่า “ประเภทลายแบบพิเศษ (ลายผ้า)”

ในภาพจิตรกรรมพระพุทธรูปองค์ประทับนั่งสมาธิ ทรงจีวรสีแดงมีช่อกระหนกออกสองข้างคันโพธิ์ เบื้องล่างเป็นกลุ่มแพะคือเป็นปางอชชาपालนิโครธ (ภาพที่ 93) ที่ฐานชุกชีประดับผ้าทิพย์เบื้องหน้าปรากฏลายพื้นที่มีลักษณะเป็นลายดอกสี่เหลี่ยมเพิ่มมุมครึ่งรูปร่างที่ด้านทั้งสี่ภายในมีลายดอกประจำยามครึ่งรูปประดับอยู่ บริเวณกลางพื้นผ้าทิพย์มีการวางลายรูปวงรีประดับ

ภาพที่ 93 ลายพื้นผ้าทิพย์ ภาพจิตรกรรมฝาผนังปางอชชาपालนิโครธ ภายในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี

รูปแบบลายดอกสีเหลืองเพิ่มมูมมีลักษณะเดียวกับที่พบในลายภูษาทรงของ ภาพเทพชุมนุมมีปรากฏมาแล้วในงานจิตรกรรมลายภูษาทรงของเทพชุมนุม ภายในพระอุโบสถ หลังเก่า วัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษ ที่ 22⁵⁴ (ภาพที่ 94) และยังพบลักษณะเดียวกันนี้ที่ลายภูษาทรงของเทพชุมนุม จิตรกรรมภายในพระ อุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี รัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ⁵⁵ อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 23 (ภาพที่ 95)

ภาพที่ 94 ลายภูษาทรงของเทพชุมนุมภาพจิตรกรรม ภายในพระอุโบสถหลังเก่า วัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 95 ลายภูษาทรงของเทพชุมนุม ภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี

รูปแบบงานประดับลายดอกสีเหลืองเพิ่มมูมดังกล่าวนี้ อาจจะได้รับ อิทธิพลมาจากงานประดับในสถาปัตยกรรม เพราะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับรูปแบบเสาประดับผนัง ช่องแสงซึ่งมีลักษณะเป็นลายรูปสี่เหลี่ยมเพิ่มมูม ซึ่งมีผู้เสนอว่าเป็นรูปแบบที่ได้รับแรงบันดาลใจ มาจากศิลปะอิสลาม⁵⁶ ตัวอย่างเช่น ผนังสกัดหลัง วิหารวัดไผ่ อำเภอนครหลวง ลพบุรี สมัยอยุธยา

⁵⁴ สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวัดนะ, จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), 49.

⁵⁵ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2550), 195.

⁵⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เจนจิรา เบญจพงศ์, “ลวดลายประดับแบบอิสลามในศิลปะไทย พุทธศตวรรษที่ 21-23 ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 52-57.

ยุคกลาง⁵⁷ (ภาพที่ 96) และรูปแบบช่องแสงดังกล่าวยังพบได้ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ปรากฏบนผนังเมรุทิศวัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 (ภาพที่ 97)

ภาพที่ 96 เสารูปสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม ผนังสกัดหลัง
วิหารวัดโล่ห์ อำเภอท่าม่วง ลพบุรี

ภาพที่ 97 เสารูปสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม บนผนังเมรุทิศ
วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา

2.2 ลายเชิงและลายขอบ จากการศึกษาพบข้อสังเกตเกี่ยวกับลวดลายประดับผ้าทิพย์ที่ตำแหน่งลายเชิงและลายขอบในงานจิตรกรรม ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักจะไม่ปรากฏรายละเอียดลวดลายประดับในตำแหน่งดังกล่าวนี้มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ของการเขียนภาพซึ่งมีขนาดเล็กรูปแบบงานประดับลวดลายในตำแหน่งดังกล่าวจึงต้องลดความสำคัญลงไป แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นช่างเขียนก็มิได้ละเลยความสำคัญของงานประดับตำแหน่งดังกล่าว แต่ใช้เทคนิคงานจิตรกรรมจึงมักพบลักษณะของงานประดับตำแหน่งลายขอบที่มักทำเพียงแถวลายเส้นหรือเกิดจากลักษณะการใช้แถบสีเขียนประดับ

ส่วนงานประดับในตำแหน่งลายเชิงแถวล่างสุดที่เรียกว่า ลายกรวยเชิง โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมที่มีขนาดเล็กพบความนิยมในการเขียนลายกรวยเชิงมีลักษณะเป็นแถวลายกลีบบัวซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้พบเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น ผ้าทิพย์ประดับฐานชุกชีพระพุทธรองค์ประทับนั่งสมาธิ ปางอชชาปาลนิโครธ ภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กำหนดอายุในปี พ.ศ. 2277 (ภาพที่ 98) โดยลวดลายประดับผ้าทิพย์มีลักษณะการเขียนลายขอบทำเป็นแถบเส้นและแถบสีแดง ส่วนตำแหน่งลายเชิงแถว

⁵⁷ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2550), 167.

บนเขียนเป็นจุดกลมสลักกากบาทซึ่งลดรูปจากลายประจำยามก้ามปูอันเป็นลวดลายประดับที่นิยมในงานประติมากรรม และลายกรวยเชิงเขียนเป็นแถวลายกลีบบัว

ในภาพจิตรกรรมฝาผนังของพระอดีตพุทธเจ้า ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ กำหนดอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23 พบลักษณะการประดับลายกรวยเชิงด้วยแถวลายกลีบบัวเช่นเดียว โดยพบรูปแบบดังกล่าวประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระอดีตพุทธเจ้า บริเวณส่วนบนสุดของผนังด้านข้างพระประธาน (ภาพที่ 99)

ภาพที่ 98 ลายเชิงและลายขอบประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชีพระพุทธรองค์ประทับนั่งสมาธิ ปางอชชาपालนิโครธ ภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี

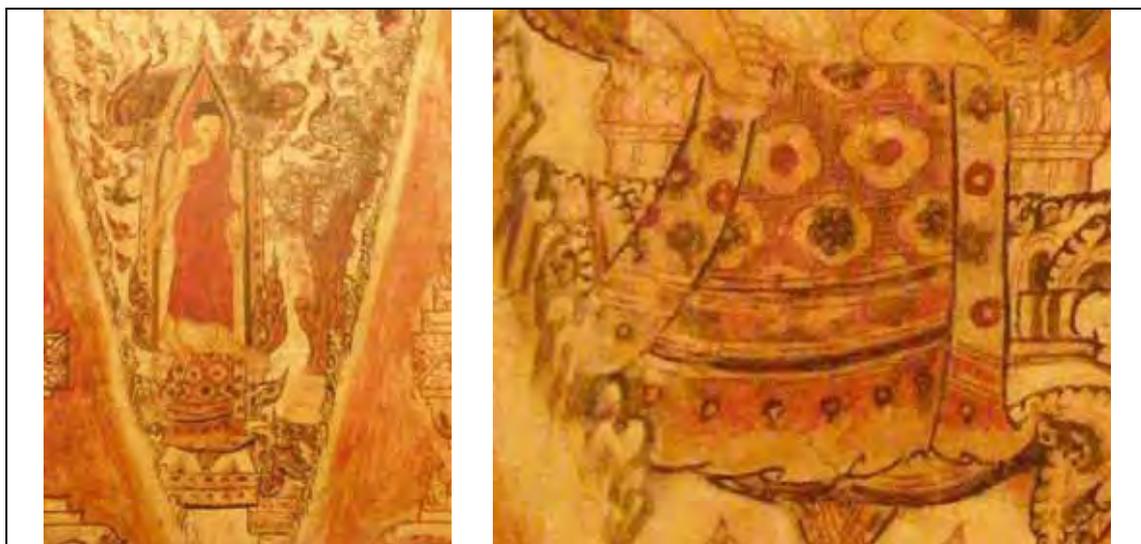

ภาพที่ 99 ลายเชิงประดับผ้าทิพย์ฐานชุกชี พระอดีตพุทธเจ้าบริเวณส่วนบนสุดของผนังด้านข้างพระประธาน ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ

ภาพที่ 100 ลายเชิงประดับผ้าทิพย์ภาพจิตรกรรมพระอดีตพุทธเจ้า บริเวณด้านหลังพระประธาน ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ

ส่วนในภาพจิตรกรรมพระอดีตพุทธเจ้า บริเวณด้านหลังพระประธานซึ่งเขียนเป็นภาพจิตรกรรมขนาดใหญ่ ส่งผลให้สามารถเขียนรูปแบบของลายกรวยเชิงให้มีองค์ประกอบใกล้เคียงกับงานประติมากรรมได้มาก (รูปที่ 100) รูปแบบของลายกรวยเชิงมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับลายกรวยเชิงประดับผ้าทิพย์ที่พบงานประติมากรรม อันมีลายหลักเกิดจากโครงสร้างของลวดลายที่โคนต้นลายมีลักษณะเป็นเส้นโค้ง 2 เส้นในเค้าโครงของลายกระหนกออกมาจากลายแทรกที่แกนกลางของแม่ลายมีเค้าโครงตำแหน่งของงานประดับลายดอกโบตัน ส่วนลายแทรกมีลักษณะเป็นลายทำนองก้านต่อดอก รูปแบบดังกล่าวนี้เทียบได้ลายกรวยเชิงประดับผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย บริเวณโดยรอบภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 23 อันมีเค้าโครงเดียวกับที่ปรากฏเป็นลายเฟืองอุบะประดับศาสนสถาน ตัวอย่างเช่น ลายเฟืองอุบะปูนปั้นประดับเสากรอบประดู่วิจิตรของพระนครศรีอยุธยา อายุราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้ศึกษาพบประเด็นข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่สำคัญว่า ด้วยเทคนิคของงานจิตรกรรมส่งผลให้รูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีสามารถแสดงออกถึงความเป็นธรรมชาติของผ้าได้ดีกว่ารูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีในงานประติมากรรม ตัวอย่างเช่น ผ้าทิพย์ประดับฐานชุกชีภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนรัตนจงกรมเจดีย์ บริเวณผนังด้านซ้ายของพระประธานภายในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี กำหนดอายุในปี พ.ศ. 2277 (ภาพที่ 101)

ภาพที่ 101 ผ้าทิพย์ประดับฐานชุกชีภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนรัตนจงกรมเจดีย์ บริเวณผนังด้านซ้ายของพระประธานภายในพระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี

รูปแบบผ้าทิพย์แสดงความพล้วไหวของชายผ้า พบลักษณะการขีดเขียนลายเส้นให้มีลักษณะเหมือนเส้นใยผ้าและประดับลายพื้นด้วยลายดอกลอย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจและใส่ใจในรายละเอียดของช่างต่อตำแหน่งงานประดับผ้าทิพย์ดังกล่าวว่าผ้าทิพย์มีที่มาจาก การประดับผ้ารองรับพุทธบัลลังก์

จากการศึกษาลวดลายประดับผ้าทิพย์ในงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายผู้วิจัยใช้หลักฐานงานประดับผ้าทิพย์จากฐานชุกชีที่พบได้ในงานจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถซึ่งพบหลักฐานอยู่ในเขตนอกราชธานี กำหนดอายุได้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 ได้แก่ ผ้าทิพย์ประดับฐานชุกชีในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดปราสาท นนทบุรี ผ้าทิพย์ประดับฐานชุกชีในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ และผ้าทิพย์ประดับฐานชุกชีในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี

โดยพบข้อสังเกตที่น่าสนใจบางประการเกี่ยวกับรูปแบบของฐานชุกชีในงานจิตรกรรมที่น่าจะได้รับอิทธิพลทางด้านรูปแบบจากฐานชุกชีรองรับพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้นภายในเมรุทิศ เมรุราย วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา อันเป็นแม่แบบสำคัญซึ่งสอดคล้องกับลวดลายประดับผ้าทิพย์ที่พบลวดลายแบบเดียวกัน แต่กระนั้นด้วยข้อจำกัดบางประการทั้งในเรื่องพื้นที่งานประดับ รวมถึงเทคนิคของงานจิตรกรรมจึงทำให้พบลักษณะที่แตกต่างไปจากลวดลายประดับผ้าทิพย์ในงานประติมากรรม ตัวอย่างเช่น ลายดอกไม้ร่วงประดับลายพื้น ลายกลีบบัวประดับลายกรวยเชิง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ : อิทธิพลงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปสมัยอยุธยาตอนปลายที่ปรากฏในงานจิตรกรรมพม่า

จากการศึกษาข้างต้นพบว่าในงานจิตรกรรมพม่าปรากฏหลักฐานการประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปมาแล้วตั้งแต่ศิลปะสมัยพุกาม อยุธยา พุทธศตวรรษที่ 17 ซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะปาละของอินเดีย โดยประดับในตำแหน่งด้านหน้าฐานที่มีรูปแบบเป็นฐานยกเก็จ แต่จากหลักฐานที่ถูกค้นพบใหม่ในงานจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถมหาเตงคอกยี เขตเมืองสะกาย สหภาพพม่า ซึ่งงานจิตรกรรมดังกล่าวสันนิษฐานว่าเป็นงานแบบอยุธยาตอนปลาย เขียนโดยฝีมือช่างเขลยชาวอยุธยาที่อาจถูกกวาดต้อนไปอยู่ที่เมืองสะกายหลังเสียกรุงแก่พม่า⁵⁸ ก็ปรากฏงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปในภาพแฉกพระอดีตพุทธเจ้าประทับนั่งบนฐานชุกชีได้ชุ่มปรกโพธิ์สลักค้นด้วยฉัตร ซึ่งเขียนอยู่บริเวณด้านบนของผนังด้านข้าง (ภาพที่ 102)

⁵⁸ อรวินทร์ ลิขิตวิเศษกุล, “ตามรอยจิตรกรรมอยุธยาที่เมืองสะกายในพม่า,” วารสารเมืองโบราณ 33, 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2550) : 2.

ภาพที่ 102 ภาพพระอดีตพุทธเจ้า ภายในอุโบสถมหาเตงดอกยี่ เขตเมืองสะกาย สหภาพเมียนมาร์
ที่มา : อรวินทร์ ลิขิตวิเศษกุล, “ตามรอยจิตรกรรมอยุธยาที่เมืองสะกายในพม่า,” วารสารเมืองโบราณ 33, 3
(กรกฎาคม-กันยายน 2550) : 3.

โดยรูปแบบฐานชุกชีเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงาย มีผ้าทิพย์ที่อยู่ในรูปชายผ้าสี่เหลี่ยมผด
ระดับอยู่ด้านหน้า เป็นที่น่าเสียดายที่สภาพในปัจจุบันไม่ปรากฏลดหลาดระดับหลงเหลือให้
ศึกษาได้แล้ว แต่จากลักษณะเค้าโครงที่ปรากฏก็สามารถเทียบได้กับลักษณะของผ้าทิพย์ที่พบได้
ทั่วไปในภาพพระอดีตพุทธเจ้าสมัยอยุธยาตอนปลาย แต่มีลักษณะต่างกันตรงที่ไม่พบชุดฐานสิงห์
เป็นองค์ประกอบหลักของฐานชุกชีเท่านั้น

ถึงแม้การที่ฐานชุกชีจะมีการประดับผ้าทิพย์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งซึ่ง
แสดงอิทธิพลของศิลปะอยุธยาตอนปลายที่ปรากฏในงานจิตรกรรมพม่า แต่ด้วยรายละเอียดของ
งานจิตรกรรมบางประการก็แสดงให้เห็นถึงรูปแบบที่เป็นของศิลปะพม่าด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น
พระอดีตพุทธเจ้าจะประทับนั่งขัดสมาธิเพชรซึ่งในศิลปะอยุธยาตอนปลายส่วนใหญ่แล้วจะประทับ
นั่งขัดสมาธิราบ รวมทั้งลักษณะของฐานบัวที่มีการประดับแผ่นรูปสามเหลี่ยมอยู่ที่มุมและกลางด้าน
อันเป็นรูปแบบฐานในศิลปะพม่าที่พบได้โดยทั่วไป ดังนั้นงานจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ
มหาเตงดอกยี่ จึงน่าจะเป็นงานที่ผสมผสานระหว่างช่างชาวอยุธยาที่ถูกวาดต้อนไปกับช่างชาว
พม่าช่วยกันเขียนขึ้นมาก็เป็นไปได้

บทที่ 4

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่ารูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปมีต้นเค้ามาจากการประดับผ้ารองพุทธบัลลังก์ซึ่งพบหลักฐานตั้งแต่ศิลปะอินเดีย สมัยคันธาระ ราวพุทธศตวรรษที่ 6-9 โดยพัฒนาเป็นรูปแบบงานประดับที่สมบูรณ์ในสมัยปาละ ราวพุทธศตวรรษที่ 14-17 และได้กลายเป็นงานประดับที่สำคัญรูปแบบหนึ่งแก่ฐานพระพุทธรูปในศิลปะอื่นๆต่อมา อันมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปในแต่ละศิลปะ

ในศิลปะไทยปรากฏหลักฐานงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปทั้งในงานประติมากรรมและงานจิตรกรรม ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 เพียงแต่พบหลักฐานจำนวนไม่มากนัก ตัวอย่างเช่น ภาพจิตรกรรมบริเวณผนังคูหาภายในเรือนธาตุปราสาทบิหารด้านทิศใต้ หมายเลข 16ค. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี กำหนดอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งจากการวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรม โดยเฉพาะรูปแบบของฐานชุกชี ทำให้เชื่อได้ว่าเป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะขอมอันสอดคล้องกับอิทธิพลที่มีต่อรูปแบบงานสถาปัตยกรรมในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

โดยช่วงสมัยอยุธยาตอนกลางยังไม่มีกรพบหลักฐานงานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูป แต่มาพบหลักฐานว่าได้รับความนิยมอย่างมากในสมัยอยุธยาตอนปลาย ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 อันเนื่องมาจากเหตุผลทางด้านวิวัฒนาการของส่วนฐานที่ยึดสูงขึ้น โดยเฉพาะตำแหน่งงานประดับฐานสิงห์ที่เพิ่มเข้ามาจึงทำให้มีพื้นที่ว่างในการประดับผ้าทิพย์ที่มีลวดลายประดับในตำแหน่งต่างๆอย่างมาก โดยพบหลักฐานสำคัญซึ่งระบุอายุได้อย่างชัดเจน คือ ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปูนปั้นภายในเมรุทิศ เปรุราย วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. 2173

จากการศึกษาลวดลายประดับผ้าทิพย์ในงานประติมากรรมสมัยอยุธยาตอนปลายพบงานประดับลวดลายในตำแหน่งลายพื้นประเททยลายดอกกลอยและประเททยลายพรรณพฤกษา โดยเฉพาะประเททยลายดอกกลอยแบบลายราชวัติเป็นรูปแบบที่นิยมและพบหลักฐานเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีรูปแบบลายดอกกลอยทั้งลายประจำยาม ลายดอกกลม และลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ที่จะพบความนิยมตั้งแต่ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 23 ตัวอย่างเช่น งานประดับลายพื้นผ้าทิพย์บนฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ พระประธานภายในอุโบสถหลังเก่า วัดใหม่ประชุมพล

อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา ซึ่งสอดคล้องกับลวดลายที่นิยมนำมาเป็นงานประดับในช่วงระยะเวลาดังกล่าว นอกจากนี้ยังพบหลักฐานอันมีลักษณะที่อาจได้รับอิทธิพลจากภายนอก เช่น งานประดับลายพื้นผ้าทิพย์ด้วยลายราชวัติแบบที่ 3 ซึ่งประกอบจากลายดอกกลมที่ล้อมรอบด้วยลายวงกลม ลายวงกลมแต่ละวงวางขยายกันจนชิดที่จุดชิดกันของขอบวงกลมและบริเวณพื้นที่ว่างระหว่างวงกลมประดับด้วยดอกประจำยาม ดังที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา ตามลักษณะของลวดลายที่ปรากฏนี้ก็มีการพบในงานสลักผนังศิลา ศิลปะเขมร ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ความนิยมของท้องถิ่นก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อรูปแบบงานประดับลายผ้าทิพย์ด้วย เช่น การประดับลายช่อหางโตบนพื้นผ้าทิพย์ซึ่งจากการศึกษาพบว่ามีความเฉพาะในกลุ่มหัวเมืองเพชรบุรีเท่านั้น ดังที่พบบนฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น ภายในพระอุโบสถวัดไผ่ล้อม เพชรบุรี มีอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลต่อความนิยมในลวดลายช่อหางโตที่พบอย่างมากในงานประดับสถาปัตยกรรมของเมืองเพชรบุรีเองอีกด้วย อีกทั้งมีข้อสังเกตว่าลายช่อหางโตมีลักษณะกลับหัวลงนับเป็นการประดับที่ผิดแปลกไป อันอาจแสดงลักษณะของงานช่างท้องถิ่นที่ห่างจากเกาะเมืองหรืออาจเป็นการแสดงออกทางความคิดเชิงช่างที่ลึกซึ้งซึ่งให้ความสำคัญกับมุมมองของผู้นั่ง คือ พระพุทธองค์ สอดคล้องกับลายพื้นผ้าทิพย์ที่ฐานชุกชีวัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง พระนครศรีอยุธยา ซึ่งก็พบการประดับลายดอกลอยทรงพุ่มข้าวบิณฑ์กลับหัวลงเช่นเดียวกัน

ในส่วนตำแหน่งอื่นๆ ของผ้าทิพย์ มีการประดับลวดลายซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกับงานประดับในงานสถาปัตยกรรมที่พบได้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว อันแสดงถึงการนำรูปแบบลวดลายที่ประดับในงานประเภทอื่นๆ มาใช้ ตัวอย่างสำคัญเช่น ลายกรวยเชิง ซึ่งปรากฏในตำแหน่งลายเชิงที่ฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น ภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิง พระนครศรีอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 23 อันมีลักษณะที่เทียบได้กับลายเฟืองอุเบระดับศาสนสถานที่พบอยู่ในช่วงตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 22 เช่น ลายเฟืองอุเบปูนปั้น ประดับเสากรอบประตูวัดภูเขาทอง พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

สำหรับลวดลายประดับผ้าทิพย์ที่ปรากฏในงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายศึกษาได้จากผ้าทิพย์ประดับฐานชุกชีในภาพจิตรกรรมพระอดีตพุทธเจ้า ซึ่งจากการวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมสันนิษฐานว่าอาจมีการรับอิทธิพลทางด้านรูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ในงานประติมากรรม โดยเฉพาะพบรูปแบบฐานชุกชีที่มีการเขียนกระหนกออกที่ข้างฐาน ซึ่งอาจเป็นเพราะความเข้าใจผิดของช่างเขียนที่นำลักษณะกรอบซุ้มเรือนแก้วมาใช้ สอดคล้องกับการทำผ้าทิพย์สองชั้นและไม่พบงานประดับชายผ้าสามเหลี่ยมที่ด้านบน อันน่าจะได้รับอิทธิพล

จากงานประดับฐานชุกชีพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ภายในเมรุทิศเมรุราย วัดไชยวัฒนาราม พระนครศรีอยุธยา ซึ่งน่าจะเป็นแม่แบบสำคัญ

ลวดลายประดับลายพื้นผ้าทิพย์ในงานจิตรกรรมที่พบส่วนใหญ่ จัดอยู่ในประเภทลายดอกลอยที่มีรูปแบบทั้งลายดอกกลม ลายดอกประจำยาม และลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ด้วยเหตุเพราะข้อจำกัดของพื้นที่เขียนภาพพระอดีตพุทธเจ้าซึ่งมีขนาดเล็กไม่สามารถใส่รายละเอียดของงานประดับได้มากนัก แตกต่างจากภาพพระอดีตพุทธเจ้าขนาดใหญ่ซึ่งสามารถใส่รายละเอียดลวดลายประดับได้มากก็จะพบรูปแบบของลายราชวัติเป็นงานประดับผ้าทิพย์ แต่ก็พบหลักฐานจำนวนไม่มากนัก ตัวอย่างเช่น ผ้าทิพย์ประดับฐานชุกชีในภาพจิตรกรรมฝาผนังของพระอดีตพุทธเจ้าบริเวณด้านหลังพระประธาน ภายในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี เขตยานนาวา กรุงเทพฯ อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23

โดยพบงานประดับลวดลายในงานจิตรกรรมที่แตกต่างจากงานประติมากรรม คือ ลายดอกสี่เหลี่ยมเพิ่มมุมประดับลายพื้นผ้าทิพย์ในงานจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดเกาะแก้ว สุทธาราม เพชรบุรี พ.ศ.2277 ซึ่งมีลักษณะเดียวกับที่พบในลายภูษาทรงบนภาพเทพชุมนุมในงานจิตรกรรมของเพชรบุรี ตัวอย่างเช่น ลายภูษาทรงของภาพเทพชุมนุมภายในพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม เพชรบุรี จึงอาจกล่าวได้ว่าลวดลายที่ปรากฏบนพื้นผ้าทิพย์นั้น มีการนำลวดลายจากผ้าถุงจริงๆ มาใช้ก็เป็นได้ หรือไม่แล้วรูปแบบงานประดับลายดอกสี่เหลี่ยมเพิ่มมุมดังกล่าวนี้ อาจจะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอิสลาม ที่น่าจะมีการนำมาใช้กับงานประดับในสถาปัตยกรรม เพราะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับรูปแบบเสาประดับผนังช่องแสงซึ่งเป็นลายรูปสี่เหลี่ยมเพิ่มมุมเช่นกัน

นอกจากนี้ด้วยลักษณะทางด้านเทคนิคของงานจิตรกรรมก็มีส่วนให้ลักษณะบางประการของผ้าทิพย์แตกต่างไปจากงานประติมากรรม จนส่งผลต่อลวดลายประดับผ้าทิพย์ในบางตำแหน่ง เช่น ในตำแหน่งลายขอบผ้าทิพย์จะเขียนเพียงลายเส้นหรือแถบสีประดับเท่านั้น โดยยังพบข้อสังเกตด้วยว่ารูปแบบงานประดับผ้าทิพย์ในงานจิตรกรรมสามารถแสดงออกถึงความเป็นธรรมชาติของผ้าได้ดีกว่างานประติมากรรม เช่น การแสดงความพลิ้วไหวของชายผ้า

จากการศึกษาลวดลายประดับผ้าทิพย์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่างานประดับผ้าทิพย์ที่ฐานพระพุทธรูปมีความนิยมอย่างมากในสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยลวดลายที่ปรากฏเป็นงานประดับผ้าทิพย์ทั้งในงานประติมากรรมและงานจิตรกรรมเทียบได้กับลวดลายที่ปรากฏเป็นงานประดับในช่วงระยะเวลาดังกล่าวและบางลวดลายแสดงอิทธิพลจากศิลปะภายนอก ซึ่งสามารถกำหนดอายุอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 – พุทธศตวรรษที่ 23

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เจนจิรา เบญจพงศ์. “ลวดลายประดับแบบอิสลามในศิลปะไทย (พุทธศตวรรษที่ 21-23).”
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.
- เชษฐ ติงส์ฉฤณี. “พระพุทธรูปในศิลปะอินเดีย.” เอกสารประกอบวิชา 310 211 ศิลปะอินเดีย
(Indian Art) และ 317 413 สัมมนาศิลปะอินเดีย (Seminar on Indian Art) ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550. (อำนวยการ)
- โชติ กัลยาณมิตร. พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ
: เมืองโบราณ, 2549.
- ประยูร อุลุชาฎะ [น. ณ ปากน้ำ]. จิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลายระยะแรก สกulpt
ช่างนนทบุรี ณ วัดชมพูเวกและวัดปราสาท. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2530.
- _____. ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย : วัดช่องนนทรี. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2525.
- _____. วิวัฒนาการลายไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2550.
- พีระพงศ์ สุขแก้ว. สุนทรียศาสตร์บนฝาผนัง : োলงการแห่งจิตรกรรมไทย. กรุงเทพฯ : ปราชญ์สยาม
, 2549.
- มาดแลน จิโต. ประวัติเมืองพระนครของขอม. แปลโดย หม่อมเจ้า สุภัทราดิศ ดิศกุล. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2546.
- สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวัฒน์. จิตรกรรมสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเจมส์ ทอมป์สัน,
2524.
- สันติ เล็กสุขุม. กระหนกในดินแดนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547.
- _____. เจดีย์เพิ่มมูม เจดีย์ย่อมูม สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเจมส์ ทอมป์สัน, 2529.
- _____. “แบบพระพักตร์ของพระพุทธรูปในจิตรกรรมฝาผนังคูหาปราสาทวัดมหาธาตุ ราชบุรี.”
เมืองโบราณ 11, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2528) : 58.
- _____. ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548.
- _____. รายงานผลวิจัย เรื่องวัตถุปูนปั้นยุคคันไ้ได้จากวัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย ระหว่าง
พ.ศ. 2528-2529. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.
- _____. ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ.2172-2310). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง,
2522.

สันติ เล็กสุขุม. วิวัฒนาการของชั้นประดับลวดลาย และลวดลายปูนปั้นสมัยอยุธยาตอนต้น.

กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2522.

_____. ศิลปะสุโขทัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548.

_____. ศิลปะอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2550.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2549.

_____. สมุดภาพศิลปกรรมวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2525.

_____. "รายงานการสำรวจทางโบราณคดีในประเทศไทย วันที่ 25 กรกฎาคม - 28 พฤศจิกายน 2507." ศิลปากร 9, 3 (กันยายน 2508) : 41.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. งานช่างสมัยพระนั่งเกล้าฯ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2551.

ศิลปากร, กรม. ประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่มที่ 1 : พงสาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ. กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542.

_____. ประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3 : พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542.

เศรษฐมนันตร์ กาญจนกุล. พื้นฐานลายไทย. กรุงเทพฯ : เศรษฐศิลป์, 2535.

อรวิรินทร์ ลิขิตวิเศษกุล. "ตามรอยจิตรกรรมอยุธยาที่เมืองสะกายในพม่า." วารสารเมืองโบราณ 33, 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2550) : 2.

ภาษาต่างประเทศ

Albanese, Marilia. The treasures of Angkor. Singapore : White Star Publishers, 2006.

Bautze-Picron, Claudine. The Buddhist Murals of Pagan. Bangkok : Orchid Press, 2003.

Fontein, Jan. Ancient Indonesian Art. New York : Asia Society, 1971.

Freeman, Michael. Ancient Angkor. Bangkok : Amarin Printing, 2008.

Luce, Gordon H. Old Burma-Early Pagan. New York : J.J. Auguslin, 1970.

Miksic, John N. Borobudur : golden tales of the Buddhas. Berkeley Calif : Periplus Editions, 1990.

Nehru, Lolita. Orgins of the Gandharan style. Delhi : Oxford University Press, 1989.

Ray, Nihar Ranjar. Eastern Indian Bronzes. New Delhi : Lalit Kala Akademi, 1986.

The director of Archaeological Survey Burma. Pictorial Guide To Pagan. Rangoon : Ministry of Culture Socialist, Republic of the Union of Burma, 1975.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายศิริวัฒน์ คงสวัสดิ์
ที่อยู่	69/44 หมู่ 7 ถนนบางแวก แขวงบางไผ่ เขตบางแค กรุงเทพฯ 10160
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2544	สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2548	สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 2 วิชาเอกภาษาไทย วิชาโททัศนศิลป์ จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2550	ศึกษาต่อระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร